

Dit onderzoek is verricht in opdracht van de voormalige Directie Openluchtrecreatie
van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij

Waterrecreatie in de Oosterschelde, Voordelta en Waddenzee

Een onderzoek onder watersporters in kustwateren naar motieven, gedragingen en bestedingen

**A.H. de Bruin
P.M.A. Klinkers**

Rapport 385

DLO-Staring Centrum, Wageningen, 1995

REFERAAT

Bruin, A.H. de en P.M.A. Klinkers, 1995. *Waterrecreatie in de Oosterschelde, Voordelta en Waddenzee; een onderzoek onder watersporters in kustwateren naar motieven, gedragingen en bestedingen*. Wageningen, DLO-Staring Centrum. Rapport 385. 144 blz.; 95 tab.; 4 aanh.

Voor de evaluatie van het beleid zoals vastgelegd in beleidsnota's over de Waddenzee, de Oosterschelde en de Voordelta bestaat behoefte aan nader onderzoek naar de relatie tussen waterrecreatie en natuur in de kustwateren. Hiertoe zijn in de zomer van 1994 interviews afgenomen onder surfers, bootvissers, motorbootvaarders, zeilers die zich laten droogvallen, en deelnemers aan chartertochten en wadlooptochten. De doelstellingen van deze watersporters blijken in het algemeen in het verlengde liggen van natuur- en milieudoelstellingen. Een betere onderbouwing van beperkende maatregelen ter bescherming van natuur en milieu, in samenspraak met de watersporters, biedt derhalve mogelijkheden om het begrip voor en de acceptatie van deze maatregelen door watersporters te vergroten.

Trefwoorden: bootvissen, chartervaren, droogvallen, natuur, milieu, motorbootvaren, surfen, wadlopen, watersport, zeilen

ISSN 0927-4499

©1995 DLO-Staring Centrum, Instituut voor Onderzoek van het Landelijk Gebied (SC-DLO)
Postbus 125, 6700 AC Wageningen.
Tel.: 08370-74200; telefax: 08370-24812.

DLO-Staring Centrum is een voortzetting van: het Instituut voor Cultuurtechniek en Waterhuishouding (ICW), het Instituut voor Onderzoek van Bestrijdingsmiddelen, afd. Milieu (IOB), de Afd. Landschapsbouw van het Rijksinstituut voor Onderzoek in de Bos- en Landschapsbouw 'De Dorschkamp' (LB), en de Stichting voor Bodemkartering (STIBOKA).

DLO-Staring Centrum aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van DLO-Staring Centrum.

Inhoud

	blz.
Woord vooraf	13
Samenvatting	15
1 Inleiding	21
1.1 Doelstelling	21
1.2 Aanleiding tot het onderzoek	21
1.3 Onderzoeksvragen	22
1.4 Opzet van het rapport	23
2 Opzet en uitvoering van het veldwerk	25
2.1 Onderzoeksmethode	25
2.2 Opzet van het interview	25
2.3 Opzet van het veldwerk	26
2.3.1 Steekproeftrekking	26
2.3.2 Begrenzing onderzoeksregio's	27
2.3.3 Keuze interviewlocaties	27
2.4 Uitvoering van het veldwerk	28
2.5 Aantal afgenomen interviews	29
3 Achtergrondskenmerken	31
3.1 Kenmerken van de respondenten	31
3.2 Groepskenmerken	33
3.3 Verblijfsduur in regio	36
3.4 Deelnamefrequentie en spreiding in de tijd	38
4 Gebruik van kustwateren	43
4.1 Verblijfstijd op het kustwater en afstand uit de kust	43
4.2 Droogvalfrequentie en -locatie en activiteiten	45
5 Bezoeksmotieven	53
5.1 Doelen van het bezoek	53
5.2 Redenen voor keuze regio	59
5.3 Beoordeling natuurlijke elementen	61
6 Houding ten aanzien van regelgeving	69
6.1 Bekendheid met regels en beperkingen	69
6.2 Acceptatie van regels en beperkingen	79
7 Vaargedrag	85
7.1 Herkomst van de boot	85
7.2 Keuze dagtraject	87
7.3 Gebruik van overnachtingslocaties	90

8 Bestedingen	93
8.1 Ondernomen activiteiten op de wal door dagrecreanten	93
8.2 Geldelijke bestedingen van dagrecreanten	94
8.2.1 Uitgaven aan consumptieve bestedingen	95
8.2.2 Bestedingen aan amusement	96
8.2.3 Bestedingen aan openluchtrecreatie-activiteiten	97
8.2.4 Totale uitgaven dagrecreanten	98
8.3 Verblijfstijd en ondernomen activiteiten aan de wal door verblijfsrecreanten	99
8.4 Geldelijke bestedingen van verblijfsrecreanten	101
8.4.1 Bestedingen aan overnachting	101
8.4.2 Bestedingen aan de huur van verblijfsrecreatiegoederen	106
8.4.3 Uitgaven aan consumptieve bestedingen	108
8.4.4 Bestedingen aan amusement	110
8.4.5 Bestedingen aan openluchtrecreatie-activiteiten	111
8.4.6 Totale uitgaven verblijfsrecreanten	113
9 Conclusies en aanbevelingen	115
9.1 Conclusies	115
9.2 Aanbevelingen	119
Literatuur	121
 <i>Aanhangsels</i>	
1 Vragenlijst	123
2 Begrenzing van de drie bij het onderzoek betrokken kustwateren	139
3 Overzicht van de interviewlocaties en het aantal afgenomen interviews	141
4 Het weer gedurende de interviewdagen	143
 <i>Tabellen</i>	
1 Aantal afgenomen interviews per doelgroep per regio	29
2 Verdeling (%) naar nationaliteit van de respondent, per watersport-activiteit	31
3 Verdeling (%) naar provincie van herkomst van de in Nederland woonachtige respondenten, per watersportactiviteit	32
4 Verdeling (%) naar geslacht van de respondent, per watersportactiviteit	32
5 Verdeling (%) van de leeftijd van de respondent en de gemiddelde leeftijd van de respondent, per watersportactiviteit	33
6 Verdeling (%) van de totale groepsgrootte en de gemiddelde groepsgrootte van deelnemers aan chartertochten en wadlopen	34
7 Verdeling (%) van het aantal personen waarmee de respondent de betreffende watersportactiviteit onderneemt en waarmee hij enige relatie heeft en het gemiddelde hiervan, per watersportactiviteit	35
8 Percentage van de groepen waarin het genoemde type relatie voorkomt, per watersportactiviteit	36
9 Verdeling (%) naar type recreant, per watersportactiviteit	36
10 Verdeling (%) van het aantal dagen dat verblijfsrecreanten in de regio doorbrengen en de gemiddelde verblijfsduur in de regio, per watersportactiviteit	37

11	Verdeling (%) van het aantal jaren dat de watersportactiviteit al in de regio wordt ondernomen en het gemiddelde hiervan, per watersportactiviteit	38
12	Percentage van de respondenten dat per maand en dat gedurende alle maanden deelneemt aan de betreffende watersportactiviteit	39
13	Verdeling (%) naar maand van het jaar waarin de betreffende watersportactiviteit het vaakst wordt ondernomen, per watersportactiviteit	40
14	Verdeling (%) van het aantal dagen dat de watersportactiviteit gemiddeld per jaar in de betreffende regio wordt ondernomen, per watersportactiviteit	41
15	Verdeling (%) van de regelmaat waarmee de watersportactiviteit wordt ondernomen, door de verblijfsrecreanten onder de respondenten, tijdens hun huidige verblijf in de regio, per watersportactiviteit	42
16	Verdeling (%) van het aantal uren doorgebracht op het water/wad gedurende de interviewdag en het gemiddelde hiervan, voor alleen die respondenten die daadwerkelijk op de interviewdag op het water/wad zijn geweest, per watersportactiviteit	43
17	Verdeling (%) van de maximale afstand die surfers en bootvissers in de Voordelta gedurende de interviewdag uit de kust zijn geweest en het gemiddelde hiervan	44
18	Verdeling (%) van de frequentie waarmee wordt drooggefallen op het wad in het betreffende kustwater, per watersportactiviteit	45
19	Verdeling (%) van het soort locatie waarop het vaakst wordt drooggefallen door droogvallende watersporters, per watersportactiviteit	46
20	Verdeling (%) van de maximale afstand die men tijdens het droogvallen vanaf de boot/surfplank het wad of de zandplaat opgaat en het gemiddelde hiervan, per watersportactiviteit	46
21	Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten door droogvallende surfers in de Voordelta op het wad en/of op de zandplaten wordt ondernomen	47
22	Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten door droogvallende bootvissers in de Voordelta op het wad en/of op de zandplaten wordt ondernomen	48
23	Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten door droogvallende motorbootvaarders in de Oosterschelde op wad en/of op zandplaten wordt ondernomen	48
24	Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten door droogvallende zeilers in de Waddenzee op het wad en/of op de zandplaten wordt ondernomen	49
25	Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten op het wad en/of de zandplaten wordt ondernomen door deelnemers aan een chartertocht in de Waddenzee tijdens het droogvallen	50
26	Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten op het wad en/of de zandplaten wordt ondernomen door deelnemers aan een wadlooptocht in de Waddenzee	51
27	Verdeling (%) van het belang dat surfers in de Voordelta hechten aan de genoemde doelen	53
28	Verdeling (%) van het belang dat bootvissers in de Voordelta hechten aan de genoemde doelen	54

29	Verdeling (%) van het belang dat motorbootvaarders in de Oosterschelde hechten aan de genoemde doelen	55
30	Verdeling (%) van het belang dat droogvallers in de Waddenzee hechten aan de genoemde doelen	55
31	Verdeling (%) van het belang dat deelnemers aan een chartertocht in de Waddenzee hechten aan de genoemde doelen	56
32	Verdeling (%) van het belang dat wadlopers in de Waddenzee hechten aan de genoemde doelen	57
33	Verdeling (%) naar clusterlidmaatschap, per watersportactiviteit	57
34	Rangordening naar afnemend belang, van de redenen voor de keuze van de watersportregio, per watersportactiviteit	60
35	Verdeling (%) van de mate waarin surfers in de Voordelta de genoemde natuurlijke elementen zouden missen	62
36	Verdeling (%) van de mate waarin bootvissers in de Voordelta de genoemde elementen zouden missen	63
37	Verdeling (%) van de mate waarin motorbootvaarders in de Oosterschelde de genoemde natuurlijke elementen zouden missen	63
38	Verdeling (%) van de mate waarin droogvallers in de Waddenzee de genoemde natuurlijke elementen zouden missen	64
39	Verdeling (%) van de mate waarin deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee de genoemde natuurlijke elementen zouden missen	65
40	Verdeling (%) van de mate waarin wadlopers in de Waddenzee de genoemde natuurlijke elementen zouden missen	65
41	Percentage van de respondenten dat 'niet meer kunnen genieten van de genoemde (natuurlijke) elementen' kenschetst als: 'heel erg, ik kom niet meer', per watersportactiviteit	66
42	Verdeling (%) naar bekendheid met regels/beperkingen, per watersportactiviteit	69
43	Frequentie waarmee regels/beperkingen voor surfen in de Voordelta door surfers zijn genoemd	70
44	Frequentie waarmee regels/beperkingen voor bootvissen in de Voordelta door bootvissers zijn genoemd	71
45	Frequentie waarmee regels/beperkingen voor motorbootvaren in de Oosterschelde door motorbootvaarders zijn genoemd	72
46	Frequentie waarmee regels/beperkingen voor zeilen/droogvallen in de Waddenzee door droogvallers zijn genoemd	73
47	Frequentie waarmee regels/beperkingen voor chartervaren in de Waddenzee door deelnemers aan chartertochten zijn genoemd	74
48	Frequentie waarmee regels/beperkingen voor wadlopen in de Waddenzee door wadlopers zijn genoemd	75
49	Verdeling (%) van het lidmaatschap van natuur/milieubeschermingsorganisatie(s), per watersportactiviteit	76
50	Percentage van de leden van natuurbeschermingsorganisaties dat bekend is met regelgeving en percentage van de niet-leden dat bekend is met regelgeving, per watersportactiviteit	77
51	Percentage van alleen die respondenten, die bekend zijn met regelgeving in kustwateren, die deze kennis hebben verworven via de genoemde informatiebronnen, per watersportactiviteit	78
52	Verdeling (%) van beoordeling van het nut van regels/beperkingen die bij de respondenten bekend zijn, per watersportactiviteit	79

53	Verdeling (%) van de reactie van surfers in de Voordelta op beperkende maatregelen	80
54	Verdeling (%) van de reactie van bootvissers in de Voordelta op beperkende maatregelen	81
55	Verdeling (%) van de reactie van motorbootvaarders in de Oosterschelde op beperkende maatregelen	81
56	Verdeling (%) van de reactie van droogvallers in de Waddenzee op beperkende maatregelen	82
57	Verdeling (%) van de reactie van deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee op beperkende maatregelen	83
58	Verdeling (%) van de reactie van wadlopers in de Waddenzee op beperkende maatregelen	83
59	Verdeling (%) van de vaste ligplaats van de boten naar binnenland/-buitenland, per watersportactiviteit	85
60	Herkomst (%) van de boten met een vaste ligplaats in Nederland, naar provincie, per watersportactiviteit	86
61	Verdeling (%) van de positie die het betreffende kustwater inneemt in het vaarpatroon, per watersportactiviteit	87
62	Verdeling (%) van de mate van planning van het traject dat op de dag van het interview is gevaren, per watersportactiviteit	87
63	Verdeling (%) naar de mate waarin de genoemde aspecten van invloed zijn geweest op de keuze van de route die ten tijde van de interviewdag is of wordt gevaren door motorbootvaarders in de Oosterschelde	88
64	Verdeling (%) naar de mate waarin de genoemde aspecten van invloed zijn geweest op de keuze van de route die ten tijde van de interviewdag is of wordt gevaren door droogvallers in de Waddenzee	89
65	Verdeling (%) naar de mate waarin de genoemde aspecten van invloed zijn geweest op de keuze van de route die ten tijde van de interviewdag is of wordt gevaren door charterboten in de Waddenzee	90
66	Verdeling (%) van het aantal overnachtingen per type overnachtingslocatie, per watersportactiviteit	90
67	Percentage van de dagrecreanten onder de surfers, bootvissers en wadlopers dat de genoemde activiteit op de interviewdag heeft ondernomen of nog gaat ondernemen en het percentage dat geen van de genoemde activiteiten onderneemt	94
68	Verdeling (%) van het bedrag dat gedurende de interviewdag door dagrecreanten per persoon aan (dagelijkse) boodschappen en snacks wordt besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	95
69	Verdeling (%) van het bedrag dat gedurende de interviewdag door dagrecreanten per persoon aan recreatief winkelen wordt besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	95
70	Verdeling (%) van het bedrag dat gedurende de interviewdag door dagrecreanten per persoon aan de horeca wordt besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	96
71	Verdeling (%) van de deelnamekosten aan wadlooptochten per persoon en de gemiddelde deelnamekosten per persoon, van dagrecreanten die deelnemen aan een wadlooptocht	97

72	Verdeling (%) van het bedrag dat gedurende de interviewdag door dagrecreanten per persoon aan bijkomende recreatieve uitgaven wordt besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	98
73	Overzicht per watersportactiviteit, van de gemiddelde dagelijkse bestedingen (f) per bestedingscategorie met tussen haakjes de procentuele verdeling hiervan en de totale gemiddelde dagelijkse bestedingen, per persoon van dagrecreanten	99
74	Verdeling (%) van het aantal uren dat (naar verwachting) gedurende de interviewdag op de wal wordt doorgebracht en het gemiddelde hiervan, per watersportactiviteit	100
75	Percentage van de verblijfsrecreanten per watersportactiviteit dat de genoemde activiteit op de interviewdag heeft ondernomen of nog gaat ondernemen en het percentage dat geen van de genoemde activiteiten onderneemt	100
76	Percentage van de verblijfsrecreanten per watersportactiviteit, dat gedurende hun huidige verblijf in de betreffende regio op de genoemde locatie(s) overnacht	102
77	Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan een staanplaats op een camping gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit	102
78	Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de overnachtingskosten in een hotel gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit	103
79	Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de huur van een bungalow/stacaravan gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit	104
80	Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de huur van een pension/appartement gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit	104
81	Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan overnachtingskosten in een jachthaven gedurende hun gehele verblijf in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit	105
82	Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden voor deelname aan een meerdaagse chartertocht en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit	105
83	Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan overige overnachtingskosten gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit	106
84	Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de huur van een caravan of camper, gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit	107

85	Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de huur van een tent gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit	107
86	Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de huur van een zeil- of motorboot gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit	108
87	Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan dagelijkse boodschappen is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	108
88	Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan recreatief winkelen is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	109
89	Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan de horeca is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	110
90	Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan discotheekbezoek is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	110
91	Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan cultuurbezoek is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	111
92	Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan fietshuur is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	112
93	Verdeling (%) van de deelnamekosten aan wadlooptochten door verblijfsrecreanten per persoon en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	112
94	Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan bijkomende recreatieve uitgaven is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit	113
95	Overzicht per watersportactiviteit, van de gemiddelde dagelijkse bestedingen (f) per bestedingscategorie met tussen haakjes de procentuele verdeling, en de totale gemiddelde dagelijkse bestedingen, per persoon van verblijfsrecreanten	114

Woord vooraf

In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek naar motieven, gedragingen en bestedingen van watersporters in de kustwateren Oosterschelde, Voordelta en Waddenzee. Doel van het onderzoek is bouwstenen aan te dragen ter verbetering van de afstemming tussen waterrecreatie en natuur in de genoemde kustwateren.

Het onderzoek is in de loop van 1994 en 1995 uitgevoerd door de afdeling Recreatie en Toerisme van DLO-Staring Centrum in opdracht van de voormalige Directie Openluchtrecreatie van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. De Stichting voor Ruimtelijk Onderzoek en Marketing (STOGO) te Utrecht, heeft in de zomer van 1994 zorggedragen voor de uitvoering van het veldwerk van het onderzoek. Het onderzoek vormt een deelonderzoek van het onderzoeksprogramma: Recreatie Onderzoek Kustwateren (ROK), dat door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, het Ministerie van Economische Zaken en de Stuurgroep Waddenprovincies is opgezet.

Het onderzoek maakt tevens deel uit van het DLO-onderzoeksprogramma 272. Daarin staat onderzoek naar de rol en betekenis van recreatie en toerisme bij de instandhouding en ontwikkeling van duurzaamheid en kwaliteit in de groene ruimte centraal. Een van de vijf hoofdlijnen van dit onderzoeksprogramma heeft als thema: de relatie van recreatie/toerisme met natuur en andere functies. Centraal staat hierbij onderzoek naar evenwichtige inpassing van recreatie en toerisme in andere maatschappelijke functies, met name de natuurfunctie. Voorliggend onderzoek is één van de projecten die in het kader van dit thema worden uitgevoerd.

Ter begeleiding van het onderzoek is een commissie ingesteld waarin naast de genoemde ministeries ook een aantal deskundigen en vertegenwoordigers van belangenverenigingen op het gebied van de watersport zitting had. De praktische kennis van de leden van de begeleidingscommissie is niet alleen van belang geweest voor de opzet van het veldwerk maar heeft tevens geleid tot een kritische toetsing van de onderzoeksresultaten. Het rapport heeft daardoor aan waarde gewonnen.

De begeleidingscommissie van het onderzoek was als volgt samengesteld:

ing. T.A.C. de Vries (voorzitter)	Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Directie Groene Ruimte en Recreatie
ir. A.H. de Bruin (secretaris)	DLO-Staring Centrum, Afdeling Recreatie en Toerisme
dhr. C.H. Boland	Belangenvereniging Beroepszeilschippers
ing. C. Brouwer	Deltafederatie
dhr. J.M.P. Capel	Koninklijke Nederlandse Motorboot Club
ir. R.J. Hilhorst	Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Regionale Beleidsdirectie Zuid-West
dhr. J.G. Hooiring	Wadlopers

drs. P.M.A. Klinkers	DLO-Staring Centrum, Afdeling Recreatie en Toerisme
dhr. P.L.J. van Kuppenveld	Vereniging van Wadvaarders
dhr. L. Kwant	Wadlopers
drs. Q.M. Prenger	Ministerie van Economische Zaken
ir. T.F.C. Smits	Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, Directie Natuurbeheer
drs. P. de Vries	Koninklijk Nederlands Watersport Verbond
drs. J.G. de Zeeuw	Provincie Zuid-Holland, Dienst Ruimte en Groen

Bij de opzet en controle van het veldwerk is medewerking verleend door ing. G.F.P. IJkelstam van de afdeling Ruimtelijke Planvorming van DLO-Staring Centrum.

Prof. dr. A.G.J. Dietvorst

Programmaleider DLO-onderzoeksprogramma 272: Rol en betekenis van recreatie en toerisme bij de instandhouding en ontwikkeling van duurzaamheid en kwaliteit in de groene ruimte.

Samenvatting

De Nederlandse kustwateren Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta hebben de hoofdfunctie natuur. Daarnaast vervullen deze kustwateren een rol voor tal van andere functies. Activiteiten in deze kustwateren, waaronder toeristisch-recreatieve activiteiten, worden derhalve afgestemd op de natuurfunctie, met inachtneming van het maatschappelijk belang van de betreffende activiteit.

In het kader van de evaluatie van het beleid zoals vastgelegd in beleidsnota's over de Waddenzee, de Oosterschelde en de Voordelta is echter gebleken dat er behoefte bestaat aan nader onderzoek omtrent de relatie tussen waterrecreatie en natuur. De ministeries van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en Economische Zaken hebben hierop in 1993 in samenwerking met de Stuurgroep Waddenprovincies een onderzoekprogramma opgesteld voor recreatie-onderzoek in de genoemde wateren. Het onderzoekprogramma bestaat uit vijf deelonderzoeken.

De doelstelling van het (deel)onderzoek waarover in dit rapport wordt gerapporteerd luidt als volgt:

vergroten van het inzicht in bezoekmotieven, tijdbestedingspatronen en gedragingen van waterrecreanten in de Nederlandse kustwateren Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta, mede in relatie tot de daar aanwezige natuur, om een bijdrage te leveren aan de verbetering van de afstemming tussen waterrecreatie en natuur in de Nederlandse kustwateren.

Deze doelstelling is vertaald in een aantal concrete onderzoeksvragen:

- welke motieven liggen ten grondslag aan het bezoeken van de kustwateren;
- wat is de verblijfsduur en het tijdbestedingspatroon;
- wat is het vaargedrag (herkomst en routekeuze);
- welke activiteiten worden tijdens het droogvallen (vanaf schepen) ondernomen;
- wat is de kennis omtrent de regelgeving ten aanzien van de natuur in de kustwateren;
- hoe wordt deze regelgeving ervaren;
- wat zijn de (dagelijkse) geldelijke bestedingen.

Om deze vragen te kunnen beantwoorden zijn er interviews afgenomen onder de in de kustwateren aanwezige waterrecreanten. Onder waterrecreatie wordt in het algemeen verstaan: aan water gebonden vormen van toerisme en recreatie.

Voor het onderzoek zijn de volgende typen waterrecreanten geselecteerd:
Waddenzee:

- deelnemers aan georganiseerde wadlooptochten onder leiding van één of meer gidsen met vergunning;
- zeilers die zich met de zeilboot laten droogvallen op het wad (voortaan aangeduid als droogvallers);
- deelnemers aan zeilchartertochten.

Voordelta:

- surfers;
- bootvissers met relatief kleine visboten.

Oosterschelde:

- motorbootvaarders.

Onder elk van deze zes groepen waterrecreanten zijn in de zomer van 1994 face to face interviews afgenomen, waarbij ernaar is gestreefd om per type waterrecreant 150 interviews af te nemen. In het totaal zijn er 863 interviews afgenomen. De interviews zijn alleen afgenomen onder respondenten van vijftien jaar en ouder. De interviews zijn hoofdzakelijk in de middag- en avonden afgenomen. Bij de bootvissers in de Voordelta, de motorbootvaarders in de Oosterschelde en de droogvallers in de Waddenzee zijn in eerste instantie de schippers benaderd voor een interview, alleen bij afwezigheid van de schipper is zijn/haar plaatsvervanger voor het interview benaderd. Bij de overige typen waterrecreanten zijn de deelnemers aselect benaderd voor een interview. Als interviewlocaties zijn concentratiepunten en/of uitvalsbasisen van de betreffende waterrecreatie-activiteiten gebruikt. Veelal betreft dit jachthavens, trailerhellingen voor (vis)boten en zandstranden.

Enige kenmerken van de respondenten, per watersportactiviteit

	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta*	M.b.vaarders* Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee*	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Gemiddelde leeftijd (jaren)	31	45	46	44	25	32
Percentage mannen	83	97	76	72	54	59
Percentage buitenlandse nationaliteit	67	30	19	9	68	2
Gemiddelde groepsgrootte respondent (personen)	3,0	2,1	3,4	3,8	10,0	9,4
Percentage verblijfsrecrean- ten	77	57	94	99	99	29
Gemiddelde verblijfsduur in regio van verblijfs-recreanten (dagen)	13	28	11	14	8	5
Gemiddeld aantal jaren dat activiteit al wordt onderno- men	6	14	11	12	3	3
Gemiddeld aantal uren per dag doorgebracht op water/wad	3,2	7,4	4,5	6,1	5,8	4,1
Aantal afgenomen interviews	154	125	144	152	145	143

* hoofdzakelijk schippers ondervraagd

In de bovenstaande tabel worden enige uitkomsten van de interviews gecomprimeerd weergegeven. Hiermee wordt een globaal beeld verkregen van de onderscheiden groepen waterrecreanten. Vrijwel alle kenmerken/karakteristieken vertonen forse onderlinge verschillen tussen de onderscheiden typen waterrecreanten.

Toch bestaan er ook overeenkomsten tussen de onderscheiden groepen waterrecreanten. Zo zijn er vrij sterke overeenkomsten te onderkennen in de doelen die waterrecreanten in de kustwateren nastreven. Belangrijke doelen die vrij algemeen

door de respondenten worden genoemd zijn: 'vrij voelen', 'geestelijk ontspannen', 'ruimte' en 'rust' en 'de natuur ervaren'. De deelnemers aan chartertochten en wadlooptochten kennen bovendien veel waarde toe aan het sociale aspect van de waterrecreatie-activiteit terwijl de surfers relatief veel belang hechten aan de doelen: 'stoeien met de natuurlijke elementen' en 'lichamelijk inspannen'. De respondenten verschillen derhalve hoofdzakelijk van elkaar doordat ze verschillende waterrecreatie-activiteiten ondernemen om (sterk) overeenkomende doelen te realiseren.

Een belangrijk aandachtspunt van het onderzoek is hoe de watersporters zich gedragen op het wad. Surfers en bootvissers in de Voordelta en motorbootvaarders in de Oosterschelde blijken in overgrote meerderheid (acht à negen van de tien) nooit droog te vallen en degenen die aangeven wel droog te vallen doen dit vrijwel uitsluitend incidenteel. Van de deelnemers aan chartertochten geeft één kwart van de ondervraagden aan nooit droog te vallen terwijl de rest ook in overgrote meerderheid aangeeft dit slechts een enkele keer te doen. De droogvallers in de Waddenzee laten zich per definitie wel droogvallen, omdat zij op basis van dit kenmerk voor deelname aan het onderzoek zijn geselecteerd. Naar schatting kan echter ongeveer eenderde van de zeilers in de Waddenzee als droogvaller worden gekwalificeerd. Van de droogvallers geeft bovendien driekwart aan dat zij slechts een enkele keer daadwerkelijk droogvallen. Uit het voorgaande valt af te leiden dat droogvallen maar door een (zeer) beperkt aantal waterrecreanten in de kustwateren daadwerkelijk wordt gedaan. Zeker in de Voordelta en de Oosterschelde gebeurt dit slechts sporadisch. Indien er wordt drooggevallen gebeurt dit hoofdzakelijk bij platen gelegen langs geulen. Tijdens het droogvallen blijven surfers, bootvissers en motorbootvaarders in het algemeen vlak in de buurt van hun vaartuig, terwijl droogvallers in de Waddenzee en deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee zich wat verder op het wad begeven. Tijdens het droogvallen zijn de activiteiten die het meest algemeen worden gedaan op het wad: wandelen, zwemmen en zonnen. De wadlopers ondernemen tijdens de wadlooptocht opvallend weinig andere activiteiten op het wad.

De bekendheid van de regelgeving ten aanzien van de natuur in de kustwateren is het grootst bij degenen die daadwerkelijk zelf varen, zoals bij de schippers van motorboten in de Oosterschelde en bij de schippers van droogvallende zeilboten in de Waddenzee. Met name die regels/beperkingen die van invloed zijn op de vaarmogelijkheden blijken relatief goed bekend te zijn. De kennis van regelgeving onder de deelnemers aan chartertochten en wadlooptochten in de Waddenzee is vrij beperkt, maar er zijn duidelijke aanwijzingen dat de verantwoordelijke schippers, respectievelijk wadloopgidsen deze kennis wel hebben. In de Voordelta is momenteel nog geen specifieke regelgeving ten aanzien van natuur/milieubescherming van toepassing, zodat de aldaar ondervraagde surfers en bootvissers daar ook geen kennis van konden hebben.

In het algemeen is de mate van acceptatie van de bestaande en bekende regelgeving betrekkelijk groot. Vooral onder de deelnemers aan chartertochten en wadlooptochten is dit het geval. De droogvallers staan nog het meest kritisch ten opzichte van de bestaande regelgeving. Generieke maatregelen die voor iedereen gelden blijken het breedste te worden gedragen door de watersporters.

De motorboten in de Oosterschelde en de charterboten en boten van droogvallers in de Waddenzee hebben veelal een vaste ligplaats in de betreffende regio. Deze kustwateren hebben voor deze watersporters veelal een status als doelregio. In de Waddenzee worden de dagroutes veel vaker van te voren gepland dan in de Oosterschelde. In de Waddenzee wordt de te varen dagroute van zeilers hoofdzakelijk bepaald door het weer en de getijdenstromingen. In de Oosterschelde is bij motorbootvaarders ook de aanwezigheid van aantrekkelijke stadjes/dorpen van invloed op de dagroute. Het opnemen in de dagroute van locaties waar mogelijk zeehonden aanwezig zijn blijkt nauwelijks een rol te spelen bij de keuze van de te varen route.

Bij de bestedingen is onderscheid gemaakt tussen de dagrecreanten en de verblijfsrecreanten onder de watersporters, omdat mag worden aangenomen dat zij nogal verschillen qua bestedingspatroon. Alleen onder de surfers, de bootvissers en de wadlopers werden zodanige aantallen dagrecreanten aangetroffen dat er enigszins betrouwbare uitspraken over kunnen worden gedaan. De dagrecreanten onder deze drie groepen watersporters blijken ieder gemiddeld rond de f 30,- per persoon per dag te besteden. De verdeling over de verschillende bestedingsposten blijkt evenwel sterk te verschillen per watersportactiviteit. De bestedingen van verblijfsrecreanten zijn in het algemeen beduidend hoger. Zij variëren van f 46,40 per persoon per dag bij wadlopers tot meer dan f 170,- per persoon per dag bij de bootvissers in de Voordelta. Als naar de procentuele verdeling van de bestedingen wordt gekeken, dan blijkt dat behalve bij de deelnemers aan wadlooptochten en chartertochten globaal de helft van de bestedingen bestaat uit consumptieve bestedingen. De overnachtingskosten bedragen ongeveer een kwart van de totale bestedingen, behalve bij de motorbootvaarders en droogvallers die veelal op hun eigen boot overnachten en daardoor goedkoper uit zijn. Zij geven echter verhoudingsgewijs weer meer uit aan amusement.

Uit het onderzoek zijn ook een aantal aanbevelingen en conclusies afgeleid. Van groot belang voor het samengaan van recreatie en natuur is het feit dat de doelen die worden nagestreefd in elkaars verlengde blijken te liggen. Zo vindt de meerderheid van de watersporters de aanwezige rust en ruimte en de natuur van groot belang voor hun recreatieve beleving, evenals de relatieve ongeschondenheid van de kustwateren. Zij waarderen de kustwateren in eerste instantie vanuit een ruimtelijke invalshoek op een abstract niveau. Op zich sluiten deze doelen van waterrecreanten goed aan bij natuur- en milieudoelstellingen. Veel regelgeving ter bescherming van natuur- en milieukwaliteiten is echter gericht op instandhouding van de aanwezige flora en fauna, hetgeen voor de waterrecreant in het algemeen van nevenschikkend belang is. Ter vergroting van de mate van acceptatie van beperkende maatregelen verdient het daarom aanbeveling om waterrecreanten beter te informeren over het feit dat maatregelen ter bescherming van de kustwateren ook ten goede komen aan de belevingswaarden van de kustwateren (rust en ongeschondenheid). Ook in de voorlichting en promotie van de kustwateren zou het accent moeten komen te liggen op juist de genoemde ruimtelijke en belevingsaspecten (rust, ruimte, ongeschondenheid, natuur) die tevens in het verlengde liggen van natuur- en milieubeschermingsbelangen op het gebied van flora en fauna. Daarnaast is voor de mate van acceptatie van de regelgeving van belang dat regels en beperkingen in overleg en in samenspraak met de (recreatieve) gebruikers van de kustwateren worden opgesteld. Tenslotte is het

terwille van de recreatieve beleving van de kustwateren, waarin een gevoel van vrijheid een belangrijke plaats inneemt, van belang om met regelgeving in de kustwateren voor zover mogelijk terughoudend om te gaan.

1 Inleiding

1.1 Doelstelling

De centrale doelstelling van dit (deel)onderzoek is als volgt geformuleerd:

vergroten van het inzicht in bezoekmotieven, tijdbestedingspatronen en gedragingen van waterrecreanten in de Nederlandse kustwateren Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta, mede in relatie tot de daar aanwezige natuur, om een bijdrage te leveren aan de verbetering van de afstemming tussen waterrecreatie en natuur in de Nederlandse kustwateren.

1.2 Aanleiding tot het onderzoek

De Nederlandse kustwateren Waddenzee, Oosterschelde en Voordelta hebben de hoofdfunctie natuur (Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 1991), (Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 1993). Daarnaast vervullen deze kustwateren een rol voor tal van andere functies. Activiteiten in deze kustwateren, waaronder toeristisch-recreatieve activiteiten, worden derhalve afgestemd op de natuurfunctie, met inachtneming van het maatschappelijk belang van de betreffende activiteit.

Voor de (water)recreatie heeft dit geresulteerd in een combinatie van capaciteitsbeleid en beheersbeleid. Het capaciteitsbeleid heeft bijvoorbeeld betrekking op de capaciteit van jachthavens (aantal vaste ligplaatsen en passantenplaatsen) en de momenteel in discussie zijnde voorgenomen quotering van het aantal deelnemers aan wadlooptochten. Het beheersbeleid wordt gestalte gegeven via zonering van de kustwateren, waardoor de toegankelijkheid van deze regio's wordt gereguleerd. Tevens wordt door middel van beheersbeleid getracht het gedrag van toeristen en recreanten te beïnvloeden, bijvoorbeeld via voorlichting.

In het kader van de evaluatie van het beleid zoals vastgelegd in beleidsnota's over de Waddenzee (Ministerie van Landbouw en Visserij, 1988), de Oosterschelde (Stuurgroep Oosterschelde, 1993) en de Voordelta (Bestuurlijk Overleg Voordelta, 1993) is echter gebleken dat er behoefte bestaat aan nader onderzoek omtrent de relatie tussen waterrecreatie en natuur. De ministeries van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en Economische Zaken hebben hierop in 1993 in samenwerking met de Stuurgroep Waddenprovincies een onderzoekprogramma opgesteld voor recreatie-onderzoek in de genoemde wateren.

Het voornaamste doel van dit Recreatie Onderzoek Kustwateren (ROK) is:

- vergroting van het inzicht met betrekking tot het samengaan van waterrecreatie

- en natuur in de Nederlandse kustwateren met hoofdfunctie natuur;
- het tot stand brengen van aanbevelingen ten aanzien van het beleid in kustwateren met de hoofdfunctie natuur;
- leveren van bouwstenen voor beleidsevaluatie, beleidsontwikkeling en het beheersbeleid.

Het onderzoekprogramma bestaat uit vijf deelonderzoeken:

- 1 Harmonisatie van de recreatieve monitoring;
- 2 Inzicht in bezoeksmotieven en tijdbestedingspatronen (het gedrag) van waterrecreanten;
- 3 Effecten van waterrecreatie op geselecteerde natuurwaarden, met name zeehonden en wadvogels, onderscheiden naar afzonderlijke effecten en cumulatieve effecten;
- 4 Inzicht in de sociaal-economische betekenis van de waterrecreatie op regionaal niveau;
- 5 Inzicht in de mogelijkheden voor beheersing van de relatie waterrecreatie-natuur.

In dit rapport wordt verslag gedaan van de uitkomsten van deelonderzoek twee, waarbij bezoeksmotieven en tijdbestedingspatronen (gedragingen) van waterrecreanten in kustwateren centraal staan.

1.3 Onderzoeksvragen

Onder waterrecreatie wordt in het algemeen verstaan: aan water gebonden vormen van toerisme en recreatie. Omdat er een grote verscheidenheid aan waterrecreatie-activiteiten bestaat, elk met zijn eigen specifieke kenmerken is mede vanwege beperkte financiële middelen, besloten om alleen die vormen van waterrecreatie bij het onderzoek te betrekken die relatief veelvuldig worden ondernomen in de genoemde kustwateren en waarvan verondersteld wordt dat er een verstorend effect vanuit kan gaan op vooral de fauna in de kustwateren. Een aspect dat ook een rol heeft gespeeld bij de keuze van de bij het onderzoek te betrekken vormen van waterrecreatie betreft de hoeveelheid kennis (over gedragingen e.d.) die al beschikbaar is van de diverse vormen van waterrecreatie. De volgende typen waterrecreanten zijn uiteindelijk voor het onderzoek geselecteerd:

Waddenzee:

- deelnemers aan georganiseerde wadlooptochten onder leiding van één of meerdere gidsen met vergunning;
- zeilers die zich met de zeilboot laten droogvallen op het wad (voortaan aangeduid als droogvallers);
- deelnemers aan zeilchartertochten.

Voordelta:

- surfers;
- bootvisser met relatief kleine visboten.

Oosterschelde:

- motorbootvaarders.

Oorspronkelijk lag het in de bedoeling om ook bootvissers met kleine visboten in de Oosterschelde bij het onderzoek te betrekken. Echter, ten tijde van de uitvoering van onderzoek bleek het aantal bootvissers dat op dat moment in de Oosterschelde aanwezig was, te gering in aantal om een steekproef van voldoende omvang te genereren voor representatieve uitspraken over deze groep van waterrecreanten. Zodoende is besloten om bootvissers in de Oosterschelde buiten het onderzoek te houden.

Aan de centrale doelstelling voor dit deelonderzoek (zie paragraaf 1.1) zijn de volgende onderzoeksvragen ontleend voor de bij het onderzoek betrokken typen waterrecreanten:

- welke motieven liggen ten grondslag aan het bezoeken van de kustwateren;
- wat is de verblijfsduur en het tijdbestedingspatroon;
- wat is het vaargedrag (herkomst en routekeuze);
- welke activiteiten worden tijdens het droogvallen (vanaf schepen) ondernomen;
- wat is de kennis omtrent de regelgeving ten aanzien van de natuur in de kustwateren;
- hoe wordt deze regelgeving ervaren;
- wat zijn de (dagelijkse) geldelijke bestedingen.

Deze laatste onderzoeksvraag naar de bestedingen, vormt tevens de verbinding met deelonderzoek 4, waarin het verkrijgen van inzicht in de sociaal-economische betekenis van de waterrecreatie op regionaal niveau centraal staat.

Voorst kan nog worden vermeld dat voorliggend onderzoek qua vraagstelling en opzet, overeenkomsten vertoont met een onderzoek dat in 1993 is afgenomen onder recreatietoervaarders in zeven watersportregio's in Nederland (De Bruin en Klinkers, 1994).

1.4 Opzet van het rapport

Het rapport is als volgt opgebouwd: na dit inleidende hoofdstuk wordt in hoofdstuk 2 de opzet en uitvoering van het veldwerk beschreven. Hierin komt onder meer de gekozen onderzoeksmethode ter sprake en wordt het verloop van het veldwerk beschreven.

In hoofdstuk 3 worden een aantal algemene achtergrondskennmerken besproken van de onderzoekspopulatie, zoals leeftijd en nationaliteit van de ondervraagde waterrecreanten en de groepsgrootte en groepssamenstelling van de bij het onderzoek betrokken waterrecreanten. Ook de verblijfsduur in de regio en de frequentie waarmee de onderscheiden watersportactiviteiten worden ondernomen komen in dit hoofdstuk ter sprake.

Hoofdstuk 4 geeft een beschrijving van het gebruik van de kustwateren bij eb door de bij het onderzoek betrokken typen waterrecreanten.

In hoofdstuk 5 wordt ingegaan op de achterliggende doelen en motieven van waterrecreanten voor het bezoeken van de onderscheiden kustwateren.

Hoofdstuk 6 handelt over de bekendheid van waterrecreanten met regelgeving ten aanzien van natuur- en milieu in de kustwateren. Ook de mate waarin deze regelgeving wordt geaccepteerd komt in dit hoofdstuk aan de orde.

In hoofdstuk 7 wordt het vaargedrag van waterrecreanten in kustwateren beschreven. Omdat vaargedrag niet voor alle bij het onderzoek betrokken typen waterrecreanten aan de orde is, wijkt dit hoofdstuk enigszins af van de overige hoofdstukken. Zo wordt in dit hoofdstuk alleen ingegaan op het vaargedrag van zeilers die droogvallen in de Waddenzee, deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee en motorbootvaarders in de Oosterschelde.

Hoofdstuk 8 geeft inzage in de tijd- en geldbestedingen van waterrecreanten in kustwateren. De bij het onderzoek betrokken typen waterrecreanten worden hierbij ook nog onderscheiden naar dag- en verblijfsrecreanten.

Hoofdstuk 9 tenslotte, geeft de conclusies en aanbevelingen van het rapport weer.

2 Opzet en uitvoering van het veldwerk

2.1 Onderzoeksmethode

Om de gestelde onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden dienen face to face interviews te worden afgenomen onder de onderscheiden typen waterrecreanten in de drie genoemde kustwateren.

Deze interviews zijn in de maanden juli en augustus van 1994, door middel van een aselechte steekproeftrekking in de drie kustwateren afgenomen onder de voor het onderzoek geselecteerde typen waterrecreanten per kustwater. Voorwaarde voor deze steekproeftrekking was dat deze zodanig diende te worden opgezet, dat de uitkomsten ervan representatief zouden zijn in ruimtelijke zin. Dat wil zeggen, dat de uitkomsten een goede weergave moesten zijn van het gemiddelde beeld van de betreffende waterrecreatie-activiteit, zoals zich dat voordoet in het gehele areaal van het betreffende kustwater. **Een belangrijke beperking van de representativiteit van deze steekproef is gelegen in het feit dat de interviews gedurende een tweetal zomermaanden zijn afgenomen, waardoor de uitkomsten van de interviews alleen representatief kunnen worden geacht voor de (zomer)periode waarin de interviews zijn afgenomen. Bij het lezen en interpreteren van de in het rapport opgenomen tabellen dient met deze beperking dan ook rekening te worden gehouden.**

Verreweg de meeste waterrecreanten in de kustwateren hebben de Nederlandse, de Duitse of de Belgische nationaliteit. Voor het onderzoek zijn daarom alleen respondenten met één van deze drie nationaliteiten benaderd. De vragenlijst is voor dit doel dan ook vertaald in het Duits.

2.2 Opzet van het interview

Bij de afname van de interviews is gebruik gemaakt van een gestructureerde vragenlijst, waarbij de antwoorden zoveel mogelijk zijn voorgecodeerd. Bij vragen met veel antwoordcategorieën kon degene die werd ondervraagd deze antwoordcategorieën meelesen op een speciale kaart. Omdat niet alle vragen relevant zijn voor alle bij het onderzoek betrokken typen waterrecreanten, is in de vragenlijst veelvuldig gebruik gemaakt van automatische doorverwijzingen. In aanhangsel 1 staat de volledige vragenlijst weergegeven.

2.3 Opzet van het veldwerk

2.3.1 Steekproeftrekking

Zoals reeds in het inleidende hoofdstuk is vermeld, is in samenspraak met de opdrachtgever in eerste instantie bepaald welke typen waterrecreanten per kustwater bij het onderzoek zouden worden betrokken. De omvang van de steekproeftrekking per type waterrecreant is vervolgens vastgesteld op 150, omdat met deze steekproefomvang redelijk betrouwbare uitspraken kunnen worden gedaan over de betreffende deelpopulaties. Aan de steekproeftrekking was bovendien de eis verbonden van ruimtelijke representativiteit. Dit betekent dat de keuze van de interviewlocaties afhankelijk is van de spreiding van de onderscheiden typen waterrecreanten in de genoemde kustwateren. Bovendien moet het aantal interviews dat per locatie wordt afgenomen in verhouding zijn met het totale aantal waterrecreanten per locatie. Ter wille van een optimale steekproeftrekking is daarom met behulp van deskundigen (onder meer vanuit de begeleidingscommissie) nagegaan op welke locaties de deelnemers aan de geselecteerde activiteiten doorgaans kunnen worden aangetroffen in het desbetreffende kustwater en is een schatting gemaakt van de verwachte drukte (aantal waterrecreanten) per locatie. Op basis daarvan is een begroting gemaakt van het aantal interview-uren dat per locatie moest worden besteed en het aantal interviews dat per locatie diende te worden afgenomen.

Bij de steekproeftrekking is de volgende procedure gevolgd. Voor de afname van het interview komen alleen respondenten van 15 jaar en ouder in aanmerking. Bovendien worden alleen diegenen voor een interview benaderd, die op de dag van afname van het interview al enige uren/dagen op het betreffende kustwater hebben doorgebracht. Immers dan pas kunnen zij vragen beantwoorden over de ondernomen activiteiten op het water/wad. Praktisch gezien betekent dit dat bijvoorbeeld wadlopers pas worden geïnterviewd nadat zij terugkeren van een wadlooptocht. De afname van de interviews heeft dan ook grotendeels plaats gevonden vanaf het middaguur tot in de avonduren. Bij motorbootvaarders, droogvallers en boot vissers zijn alleen de schippers van de op de interviewlocaties aanwezige boten (ad random) voor een interview benaderd. Alleen bij afwezigheid van de schipper is zijn of haar plaatsvervanger voor het interview benaderd. Schippers die medewerking weigerden of al eerder op een andere locatie voor hetzelfde onderzoek bleken te zijn ondervraagd, werd geen interview (meer) afgenomen. Nadat een interview was afgerond is vervolgens de dichtstbijzijnde boot voor een interview benaderd, of werd gewacht totdat een nieuwe boot bij de interviewlocatie afmeerde. Voor de activiteit surfen zijn alleen daadwerkelijke surfers op de interviewlocaties ad random voor een interview benaderd.

Bij de chartervaart en het wadlopen is een andere methode van steekproeftrekking gevolgd, omdat deze activiteiten veelal in groepsverband plaatsvinden. Bij de chartervaart en het wadlopen zijn afhankelijk van de groepsgrootte één of meerdere personen afkomstig uit één en dezelfde groep (afzonderlijk) ondervraagd, mits er geen sprake was van een onderlinge gezins/partnerrelatie (gezamenlijk huishouden) tussen de ondervraagden. Bij de selectie van de respondenten uit de totale groep is de volgorde waarin men jarig was als selectie criterium gehanteerd. Degene die als eerste jarig was en die tevens 15 jaar of ouder was werd als eerste geïnterviewd en

vervolgens werd degene die daarna als eerste jarig was en 15 jaar of ouder was geïnterviewd.

2.3.2 Begrenzing onderzoeksregio's

Om duidelijkheid te hebben over de reikwijdte van de uitkomsten van de interviews is het noodzakelijk dat de geografische ligging van de bij het onderzoek betrokken kustwateren, de Waddenzee, de Oosterschelde en de Voordelta goed is afgebakend. Bij de afname van de interviews is daarom gebruik gemaakt van kaarten waarop de begrenzing van de betreffende onderzoeksregio stond aangegeven, zodat het de respondenten duidelijk was op welk geografisch gebied de vragen die moesten worden beantwoord betrekking hadden.

De Waddenzee omvat het gehele (zoute) kustwater aan de binnenzijde van de Nederlandse Waddeneilanden, inclusief het Eems-Dollard estuarium, voor zover gelegen op Nederlands grondgebied. Met name de wadlopers maken echter maar gebruik van een beperkt deel van de Waddenzee. Toeristisch wadlopen wordt hoofdzakelijk gedaan op het Friesche Wad tot en met het Uithuizerwad (van Ameland tot Rottumeroog).

De Voordelta is het buitengaats zeegebied dat loopt vanaf de kust voor Walcheren (ten zuiden van Westkapelle) tot aan de Nieuwe Waterweg en wordt aan de zeezijde begrensd door de twintigmeter dieptelijn.

De Oosterschelde wordt aan de zeezijde begrensd door de Oosterscheldekering terwijl landinwaarts de Grevelingendam, de Philipsdam, de Oesterdam en de Zandkreekdam de begrenzing vormen.

Omdat behalve het gebruik van de kustwateren, ook de geldelijke bestedingen (aan wal) deel uitmaken van het onderzoek, is ook de kuststrook die de kustwateren begrenst tot de onderzoeksgebieden gerekend. In aanhangsel 2 is de begrenzing van de onderzoeksgebieden zoals gebruikt bij de afname van de interviews weergegeven.

2.3.3 Keuze interviewlocaties

Om de ruimtelijke representativiteit van de steekproef zo optimaal mogelijk gestalte te geven is, zoals al is weergegeven in paragraaf 2.3.1. van elke watersportactiviteit nagegaan op welke locaties in het betreffende kustwater concentratiepunten of uitvalsbasisen aanwezig zijn van de onderscheiden waterrecreatie-activiteiten, zodat daar de interviews zouden kunnen worden afgenomen. Deze locaties zijn bijvoorbeeld voor de activiteiten motorbootvaren (Oosterschelde), deelname aan chartervaart (Waddenzee) en droogvallers (Waddenzee), de jachthavens. Omdat droogvallers in de Waddenzee niet (altijd) in jachthavens overnachten is getracht om ook droogvallers op het wad zelf te interviewen. De Engelmansplaat gelegen tussen Ameland en

Schiermonnikoog leek hiervoor de meest geschikte locatie te zijn. Voor de afname van interviews onder bootvissers (Voordelta) zijn de trailerhellingen gelegen langs de Voordelta geselecteerd. Voor het surfen (Voordelta), zijn de goed bereikbare zandstranden uitgekozen als interviewlocatie, zoals bij de Brouwersdam en de Veersegatdam. Voor het wadlopen (Waddenzee) tenslotte, is nagegaan welke tochten er in de zomermaanden van 1994 waren gepland door de diverse wadlooporganisaties, met het geschatte aantal deelnemers. Hierbij valt nog een onderscheid te maken tussen wadlooptochten die dwars over het wad gaan en die bijvoorbeeld oversteken naar of vanaf een eiland en tochten die zich beperken tot de hogere delen van het wad (de zogenaamde zwerftochten). Van deze beide tochten zijn de aankomst- en vertrekpunten langs de zeedijk of op de Waddeneilanden geïnventariseerd. Het betreft hier echter vooral de wadlooptochten die in grotere groepen worden ondernomen. Wadlooptochten met kleine groepen die incidenteel (vaak alleen op verzoek) worden gelopen onder leiding van een (kleine) wadlooporganisatie of een zogenaamde B-vergunninghouder (wadgids die bevoegd is om individueel met maximaal 15 personen te gaan wadlopen), vallen derhalve grotendeels buiten het onderzoek. Overigens neemt de belangstelling voor kleinschalige wadlooptochten met een educatief karakter wel steeds verder toe. Een probleem bij de afname van interviews bij het wadlopen is dat de respondenten maar gedurende een zeer korte periode op de aankomst- en vertrekplaatsen aanwezig zijn. Dit probleem kon gedeeltelijk worden ondervangen doordat de deelnemers aan de wadlooptochten naar Rottumeroog en Simonszand met een boot terug varen naar Noorpolderzijl. Deze boottocht duurt ongeveer 3,5 uur. Dankzij de medewerking van het Wadloopcentrum Pieterburen, zijn er ook tijdens deze boottocht interviews afgenomen. Voor een overzicht van de interviewlocaties per waterrecreatie-activiteit wordt verwezen naar aanhangsel 3.

2.4 Uitvoering van het veldwerk

De afname en codering van de interviews is uitgevoerd door de Stichting voor Ruimtelijk Onderzoek en Marketing (STOGO) te Utrecht. Aangezien het streven was om per watersportactiviteit 150 interviews af te nemen, zouden er volgens de planning in het totaal 1050 interviews moeten worden afgenomen.

De afname van de interviews stond gepland van 19 juli tot 27 juli 1994 in de Voordelta en Oosterschelde en van 14 juli tot en met 1 augustus in de Waddenzee. Eventuele reserve interviewdagen waren in de hieraan aansluitende weken voorzien. In de geplande interviewperiode vallen de meeste schoolvakanties en een belangrijk deel van de bouwvakvakantie, zodat het onderzoek niet noemenswaardig zou worden beïnvloed door de spreiding in de vakantieweken in de verschillende regio's. Uiteindelijk is ruim 94% van de interviews afgenomen in de geplande interviewperiode terwijl de overige interviews in augustus zijn afgenomen.

Het weer was gedurende de interviewperiode buitengewoon goed en stabiel. Zowel de gehele maand juli als de eerste weken van augustus waren uitzonderlijk warm, droog en zonnig, bij een overwegend oostelijke luchtstroming. De maximumtemperatuur lag vaak boven de 25°C en met uitschieters boven de 30°C. Voor een

overzicht van de weersomstandigheden gedurende de interviewperiode wordt verwezen naar aanhangsel 4. Een (extreem) mooie zomer heeft echter ook specifieke invloed op de deelname van recreatie-activiteiten. Zo is stabiel en rustig zomerweer gunstig voor de deelname aan en de doorgang van wadlooptochten, maar de veelal zwakke oostelijke (aflandige) wind is bijvoorbeeld ongunstig voor deelname aan windsurfen langs de kust. Het aantal surfers dat gedurende de interviewperiode langs de kust van de Voordelta aanwezig was, was dan ook geringer dan van tevoren was ingeschat.

Ook bleek dat bootvissers met name in de Oosterschelde en in mindere mate in de Voordelta, gedurende de interviewperiode slechts in (zeer) geringe aantallen aanwezig waren. Navraag achteraf, leerde dat het geringe aantal aangetroffen bootvissers in de Oosterschelde mogelijk wordt veroorzaakt door een vermindering van de visstand in de Oosterschelde en een verschuiving van het bootvissen in de Oosterschelde naar bootvissen in de nabijheid van wrakken in de Noordzee (mondelinge mededeling Biondina (Secretaris Deltafederatie, 1994)). In hoeverre andere redenen hier (ook) nog op van invloed zijn is vooralsnog onduidelijk. Om toch een steekproef van voldoende omvang onder de bootvissers in de Oosterschelde te verkrijgen is uiteindelijk tot eind augustus nog getracht om interviews onder deze bootvissers af te nemen. Uiteindelijk zijn echter slechts 18 bootvissers in de Oosterschelde ondervraagd. Aangezien dit aantal te gering is om betrouwbare uitspraken te kunnen doen over de totale populatie van bootvissers in de Oosterschelde, is besloten om bootvissers in de Oosterschelde niet verder bij het onderzoek te betrekken.

Ook bij de droogvallers deed zich een complicatie voor. Voor de droogvallers was een interviewlocatie gepland op de Engelsmanplaat, omdat dat een concentratiepunt is voor het droogvallen. Ondanks de gunstige weersomstandigheden, bleken er echter gedurende de dagen dat op deze locatie interviews zijn afgenomen, zich slechts vier droogvallers in de buurt van de Engelsmanplaat op te houden.

2.5 Aantal afgenomen interviews

Volgens de planning dienden er 150 volledige interviews per activiteit te worden afgenomen. Het daadwerkelijk aantal volledig afgenomen interviews per activiteit staat weergegeven in Tabel 1. In aanhangsel 3 staat bovendien het aantal afgenomen interviews per interviewlocatie weergegeven.

Tabel 1 Aantal afgenomen interviews per doelgroep per regio

Kustwater	Surfers	Bootvissers	Bootvissers	M.b.vaarders	Droogvallers	Chartervaart	Wadlopers
Voordelta	154	125					
Oosterschelde			18	144			
Waddenzee					152	145	143
N =	154	125	18	144	152	145	143

Uit Tabel 1 blijkt dat voor een aantal activiteiten het geplande aantal interviews (150) (net) niet is gehaald. Alleen onder de surfers in de Voordelta en de droogvallers in de Waddenzee zijn meer dan 150 interviews afgenomen. Voor de overige doelgroepen zijn de afwijkingen naar beneden echter dermate gering dat dit geen grote afbreuk doet aan de analyse mogelijkheden. Dat de afname van interviews onder bootvissers problematisch was blijkt ook uit het aantal geslaagde interviews onder bootvissers in de Voordelta. Ondanks de inzet van extra interviewdagen (voor de Voordelta is nog tot half september getracht om aanvullende interviews onder deze bootvissers af te nemen) zijn er uiteindelijk (slechts) 125 interviews onder deze doelgroep afgenomen. De betrouwbaarheid van de uitkomsten van de interviews onder deze doelgroep zal derhalve enigszins kleiner zijn dan bij de overige doelgroepen het geval is. De ondervraagde bootvissers in de Oosterschelde (18 stuks) worden zoals reeds eerder is vermeld, vanwege het te geringe aantal gerealiseerde interviews, niet verder bij het onderzoek meegenomen. Voor wadlopen geldt dat de zogenaamde zwerftochten in de steekproef enigszins zijn ondervertegenwoordigd. Exclusief de bootvissers in de Oosterschelde zijn er derhalve in totaal 863 interviews afgenomen.

De totale omvang van de non-response onder de overgebleven zes doelgroepen bedraagt 224. Onder deze non-respondenten bevinden zich 16 voor het interview benaderde schippers van zeilboten in de Waddenzee. Zij bleken nog nooit in de Waddenzee te zijn drooggevallen, hetgeen een vereiste was om binnen deze doelgroep te vallen, zodat zij automatisch voor het interview afvielen. Uit ander onderzoek (De Bruin en Klinkers, 1994) blijkt overigens dat het merendeel (65%) van de zeilers op de Waddenzee zich nooit laat droogvallen op het wad. Van de overige 208 non-respondenten bleken er 74 niet voor het interview in aanmerking te komen, omdat ze al op een eerder moment voor hetzelfde onderzoek bleken te zijn geïnterviewd. De overige 134 non-respondenten zijn echte non-respondenten, in die zin, dat zij hun medewerking aan de afname van een interview weigerden. De uiteindelijke non-response bedraagt derhalve slechts 16%, hetgeen laag genoemd mag worden.

In de hierna volgende hoofdstukken wordt ingegaan op de resultaten van het interview. Ter wille van de leesbaarheid en de vergelijkbaarheid van de resultaten is ernaar gestreefd om de tabellen zo uniform mogelijk weer te geven.

3 Achtergrondskenmerken

3.1 Kenmerken van de respondenten

In deze paragraaf worden een aantal kenmerken besproken van degenen bij wie het interview is afgenomen. Bij de motorbootvaarders, de droogvallers en de bootvisser zijn dit voor het merendeel kenmerken van de schippers, omdat deze selectief voor het interview zijn benaderd. Slechts bij afwezigheid van de schipper is zijn/haar plaatsvervanger ondervraagd. Bij de surfers en deelnemers aan chartervaart en wadlopen betreft het de kenmerken van de doorsnee deelnemer aan deze activiteiten.

Als eerste kenmerk wordt de nationaliteit van de ondervraagden besproken (Tabel 2).

Tabel 2 *Verdeling (%) naar nationaliteit van de respondent, per watersportactiviteit*

Nationaliteit respondent	Surfers Voordelta	Bootvisser Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Nederlandse	33	70	81	91	32	98
Duitse	52	5	7	8	63	0
Belgische	15	25	12	0	3	2
overig	0	0	0	1	1	0
Totaal	100	100	100	100	99	100
N =	154	125	144	152	145	143

Tussen de onderscheiden watersportactiviteiten blijken grote verschillen te bestaan in nationaliteit van de ondervraagde personen. Zo heeft tweederde van de ondervraagde surfers in de Voordelta en eveneens tweederde van de ondervraagde deelnemers aan een chartertocht in de Waddenzee een buitenlandse nationaliteit. Dit betreft vooral de Duitse nationaliteit. Bij de chartervaart heeft zelfs 63% van de ondervraagden de Duitse nationaliteit. Onder de bootvisser in de Voordelta blijken verhoudingsgewijs veel respondenten de Belgische nationaliteit te bezitten (25%). Ook onder de motorbootvaarders in de Oosterschelde en de surfers in de Voordelta komt de Belgische nationaliteit geregeld voor. De nabije ligging van België ten opzichte van deze kustwateren is hier waarschijnlijk mede debet aan. Onder de droogvallers in de Waddenzee en vooral onder de wadlopers zijn beduidend minder respondenten met een buitenlandse nationaliteit aangetroffen. Zo heeft van de ondervraagde wadlopers zelfs 98% de Nederlandse nationaliteit.

Aan de respondenten woonachtig in Nederland, is vervolgens gevraagd naar de postcode van hun woonadres. Uit de postcode is vervolgens de provincie afgeleid waarin de woonplaats van de respondenten is gesitueerd (Tabel 3). Voor de activiteiten die in Voordelta en de Oosterschelde bij het onderzoek zijn betrokken (surfen, bootvissen en motorbootvaren) geldt dat het overgrote deel van de (Nederlandse) respondenten woonachtig is in Zuid-Holland, Zeeland en Noord-Brabant, hetgeen geografisch gezien ook voor de hand liggend is. Opvallend is wel dat het aandeel van Zeeland van de

Tabel 3 Verdeling (%) naar provincie van herkomst van de in Nederland woonachtige respondenten, per watersportactiviteit

Herkomst provincie	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Groningen	4	0	0	13	15	20
Friesland	2	0	2	12	18	13
Drenthe	2	0	0	1	5	7
Overijssel	4	0	0	4	10	3
Flevoland	0	0	3	2	5	5
Gelderland	0	10	2	9	2	8
Utrecht	11	0	2	17	5	4
Noord-Holland	2	0	7	23	10	18
Zuid-Holland	21	27	44	16	23	13
Zeeland	19	16	19	0	0	0
Noord-Brabant	26	41	21	4	8	8
Limburg	9	6	1	0	0	2
Totaal	100	100	101	101	101	101
N =	47	82	107	135	40	133

drie genoemde provincies nog het kleinste is, bij alle drie de watersportactiviteiten. Voor de watersportactiviteiten in de Waddenzee blijkt dat de respondenten meer verspreid over Nederland wonen. Alleen de provincies Zeeland en Limburg herbergen (vrijwel) geen respondenten die in de Waddenzee deelnemen aan een charter- of wadlooptocht of die zich er met een zeilboot laten droogvallen. Deze grote geografische spreiding wordt wellicht (deels) veroorzaakt doordat de chartervaart en het wadlopen georganiseerde activiteiten betreft, waarvoor iedereen zich in principe kan opgeven.

Het geslacht van de respondenten wordt weergegeven in Tabel 4. Uit deze tabel blijkt dat onder de ondervraagde deelnemers aan de chartervaart zich vrijwel evenveel vrouwen bevinden (46%) als mannen (54%). Ditzelfde geldt in iets mindere mate voor de wadlopers. Hier bedraagt het percentage ondervraagde vrouwelijke deelnemers 41% en het percentage ondervraagde mannelijke deelnemers 59%.

Tabel 4 Verdeling (%) naar geslacht van de respondent, per watersportactiviteit

Geslacht respondent	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Man	83	97	76	72	54	59
Vrouw	17	3	24	28	46	41
Totaal	100	100	100	100	100	100
N =	154	125	144	152	145	143

Bij de ondervraagde surfers is het percentage vrouwen aanmerkelijk lager (17%),

alhoewel ook hier sprake was van een aselechte steekproeftrekking. Blijkbaar is het surfen in de Voordelta onder vrouwen minder in trek dan bij mannen. Dat bij de bootvissers, de motorbootvaarders en de droogvallers het percentage mannelijke ondervraagden beduidend hoger ligt dan het percentage vrouwelijke ondervraagden wordt waarschijnlijk (gedeeltelijk) veroorzaakt doordat bij deze watersportactiviteiten in eerste instantie de schipper voor het interview is benaderd.

De leeftijdsverdeling van de respondenten staat in Tabel 5. Bij de interpretatie van deze tabel dient er rekening mee te worden gehouden dan er alleen respondenten van 15 jaar of ouder voor het onderzoek zijn benaderd. De gemiddelde leeftijd is hierdoor wellicht enigszins hoger dan in de praktijk het geval is. Uit Tabel 5 blijkt dat vooral de chartervaart gedurende de interviewperiode, relatief veel jonge deelnemers kent, ruim 70% is jonger dan 30 jaar. De gemiddelde leeftijd van de deelnemers aan een chartertocht is ongeveer 25 jaar. Ook onder de wadlopers en surfers bevinden zich relatief veel jongeren (de helft van de ondervraagde respondenten is jonger dan 30 jaar). Hun gemiddelde leeftijd is begin dertig.

Tabel 5 *Verdeling (%) van de leeftijd van de respondent en de gemiddelde leeftijd van de respondent, per watersportactiviteit*

Leeftijd respondent (jaren)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
15 - 29	50	8	8	14	72	50
30 - 39	31	25	13	17	18	29
40 - 49	13	32	40	37	8	17
50 - 64	6	32	36	29	2	3
65 en ouder	0	3	3	3	0	1
Totaal	100	100	100	100	100	100
N =	154	124	141	152	145	143
Gemiddelde leeftijd	31	45	46	44	25	32

Bij de ondervraagde bootvissers, motorbootvaarders en droogvallers ligt de gemiddelde leeftijd duidelijk hoger. De meeste van deze respondenten hebben een leeftijd tussen de 40 en 65 jaar. Ook hier is het feit dat hoofdzakelijk schippers zijn ondervraagd zeer waarschijnlijk van invloed op de hogere gemiddelde leeftijd. Het aandeel van de ouderen (65-plus) is bij de onderzochte watersportactiviteiten beperkt. Alleen onder de ondervraagde bootvissers, motorbootvaarders en droogvallers bevinden zich een beperkt aantal 65-plussers.

3.2 Groepskenmerken

Onder de bij het onderzoek betrokken watersportactiviteiten bevindt zich een tweetal activiteiten die veelal in een groepsverband plaatsvinden dat breder is dan de groep waarmee de respondent een (gezins)relatie onderhoud. Dit betreft het wadlopen en

de deelname aan chartervaart. Vaak gaat het hier om groepen die zijn samengesteld uit meerdere afzonderlijke groepen die ieder een eigen gezins- of andersoortige relatie (bijvoorbeeld vanuit het werk, kennissen e.d.) hebben. In Tabel 6 staat voor de genoemde twee activiteiten de totale groepsgrootte weergegeven (inclusief de respondent en exclusief de schipper/bemanning of gids), dus inclusief de deelnemers waarmee de respondent verder geen relatie onderhoud.

Tabel 6 *Verdeling (%) van de totale groepsgrootte en de gemiddelde groepsgrootte van deelnemers aan chartertochten en wadlopen*

Totale groepsgrootte (personen)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
1 - 10					15	4
11 - 20					54	13
21 - 30					29	7
31 - 50					1	23
51 - 99					1	36
meer dan 100					0	18
Totaal					100	101
N =					145	143
Gemiddelde groepsgrootte					18	67

De bij het onderzoek betrokken deelnemers aan chartertochten zijn voor het overgrote deel afkomstig uit chartertochten met maximaal 30 deelnemers aan boord. De meeste respondenten zijn afkomstig uit chartertochten met tussen de 11 en 20 deelnemers (54%). De gemiddelde groepsgrootte bedraagt 18 personen. De bij het onderzoek betrokken wadlooptochten hebben gemiddeld aanzienlijk meer deelnemers (67). Meer dan de helft van de respondenten is afkomstig uit wadlooptochten met meer dan 50 deelnemers. In een enkel geval betrof dit zelfs groepen met meer dan 150 deelnemers. Aangezien de omvang van een wadloopgroep aan een maximum is gebonden van 50 deelnemers (alleen bij wadlooptochten naar de Engelsmanplaat en Ameland mogen maximaal 70 personen per wadloopgroep worden toegelaten), heeft (een deel) van de respondenten waarschijnlijk niet de omvang van de wadloopgroep opgegeven waarmee ze daadwerkelijk op het wad hebben gelopen, maar de omvang van de totale groep waarmee ze zijn gekomen om te gaan wadlopen. Grote groepen deelnemers worden ter plaatse weer onderverdeeld in kleinere groepen waarmee daadwerkelijk wordt wadgelopen. Anderzijds komt het ook wel voor dat een aantal kleinere wadloopgroepen samensmelten tot een grote groep.

In Tabel 7 wordt het aantal personen weergegeven (exclusief de respondent) waarmee de respondent de betreffende activiteit onderneemt en waarmee hij/zij op enige wijze een relatie heeft. Deze relatie kan zijn een partner- of familierelatie, maar het kunnen bijvoorbeeld ook vrienden/kennissen zijn of collega's van het werk. Het surfen is van de onderzochte activiteiten de activiteit die relatief vaak alleen wordt beoefend, 28% van de ondervraagde surfers is alleen en 34% heeft één metgezel. Doordat er ook enige respondenten met veel groepsgenoten in de steekproef zijn aangetroffen,

Tabel 7 *Verdeling (%) van het aantal personen waarmee de respondent de betreffende watersportactiviteit onderneemt en waarmee hij enige relatie heeft en het gemiddelde hiervan, per watersportactiviteit*

Aantal personen in groep waarmee de respondent enige relatie heeft	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	28	16	2	1	20	2
1	34	66	33	30	17	20
2	15	12	19	15	5	8
3 - 5	19	6	45	49	12	22
6 - 10	3	0	1	4	4	18
11 - 20	0	0	0	2	27	23
Meer dan 20	2	0	0	0	15	7
Totaal	101	100	100	101	100	100
N =	154	122	144	151	117	143
Gemiddeld aantal personen	2,0	1,1	2,4	2,8	9,0	8,4

zijn er gemiddeld toch nog twee anderen aanwezig bij het surfen. Het bootvissen wordt in de Voordelta in meerderheid door groepen van twee personen ondernomen, zo heeft 66% van de ondervraagde bootvissers slechts één metgezel. Bootvissen met drie of meer personen komt derhalve sporadisch voor onder deze groep van bootvissers. De bootbezetting van motorbootvaarders in de Oosterschelde en van droogvallers in de Waddenzee vertoont vrij sterke overeenkomsten. Slechts een zeer klein percentage vaart alleen, ongeveer eenderde heeft één mede opvarende en ongeveer de helft heeft drie tot vijf mede opvarenden. Meer dan vijf mede opvarenden komt maar weinig voor bij deze beide activiteiten. De chartervaart vertoont een ander beeld. Relatief veel respondenten zijn alleen (20%) of met slechts één metgezel (17%), of ze bevinden zich juist in het gezelschap van een relatief grote groep (42% van de respondenten heeft meer dan tien groepsgenoten waarmee zij op één of andere manier een relatie hebben). Gemiddeld zijn er bij de chartervaart negen groepsgenoten aanwezig. Het wadlopen wordt relatief weinig alleen ondernomen, slechts 2% van de respondenten geeft zich zonder metgezel op voor een wadlooptocht. In tegenstelling tot de chartervaart nemen aan het wadlopen veel groepen van drie tot tien personen deel, die vervolgens weer tot grote grotere groepen worden samengevoegd (zie Tabel 6). Het aantal groepen bij het wadlopen, dat bestaat uit meer dan 20 personen met een gemeenschappelijke noemer, is echter weer beduidend kleiner (7%) dan bij de chartervaart het geval is (15%). Gemiddeld hebben de respondenten bij het wadlopen ruim acht groepsgenoten.

De groepssamenstelling wordt in Tabel 8 besproken. Bij de ondervraagde motorbootvaarders in de Oosterschelde en de droogvallers in de Waddenzee blijkt het vaakst een echtgeno(o)t(e)/partner aanwezig te zijn, namelijk bij respectievelijk 85% en 70% van deze respondenten. Ook zijn er vaak kinderen aanwezig bij deze activiteiten (respectievelijk bij 49% van de ondervraagde motorbootvaarders en bij 40% van de ondervraagde droogvallers). Ook overige familie is relatief vaak aanwezig. Beide genoemde watersportactiviteiten vinden derhalve voor een belangrijk deel in gezins-

of familieverband plaats. De overige vier bij het onderzoek betrokken watersportactiviteiten worden daarentegen meer met vrienden/kennissen ondernomen. Bij de deelnemers aan chartertochten en het wadlopen zijn bovendien ook relatief vaak collega's van het werk aanwezig (bij respectievelijk 12% en 15% van de ondervraagden) of wordt de activiteit binnen club/vereniging/schoolverband uitgevoerd.

Tabel 8 *Percentage van de groepen waarin het genoemde type relatie voorkomt, per watersportactiviteit*

Type relatie	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Echtgeno(o)t(e)/partner	25	10	85	70	10	13
Eigen kinderen	15	6	49	40	8	5
Ouders	3	0	1	2	3	1
Overige familie	7	18	17	24	15	20
Vrienden/kennissen	35	55	20	17	48	59
Collega's van werk	0	2	0	0	12	15
Club-/vereniging-/schoolverband	3	0	1	1	21	7
Respondent is alleen	28	16	2	1	16	2
Totaal	116	107	175	155	133	122
N =	154	125	144	152	145	143

3.3 Verblijfsduur in regio

Deze paragraaf gaat in op het aantal dagen dat de respondenten in de regio van het betreffende kustwater verblijven. Allereerst wordt nagegaan of de respondent een dag- of verblijfsrecreant is. Onder een dagrecreant wordt verstaan iemand die 's-morgens vanuit zijn eigen woning is vertrokken en die er dezelfde avond weer naar terugkeert.

Tabel 9 *Verdeling (%) naar type recreant, per watersportactiviteit*

Type recreant	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Dagrecreant	23	43	6	1	1	71
Verblijfsrecreant	77	57	94	99	99	29
Totaal	100	100	100	100	100	100
N =	154	125	144	152	145	143

Ook hiervoor blijken grote verschillen te bestaan tussen de bij het onderzoek betrokken watersportactiviteiten (Tabel 9). Zo zijn de ondervraagde droogvallers en deelne-

mers aan chartertochten in de Waddenzee vrijwel uitsluitend verblijfsrecreanten (99%). Ook motorbootvaarders in de Oosterschelde zijn in overgrote meerderheid verblijfsrecreanten (94%). Gezien het veelal meerdaagse karakter van deze watersportactiviteiten sluit dit aan bij hetgeen verwacht mag worden. Onder de surfers en de bootvissers in de Voordelta bevinden zich meer dagrecreanten. Zo is bijna een kwart van de ondervraagde surfers dagrecreant, terwijl dit percentage voor het bootvissen 43% bedraagt. De ondervraagde wadlopers tenslotte, zijn voor het overgrote deel dagrecreanten (71%). Blijkbaar zijn er maar betrekkelijk weinig mensen die vanuit een tijdelijk (vakantie)verblijf aan een wadlooptocht deelnemen.

In Tabel 10 wordt van de verblijfsrecreanten weergegeven hoeveel (aaneengesloten) dagen zij in de betreffende regio verblijven. De dagrecreanten zijn niet in deze tabel opgenomen, zij verblijven per definitie namelijk maar één dag in de regio.

Tabel 10 Verdeling (%) van het aantal dagen dat verblijfsrecreanten in de regio doorbrengen en de gemiddelde verblijfsduur in de regio, per watersportactiviteit

Verblijfsduur in regio (dagen)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
maximaal 4	27	10	33	11	24	66
5 - 7	10	0	20	13	41	12
8 - 14	30	4	23	33	28	12
15 - 28	29	56	20	39	6	10
> 28	5	29	4	4	1	0
Totaal	101	99	100	100	100	100
N =	115	68	133	148	143	41
Gemiddeld aantal dagen	13	28	11	14	8	5

Van de verblijfsrecreanten verblijven degenen die aan een wadlooptocht deelnemen gemiddeld het kortst in de betreffende regio, gemiddeld vijf dagen. Ook van de deelnemers aan een chartertocht is de verblijfsduur in de regio relatief kort, zo verblijft ruim tweederde van deze respondenten maximaal een week in de regio van de Waddenzee. De gemiddelde verblijfsduur van verblijfsrecreanten die deelnemen aan surfen in de Voordelta, motorbootvaren in de Oosterschelde of zeilen (de droogvallers) in de Waddenzee is beduidend langer (anderhalf à twee weken). Als kanttekening moet echter worden vermeld dat de spreiding in de verblijfsduur bij deze drie watersportactiviteiten erg groot is. Het meest in het oog springend is de verblijfsduur van de bootvissers in de Voordelta. Van deze groep is 43% dagrecreant (Tabel 9) en 57% verblijfsrecreant. De gemiddelde verblijfsduur van deze laatste groep bootvissers is echter vier weken. Bijna eenderde deel van deze bootvissers (29%) verblijft zelfs langer dan vier weken in de betreffende regio. Binnen de groep van bootvissers is derhalve sprake van een duidelijke tweedeling. Enerzijds de bootvissers die maar één dag in de regio verblijven en anderzijds de groep bootvissers die betrekkelijk lang in de regio verblijven.

3.4 Deelnamefrequentie en spreiding in de tijd

In deze paragraaf wordt ingegaan op de spreiding van de onderscheiden watersportactiviteiten over de maanden van het jaar en de frequentie waarmee de watersportactiviteiten worden ondernomen. Allereerst wordt in Tabel 11 gepresenteerd hoeveel jaren de respondenten de genoemde watersportactiviteit al ondernemen in de betreffende regio.

Tabel 11 *Verdeling (%) van het aantal jaren dat de watersportactiviteit al in de regio wordt ondernomen en het gemiddelde hiervan, per watersportactiviteit*

Aantal jaren dat activiteit al in regio wordt ondernomen	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
1	18	2	13	6	55	63
2 t/m 3	21	4	18	13	24	18
4 t/m 6	18	14	16	16	8	8
7 t/m 15	40	45	25	28	8	6
16 t/m 30	3	30	24	34	5	4
meer dan 30	0	4	4	3	0	0
Totaal	100	99	100	100	100	99
N =	154	125	144	152	145	143
Gemiddeld aantal jaren	6	14	11	12	3	3

De deelnemers aan een chartertocht en een wadlooptocht blijken relatief nog maar kort aan deze activiteiten deel te nemen. Gemiddeld slechts drie jaar, terwijl meer dan de helft van deze respondenten voor het eerste jaar (en/of eerste keer) deelneemt aan deze activiteiten. Het aantal nieuwkomers bij deze vormen van waterrecreatie is derhalve hoog. Het surfen neemt een tussenpositie in. De respondenten surfen gemiddeld zo'n zes jaar in deze regio. Opvallend is dat een groot deel van de surfers (40%) tussen de zeven en vijftien jaar in de regio surft. Dit komt aardig overeen met de opkomst van het surfen (eind jaren zeventig). Dit verklaart tevens waarom er nauwelijks surfers zijn aangetroffen die al meer dan vijftien jaar surfen. De droogvallers in de Waddenzee, de motorbootvaarders in de Oosterschelde en de bootvissers in de Voordelta ondernemen deze activiteiten gemiddeld al gedurende een beduidend langere periode in de betreffende kustwateren dan bij de overige watersportactiviteiten het geval is. Vooral bootvissers in de Voordelta blijken, met gemiddeld veertien jaren, al relatief lang aan deze vorm van watersport deel te nemen. Tevens valt bij de bootvissers op dat er maar zeer weinig 'nieuwkomers' zijn (slechts 2% van de ondervraagde bootvissers onderneemt deze activiteit voor het eerste jaar in de Voordelta). Bij de motorbootvaarders en de droogvallers zijn er echter beduidend meer respondenten die deze activiteiten voor het eerste jaar ondernemen in de betreffende regio.

De respondenten die een activiteit voor het eerste jaar (en/of eerste keer) ondernemen in de betreffende regio, kunnen de vragen die betrekking hebben op de spreiding van de deelname aan de activiteit over de maanden van het jaar nog niet beantwoorden.

Zij hebben deze vragen dan ook overgeslagen. Vooral bij de chartervaart en het wadlopen zorgt dit voor een aanzienlijke vermindering van het aantal respondenten bij deze vragen. Bij de volgende 3 tabellen is dit het geval.

In Tabel 12 wordt weergegeven in welke maand(en) de respondenten de watersportactiviteit in de betreffende regio zoal beoefenen. Tevens is aangegeven hoeveel procent van de respondenten opgeeft de betreffende watersportactiviteit in alle maanden van het jaar te ondernemen. Dit percentage is in Tabel 12 opgeteld bij de deelnamepercentages per maand. Dit heeft tot gevolg dat bijvoorbeeld van de 15% van de surfers die aangeeft in januari te gaan surfen, 13% voor rekening komt van de surfers die hebben aangegeven gedurende alle maanden van het jaar te gaan surfen. Voor de volledigheid wordt opgemerkt dat de uitkomsten van Tabel 12 alleen betrekking hebben op de deelnamepercentages per maand van de **respondenten**. Aangezien de interviews alleen zijn afgenomen in de maanden juli en augustus zijn de deelnamepercentages in deze maanden uiteraard hoog. Waren de interviews in andere maanden afgenomen, dan zou het beeld er geheel anders uit hebben gezien.

Tabel 12 *Percentage van de respondenten dat per maand en dat gedurende alle maanden deelneemt aan de betreffende watersportactiviteit*

Maand(en) waarin activiteit wordt ondernomen	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Januari	15	73	11	0	0	4
Februari	17	75	13	0	2	4
Maart	29	78	15	2	2	4
April	52	82	25	8	21	6
Mei	63	86	38	27	27	12
Juni	82	93	49	55	42	32
Juli	96	100	97	100	97	97
Augustus	93	97	89	93	82	59
September	67	86	41	29	33	32
Oktober	56	83	21	11	11	8
November	18	76	14	0	3	4
December	14	74	13	0	0	4
Totaal	602	1003	426	325	320	266
N =	127	122	125	143	66	53
Alle maanden	13	70	11	0	0	4

Bij alle zes de activiteiten zijn de hoogste deelnamepercentages te vinden in de maanden mei tot en met september, met een accent op juli en augustus, hetgeen hiervoor reeds is verklaard. Vooral de droogvallers, de deelnemers aan chartertochten en de wadlopers manifesteren zich bij uitstek gedurende deze twee maanden. Surfen in de Voordelta en motorboot varen in de Oosterschelde vertonen al iets meer van een jaarrondpatroon. Ruim 10% van deze respondenten beoefent deze activiteiten gedurende alle maanden van het jaar. Het bootvissen in de Voordelta blijkt echter

de activiteit te zijn die gedurende de loop van het jaar het meest constant wordt beoefend. Zo geeft 70% van de ondervraagde bootvissers aan dat ze deze activiteit gedurende alle maanden van het jaar uitoefenen. Het verschil in deelnamepercentage tussen de maand met het hoogste deelnamepercentage (juli met 100%) en de maand met het laagste deelnamepercentage (januari met 73%) bedraagt dan ook slechts 27%. De 4% van de wadlopers die aangeeft in alle maanden van het jaar wad te lopen betreft waarschijnlijk deelnemers aan zogenaamde zwerftochten, die in principe gedurende alle maanden van het jaar kunnen worden gehouden, of het zijn wadloopgidsen in opleiding die zijn ondervraagd.

Tabel 13 Verdeling (%) naar maand van het jaar waarin de betreffende watersportactiviteit het vaakst wordt ondernomen, per watersportactiviteit

Maand waarin activiteit het vaakst wordt ondernomen	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Januari	0	2	0	0	0	0
Februari	0	2	0	0	0	0
Maart	2	3	0	0	0	0
April	5	1	0	0	1	0
Mei	5	3	1	0	1	2
Juni	5	2	3	6	0	11
Juli	37	39	69	60	76	55
Augustus	8	3	16	15	14	15
September	14	2	1	1	2	4
Oktober	1	4	2	1	0	0
November	0	5	0	0	0	0
December	0	0	0	0	0	0
Alle maanden even vaak	24	33	9	17	6	13
Totaal	101	101	101	100	100	100
N =	127	122	125	143	66	53

Vervolgens is aan de respondenten gevraagd om aan te geven in welke maand zij de watersportactiviteit in de betreffende regio het vaakst ondernemen (Tabel 13). Zoals al uit Tabel 12 is gebleken, geldt voor alle activiteiten dat ze het vaakst in juli en in wat mindere mate in augustus, worden ondernomen, hetgeen uiteraard ook weer wordt beïnvloed door de periode waarin de interviews zijn afgenomen. Ook nu weer blijkt dat bij de bootvissers in de Voordelta het hoogste percentage respondenten aanwezig is die aangeeft deze activiteit in alle maanden van het jaar even vaak te beoefenen (33%). Overigens dient hierbij te worden aangetekend dat een aantal respondenten deze vraag waarschijnlijk heeft geïnterpreteerd als: in welke maand van de maanden dat u deze activiteit onderneemt, onderneemt u deze activiteit het vaakst? Anders vallen de hoge percentages niet te verklaren van bijvoorbeeld de wadlopers, de droogvallers en de surfers die aangeven de activiteit gedurende alle maanden even vaak te ondernemen. Deze scoringspercentages zijn namelijk beduidend hoger dan de minimum scores op de deelnamepercentages per maand voor deze activiteiten (zie Tabel 12).

Tabel 14 Verdeling (%) van het aantal dagen dat de watersportactiviteit gemiddeld per jaar in de betreffende regio wordt ondernomen, per watersportactiviteit

Aantal dagen dat activiteit gemiddeld per jaar in regio wordt ondernomen	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
1	0	1	1	1	0	77
2 t/m 4	3	1	10	3	8	9
5 t/m 7	10	3	18	11	33	6
8 t/m 14	21	6	15	31	36	2
15 t/m 21	18	21	16	27	6	2
22 t/m 28	10	20	9	11	6	0
29 t/m 42	23	23	16	13	8	4
meer dan 42	15	25	15	4	3	0
Totaal	100	100	100	101	100	100
N =	127	118	125	142	66	53
Gemiddeld aantal dagen	28	34	27	21	13	3

Voorts is nog gevraagd naar het totaal aantal dagen dat de respondent de betreffende activiteit gemiddeld per jaar in de regio onderneemt (Tabel 14). Het wadlopen wordt gemiddeld gedurende het geringste aantal dagen per jaar ondernomen (drie dagen) van de bij het onderzoek betrokken watersportactiviteiten. Ruim driekwart van de wadlopers die deze vraag hebben beantwoord (de overigen namen voor het eerste jaar deel aan een wadlooptocht), ondernemen deze activiteit gemiddeld maar op één dag per jaar. De respondenten die hebben opgegeven 29 t/m 42 keer te gaan wadlopen pewr jaar zijn hoogstwaarschijnlijk wadloopgidsen in opleiding. De deelnemers aan een chartertocht doen dit gemiddeld 13 dagen per jaar. Uit de procentuele verdeling blijkt dat tweederde van de deelnemers aan een chartertocht gedurende één à twee weken per jaar vaart. De zeilers op de Waddenzee (droogvallers) zijn gemiddeld drie weken per jaar (21 dagen) in de vaart. Het accent ligt bij deze groep respondenten op twee à drie weken (58%). Surfers en motorbootvaarders ondernemen deze activiteit in de genoemde regio's gemiddeld gedurende (bijna) vier weken per jaar. De spreiding in het aantal dagen is echter vrij groot. Zo is er bij beide activiteiten een redelijk aantal respondenten aanwezig die de activiteit gedurende relatief weinig dagen per jaar onderneemt en terwijl er ook een groep respondenten aanwezig is die de activiteit op jaarbasis relatief vaak onderneemt. De bootvissers gaan het vaakst erop uit, hetgeen uit de voorafgaande tabellen ook wel te verwachten was. Een kwart van de bootvissers gaat gemiddeld meer dan 42 dagen per jaar bootvissen. Gemiddeld gaan de bootvissers 34 dagen per jaar bootvissen.

Tenslotte is aan de verblijfsrecreanten onder de respondenten (zie Tabel 9) gevraagd om aan te geven hoe vaak ze de betreffende watersportactiviteit ondernemen tijdens hun huidige verblijf in de regio (Tabel 15). Ook nu weer nemen de wadlopers een bijzondere positie in, 90% van de verblijfsrecreanten onder de ondervraagde wadlopers onderneemt deze activiteit slechts op de dag van het interview. Van de ondervraagde verblijfsrecreanten die deelnemen aan een chartertocht daarentegen geeft bijna

Tabel 15 *Verdeling (%) van de regelmaat waarmee de watersportactiviteit wordt ondernomen, door de verblijfsrecreanten onder de respondenten, tijdens hun huidige verblijf in de regio, per watersportactiviteit*

Regelmaat waarmee activiteit wordt ondernomen tijdens verblijf in regio	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Iedere dag	53	14	56	35	74	2
Om de dag	28	35	27	35	20	0
Om de paar dagen	15	32	11	19	1	2
Zo af en toe eens	4	16	5	10	4	5
Alleen op de dag van het interview	0	3	0	1	1	90
Totaal	100	100	99	100	100	99
N =	118	71	135	150	143	41

driekwart aan dat ze deze activiteit iedere dag tijdens hun verblijf in de regio ondernemen. Gezien het veelal meerdaagse karakter van een chartertocht is dit overeenkomstig hetgeen verwacht mag worden. Van de ondervraagde verblijfsrecreanten die met een motorboot varen of die surfen, geeft ruim de helft aan deze activiteit iedere dag tijdens hun verblijf aldaar te ondernemen. De verblijfsrecreanten onder de droogvallers en de bootvissers beoefenen deze watersportactiviteiten het minst intensief gedurende hun verblijf in de regio. Klaarblijkelijk wisselen zij tijdens hun verblijf in de betreffende watersportregio de genoemde watersportactiviteiten veelvuldig af met andere (recreatieve) activiteiten.

4 Gebruik van kustwateren

4.1 Verbleefstijd op het kustwater en afstand uit de kust

Om een beeld te krijgen van het aantal uren dat per dag daadwerkelijk op het betreffende kustwater wordt doorgebracht is de respondenten gevraagd naar het totale aantal uren dat op de dag van het interview reeds is en naar verwachting nog wordt doorgebracht op het water/wad. Hieronder wordt dus niet alleen verstaan de tijd die varend/vissend of surfend wordt doorgebracht, maar ook de tijd die tijdens eb buiten de boot/surfplank op het wad of op de boot op het wad wordt doorgebracht (Tabel 16). Voorts is in de tabel aangegeven wat de gemiddelde verblijfsduur op water/wad is van alleen die respondenten die gedurende de interviewdag daadwerkelijk op het water/wad komen.

Tabel 16 *Verdeling (%) van het aantal uren doorgebracht op het water/wad gedurende de interviewdag en het gemiddelde hiervan, voor alleen die respondenten die daadwerkelijk op de interviewdag op het water/wad zijn geweest, per watersportactiviteit*

Tijd doorgebracht op water/wad (uren)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Niet op water/wad geweest	6	0	29	36	22	0
Minder dan 1	5	0	0	1	0	0
1 tot 2	13	1	4	2	0	0
2 tot 4	34	7	22	12	10	51
4 tot 6	30	20	28	20	33	33
6 tot 8	11	27	13	15	20	7
8 tot 24	1	46	4	15	15	9
Totaal	100	101	100	101	100	100
N =	152	124	144	149	144	142
Gemiddeld aantal uren op water/wad deelpopulatie	3,2	7,4	4,5	6,1	5,8	4,1

Wat opvalt in Tabel 16 is, dat vooral bij de respondenten onder de motorbootvaarders, de droogvallers en deelnemers aan een chartertocht er relatief veel zijn die gedurende de dag van het interview aan wal blijven. Het feit dat de interviews onder deze respondenten in de middag- en avonden in havens zijn afgenomen zorgt wellicht voor enige vertekening, doordat degenen die op de dag van het interview niet uitvaren een (enigszins) grotere kans hebben om in de steekproef te vallen dan degenen die wel uitvaren en later op de dag in een haven arriveren. Degenen die gedurende de interviewdag wel op het water/wad komen, blijven er in het algemeen ook vrij lang op (veelal minimaal 2 tot maximaal 24 uur). Wellicht dat het mooie weer gedurende de interviewperiode hiertoe in positieve zin heeft bijgedragen. De groep respondenten met de kortste gemiddelde verblijfsstijd op het water/wad zijn de surfers (gemiddeld 3,2 uur). De fysieke inspanning die bij het surfen moet worden verricht is hier

wellicht mede debet aan. Ook de meeste wadlooptochten kennen een beperkte tijdsduur. Ruim 80% van de ondervraagde wadlopers bevindt zich gedurende een periode van 2 tot 6 zes uur op het wad (gemiddeld 4,1 uur). Uiteraard geldt voor de wadlopers dat ze in sterke mate gebonden zijn aan de tijdspanne tussen afgaand en opkomend tij. Wadlopers die langer dan 6 uur op het wad verblijven zijn dan ook vrijwel allemaal deelnemers aan een tocht naar Rottumeroog die op de terugreis op de boot naar Noordpolderzijl zijn ondervraagd. Uit en thuis (inclusief bootreis) duurt deze tocht ongeveer zeven uur. Degenen met de langste gemiddelde verblijfstermijn op het water/wad zijn de bootvissers in de Voordelta. Gemiddeld bevinden zij zich 7,4 uur op het water. Bijna de helft van de bootvissers brengt zelfs meer dan 8 uur door op het water tijdens de dag van het interview.

Aan de surfers en de bootvissers in de Voordelta is gevraagd hoever ze gedurende de interviewdag maximaal van de kust waren verwijderd, met andere woorden hoever ze de Noordzee op zijn gegaan (Tabel 17).

Tabel 17 Verdeling (%) van de maximale afstand die surfers en bootvissers in de Voordelta gedurende de interviewdag uit de kust zijn geweest en het gemiddelde hiervan

Maximale afstand van kust verwijderd (kilometers)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta
0	3	0
0,01 tot 0,1	8	3
0,1 tot 1	49	7
1 tot 2	18	7
2 tot 5	16	15
5 tot 10	4	22
10 tot 20	0	24
20 tot 70	1	23
Totaal	99	101
N =	154	121
Gemiddelde afstand (km)	1,4	13,5

De surfers blijven in het algemeen beduidend dichterbij de kust dan de bootvissers. Zo'n 60% van de surfers surft tot maximaal 1 km buiten de kust. Gemiddeld surft men tot maximaal 1,4 km uit de kust. Er zijn echter ook surfers die 5 tot 10 km uit de kust surfen. Dit is echter maar een klein deel van de surfers (4%). De bootvissers gaan veelal beduidend verder de zee op, gemiddeld ruim 13 km. Ruim een vijfde deel van de bootvissers gaat zelfs 20 tot 70 km de zee op. Zij vissen dan feitelijk in de Noordzee en hebben de Voordelta verlaten.

4.2 Droogvalfrequentie en -locatie en activiteiten

Om inzicht te krijgen in het gedrag van watersporters in kustwateren is het onder meer ook van belang om een beeld te krijgen van aard en omvang van de gedragingen op het wad tijdens eb. Van de wadlopers is het duidelijk dat ze specifiek tijdens eb gebruik maken van de Waddenzee. Alleen aan de overige bij het onderzoek betrokken categorieën watersporters is daarom gevraagd of, en zo ja met welke regelmaat, zij zich laten droogvallen bij eb in het betreffende kustwater (Tabel 18).

Tabel 18 *Verdeling (%) van de frequentie waarmee wordt drooggefallen op het wad in het betreffende kustwater, per watersportactiviteit*

Droogvalfrequentie	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee
Nooit	84	93	89	0	25
Een enkele keer	13	6	8	73	69
Om de paar dagen	1	1	3	22	3
Vrijwel iedere dag	2	0	1	5	3
Totaal	100	100	101	100	100
N =	152	121	144	152	132

Bij de interpretatie van deze tabel moet worden opgemerkt dat de droogvallers in de Waddenzee juist voor het onderzoek zijn geselecteerd omdat zij zich laten droogvallen. Uit ander onderzoek onder toerzeilers in de Waddenzee (De Bruin en Klinkers, 1994) is bekend dat een ruime meerderheid (65%) van de toerzeilers zich nooit op het wad laat droogvallen. Voor de specifieke groep van zeilers op de Waddenzee die zich wel eens laat droogvallen, is antwoordcategorie 'valt nooit droog' derhalve niet van toepassing. Overigens blijkt uit Tabel 18 dat ruim een kwart van de geselecteerde droogvallers zich regelmatig (om de paar dagen of vrijwel iedere dag) laat droogvallen. Van de deelnemers aan een chartertocht valt driekwart wel eens droog tijdens zo'n tocht, maar bij 69% gebeurt dit slechts incidenteel. Bij de overige 6% wordt vrij frequent drooggefallen. Voor surfers en bootvissers in de Voordelta en voor motorbootvaarders in de Oosterschelde geldt dat slechts een (zeer) klein deel zich wel eens laat droogvallen en in de meeste gevallen laten deze groepen watersporters zich bovendien slechts incidenteel droogvallen.

Vervolgens, is aan degenen uit Tabel 18 die hebben aangegeven wel eens droog te vallen gevraagd, op welk type locatie zij dit meestal doen (Tabel 19). Bij de surfers, de motorbootvaarders en vooral de bootvissers zijn er derhalve nog maar weinig respondenten over die deze vraag hebben beantwoord, hetgeen de betrouwbaarheid en de nauwkeurigheid van de uitkomsten uiteraard doet afnemen. De droogvallende surfers lijken een voorkeur te hebben om in de nabijheid van een haven droog te vallen. De droogvallers onder de overige vier watersportactiviteiten hebben een duidelijke voorkeur om droog te vallen bij een plaat langs een geul. Dit valt te verklaren wegens de goede bereikbaarheid van een dergelijke locatie per boot. Ook kan vanuit een dergelijke plek sneller worden vertrokken bij opkomend tij dan wanneer men midden op een plaat ligt. Overigens is het in de Waddenzee verboden om verder

Tabel 19 Verdeling (%) van het soort locatie waarop het vaakst wordt drooggevallen door droogvallende watersporters, per watersportactiviteit

Droogvallocatie	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee
In nabijheid van havens	48	17	0	23	12
Bij platen langs een geul	24	67	67	63	58
Midden op platen	28	17	27	12	27
Langs randen van afgesloten gebieden	0	0	7	3	3
Totaal	100	101	101	101	100
N =	25	6	15	147	106

dan 200 meter van een (vaar)geul droog te vallen (volgens de Gemeentelijke Verordening Waddenzeegebied (1991) en de Natuurbeschermingswet). Het opsporingsbeleid aangaande deze regeling is overigens slechts gericht op excessen. Wat verder opvalt is dat er nauwelijks wordt drooggevallen langs de randen van afgesloten gebieden.

Ook is aan degenen die wel eens droogvallen gevraagd hoever zij naar hun eigen schatting maximaal het wad of de zandplaat op gaan vanaf hun boot/surfplank, tijdens het droogvallen (Tabel 20). In hoeverre de door de respondenten geschatte afstand op het wad overeenkomt met de werkelijke afgelegde afstand valt overigens moeilijk na te gaan. Naarmate de afstand groter is wordt de schattingsfout in het algemeen vrij snel groter.

Tabel 20 Verdeling (%) van de maximale afstand die men tijdens het droogvallen vanaf de boot/surfplank het wad of de zandplaat opgaat en het gemiddelde hiervan, per watersportactiviteit

Afstand op wad/zandplaat (meters)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee
0	10	12	12	2	3
1 tot en met 25	81	38	19	6	8
26 tot en met 100	5	38	38	24	17
101 tot en met 200	0	12	6	17	6
201 tot en met 500	0	0	6	27	39
501 tot en met 1000	0	0	19	17	17
meer dan 1000	5	0	0	8	9
Totaal	101	100	100	101	99
N =	21	8	16	149	109
Gemiddeld aantal meters totale populatie	-	-	-	529	571

Ook voor Tabel 20 geldt dat maar weinig surfers, bootvissers en motorbootvaarders deze vraag hebben hoeven te beantwoorden, zodat de antwoorden van deze drie

groepen watersporters met de nodige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd. Vanwege de grote spreiding in de geschatte afgelegde afstand op het wad en het kleine aantal respondenten, is voor deze drie groepen watersporters geen gemiddelde afstand berekend, maar wordt volstaan met de procentuele verdeling. In het algemeen kan uit Tabel 20 worden afgeleid dat de droogvallers in de Waddenzee en de deelnemers aan een chartertocht in de Waddenzee zich het verste het wad op begeven vanaf de droogvallocatie. Gemiddeld is dit voor beide groepen ruim een halve kilometer. De surfers en de bootvissers blijven in het algemeen dicht in de buurt van hun surfplank/boot. Zo gaat 91% van de ondervraagde surfers die wel eens droog vallen niet meer dan 25 meter bij de surfplank vandaan. De enkele bootvisser die wel eens droogvalt in de Voordelta blijft in het algemeen ook vlak bij de boot, slechts een enkeling gaat meer dan 100 meter bij de boot vandaan. De droogvallende motorbootvaarders in de Oosterschelde gaan in het algemeen iets verder bij hun boot vandaan. Ook hiervoor geldt echter weer dat het merendeel binnen 100 meter van de boot blijft.

Tenslotte is ook nog gevraagd naar de activiteiten die men tijdens het droogvallen op het wad zoal onderneemt en de intensiteit waarmee men die activiteiten pleegt te doen. Voor de droogvallende surfers en bootvissers in de Voordelta en de droogvallende motorbootvaarders in de Oosterschelde geldt echter weer dat het hierbij om (erg) kleine aantallen respondenten gaat zodat de uitkomsten slechts indicatief zijn. De tabellen die betrekking hebben op deze drie watersportactiviteiten worden derhalve in globale termen besproken.

Tabel 21 *Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten door droogvallende surfers in de Voordelta op het wad en/of op de zandplaten wordt ondernomen*

Activiteiten op het wad	Nooit	Enkele keer	Regelmatig	Vrijwel altijd	Totaal	N =
Wandelen	75	21	0	4	100	24
Mosselen zoeken	100	0	0	0	100	23
Zagers/pieren/wormen steken	100	0	0	0	100	23
Zwemmen	52	35	13	0	100	23
Zonnen	46	38	8	8	100	24
Zeehonden observeren	78	22	0	0	100	23
Vliegeren	96	4	0	0	100	23
Vissen in de geulen	100	0	0	0	100	23
Vogels observeren	44	30	22	4	100	23
Jutten	96	4	0	0	100	23
Hond uitlaten	100	0	0	0	100	23
Barbecuen/eten	100	0	0	0	100	23
(onderwater)schip schoonmaken	96	0	4	0	100	23

Surfers in de Voordelta zo blijkt uit Tabel 21, ondernemen niet zoveel activiteiten op het wad tijdens het droogvallen. Alleen zwemmen, zonnen en het observeren van vogels wordt door ongeveer de helft van de droogvallende surfers (hoofdzakelijk incidenteel) gedaan.

Tabel 22 *Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten door droogvallende bootvisser in de Voordelta op het wad en/of op de zandplaten wordt ondernomen*

Activiteiten op het wad	Nooit	Enkele keer	Regelmatig	Vrijwel altijd	Totaal	N =
Wandelen	50	17	0	33	100	6
Mosselen zoeken	71	0	14	14	99	7
Zagers/pieren/wormen steken	29	29	29	14	101	7
Zwemmen	14	0	43	43	100	7
Zonnen	14	0	29	57	100	7
Zeehonden observeren	83	17	0	0	100	7
Vliegeren	100	0	0	0	100	7
Vissen in de geulen	14	29	29	29	101	7
Vogels observeren	57	14	14	14	99	7
Jutten	86	14	0	0	100	7
Hond uitlaten	86	0	0	14	100	7
Barbecuen/eten	86	0	14	0	100	7
(onderwater)schip schoonmaken	71	29	0	0	100	7

Bij de paar droogvallende bootvisser in de Voordelta (Tabel 22) valt op dat ze (vrijwel) allemaal gaan zwemmen en zonnen tijdens het droogvallen, en dat ze zich bezighouden met activiteiten die indirect te maken hebben met het bootvissen, zoals zagers/pieren/wormen steken en vissen in de geulen.

Tabel 23 *Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten door droogvallende motorbootvaarders in de Oosterschelde op wad en/of op zandplaten wordt ondernomen*

Activiteiten op het wad	Nooit	Enkele keer	Regelmatig	Vrijwel altijd	Totaal	N =
Wandelen	15	39	23	23	100	13
Mosselen zoeken	64	7	21	7	99	14
Zagers/pieren/wormen steken	64	14	14	7	99	14
Zwemmen	7	14	50	29	100	14
Zonnen	36	7	43	14	100	14
Zeehonden observeren	77	15	8	0	100	13
Vliegeren	93	7	0	0	100	14
Vissen in de geulen	36	14	43	7	100	14
Vogels observeren	57	14	29	0	100	14
Jutten	100	0	0	0	100	14
Hond uitlaten	71	0	14	14	99	14
Barbecuen/eten	79	14	7	0	100	14
(onderwater)schip schoonmaken	25	17	33	25	100	12

Motorbootvaarders in de Oosterschelde die droogvallen ondernemen redelijk wat activiteiten op het wad (Tabel 23) als ze droogvallen. De activiteiten die het vaakst worden ondernomen zijn zwemmen, wandelen en het schoonmaken van het (onderwater)schip.

Tabel 24 *Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten door droogvallende zeilers in de Waddenzee op het wad en/of op de zandplaten wordt ondernomen*

Activiteiten op het wad	Nooit	Enkele keer	Regelmatig	Vrijwel altijd	Totaal	N =
Wandelen	9	24	15	53	101	151
Mosselen zoeken	56	26	9	9	100	150
Zagers/pieren/wormen steken	78	11	8	3	100	151
Zwemmen	30	26	22	22	100	149
Zonnen	46	16	22	16	100	151
Zeehonden observeren	32	40	11	17	100	148
Vliegeren	87	10	1	2	100	150
Vissen in de geulen	71	18	7	3	99	150
Vogels observeren	27	33	20	20	100	150
Jutten	78	16	3	3	100	149
Hond uitlaten	84	5	5	5	99	147
Barbecuen/eten	85	9	3	4	100	150
(onderwater)schip schoonmaken	54	30	7	8	99	149

De activiteiten die droogvallende zeilers in de Waddenzee tijdens het droogvallen ontplooiën staan vermeld in Tabel 24. Wandelen op het wad is de activiteit die het vaakst wordt gedaan, ruim 90% van de droogvallers in de Waddenzee zegt (wel eens) te gaan wandelen tijdens het droogvallen. Ongeveer de helft van de droogvallers doet dit zelfs vrijwel altijd als ze droogvallen. Dit sluit goed aan bij Tabel 20, waaruit is gebleken dat droogvallers in de Waddenzee gemiddeld meer dan een halve kilometer het wad op wandelen. Ook zwemmen, zonnen en het observeren van vogels en zeehonden wordt door een ruime meerderheid van de droogvallers met een zekere regelmaat gedaan. De overige activiteiten worden slechts incidenteel ondernomen, waarbij het zoeken van mosselen en het schoonmaken van het onderwaterschip nog door een relatief groot deel van de ondervraagde droogvallers (een enkele keer) wordt gedaan. Barbecuen/eten zijn activiteiten die maar door een zeer klein deel van de droogvallers op het wad wordt ondernomen.

Het activiteitenpatroon op het wad van de ondervraagde deelnemers aan een chartertocht (Tabel 25), komt sterk overeen met die van de droogvallers. Ook bij de deelnemers aan een chartertocht is het wandelen op het wad de meest voorkomende activiteit, gevolgd door zwemmen, zonnebaden en het observeren van zeehonden en vogels. Ook in de activiteiten die maar in beperkte mate worden ondernomen zijn de overeenkomsten met de droogvallers groot. Wormen steken, vliegeren, jutten, het uitlaten van de hond worden ook door deelnemers aan chartertochten niet in grote getale en niet vaak ondernomen. Alleen barbecuen/eten wordt door een beduidend

Tabel 25 *Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten op het wad en/of de zandplaten wordt ondernomen door deelnemers aan een chartertocht in de Waddenzee tijdens het droogvallen*

Activiteiten op het wad	Nooit	Enkele keer	Regelmatig	Vrijwel altijd	Totaal	N =
Wandelen	2	24	22	52	100	108
Mosselen zoeken	67	24	5	5	101	108
Zagers/pieren/wormen steken	89	7	3	2	101	108
Zwemmen	9	30	32	30	101	108
Zonnen	26	20	32	22	100	107
Zeehonden observeren	24	50	13	13	100	108
Vliegeren	86	8	3	3	100	108
Vissen in de geulen	83	11	2	4	100	108
Vogels observeren	31	44	16	10	101	108
Jutten	77	19	2	3	101	108
Hond uitlaten	89	3	1	8	101	107
Barbecuen/eten	71	22	2	6	101	107
(onderwater)schip schoonmaken	72	23	3	3	101	106

hoger percentage van de chartervaarders wel eens gedaan dan door de droogvallers (29% versus 15%). In die gevallen dat door deelnemers aan chartertochten wordt opgegeven dat de hond wordt uitgelaten, betreft het waarschijnlijk de hond van de schipper, omdat het voor deelnemers vrijwel altijd verboden is om zelf een hond mee aan boord te nemen tijdens de chartertocht.

In Tabel 26 staan de activiteiten die tijdens het wadlopen op het wad worden ontplooid weergegeven. De activiteit wandelen is op de wadlopers niet van toepassing, omdat wadlopers per definitie wandelen tijdens een wadlooptocht. Ook het schoonmaken van het onderwaterschip is voor de wadlopers uiteraard niet van toepassing. Uit Tabel 26 blijkt dat wadlopers van alle bij het onderzoek betrokken groepen watersporters relatief de minste activiteiten ontplooiën op het wad (afgezien van de activiteit wandelen op het wad). Het meedoen aan een wadlooptocht wordt blijkbaar niet vaak gecombineerd met het ondernemen van andere activiteiten op het wad. De meeste tochten die met grote groepen worden gelopen kennen dan ook een vrij strak tijdschema wat weinig ruimte laat om nog andere activiteiten te ondernemen. Ook de weersomstandigheden kunnen beperkend zijn op de mogelijkheid om andere activiteiten te ontplooiën. Zo blijft er bij een stevige westenwind relatief veel water op het staan. Alleen zwemmen (voor het eigen genoegen) en het observeren van zeehonden en vogels wordt door ruim een derde van de wadlopers (hoofdzakelijk incidenteel) gedaan tijdens het wadlopen. Wadlooptochten komen overigens niet in de buurt van locaties waar zeehonden doorgaans op het wad verblijven. Het observeren dient hier dan ook waarschijnlijk te worden geïnterpreteerd als: het rondspieden naar de eventuele aanwezigheid van zeehonden.

Tabel 26 *Verdeling (%) van de intensiteit waarmee de genoemde activiteiten op het wad en/of de zandplaten wordt ondernomen door deelnemers aan een wadlooptocht in de Waddenzee*

Activiteiten op het wad	Nooit	Enkele keer	Regelmatig	Vrijwel altijd	Totaal	N =
Wandelen	nvt	nvt	nvt	nvt	-	-
Mosselen zoeken	90	7	1	2	100	134
Zagers/pieren/wormen ste- ken	97	2	0	1	100	135
Zwemmen	59	28	3	10	100	135
Zonnen	79	14	3	5	101	132
Zeehonden observeren	65	20	5	10	100	133
Vliegeren	99	1	0	0	100	133
Vissen in de geulen	97	2	0	2	101	133
Vogels observeren	66	17	9	8	100	133
Jutten	93	2	2	2	99	133
Hond uitlaten	99	0	0	2	100	133
Barbecuen/eten	88	7	1	5	101	133
(onderwater)schip schoon- maken	nvt	nvt	nvt	nvt	-	-

5 Bezoeksmotieven

5.1 Doelen van het bezoek

In deze paragraaf wordt ingegaan op het belang dat de verschillende watersporters hechten aan mogelijke 'doelen' die een rol spelen bij het beoefenen van hun watersportactiviteit. Er zijn in de vragenlijst elf doelen opgenomen waarbij aan de respondenten is gevraagd aan te geven in welke mate ze de onderscheiden 'doelen' nastreven (welk belang ze eraan hechten) bij het uitoefenen van hun activiteit gedurende hun verblijf in het betreffende kustwater.

In Tabel 27 wordt het belang dat surfers in de Voordelta aan de geformuleerde doelen hechten weergegeven. Het meeste belang kennen deze surfers toe aan 'stoeien met de natuurlijke elementen' (75% van de ondervraagde surfers vindt dit heel erg belangrijk en 22% vindt het tamelijk belangrijk). In het verlengde hiervan volgt 'lichamelijk inspannen' (89% vindt dit tamelijk tot heel erg belangrijk). Beide 'doelen' sluiten goed aan bij de aard van de surfsport, zeker op een dergelijke locatie. Het minste belang hechten de ondervraagde surfers aan 'planten of dieren zien', (38% van de ondervraagde surfers vindt dit tamelijk tot volkomen onbelangrijk), 'zelf het gebied ontdekken' (31%), 'avontuur, spanning opzoeken' (31%) en 'stilte (rust) om mij heen hebben' (30%).

Tabel 27 *Verdeling (%) van het belang dat surfers in de Voordelta hechten aan de genoemde doelen*

Doelen	Heel erg belangrijk	Tamelijk belangrijk	Neutraal	Tamelijk onbelangrijk	Volkomen onbelangrijk	Totaal	N =
Ruimte om mij heen hebben	42	40	12	4	2	100	153
Lichamelijk inspannen	55	34	8	3	1	101	153
Geestelijk ontspannen	26	45	17	7	5	100	150
Vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt	44	40	13	1	2	100	154
Gezellig met anderen lol maken	29	41	16	12	3	101	153
De natuur zien en beleven	32	43	14	9	3	101	152
Zelf het gebied ontdekken	7	28	33	22	9	99	149
Stilte (rust) om mij heen hebben	21	20	30	20	10	101	146
Avontuur (spanning) opzoeken	16	22	31	23	8	100	148
Planten of dieren zien	13	22	27	21	17	100	144
Stoeien met de natuurlijke elementen (wind en water)	75	22	3	0	1	101	153

Tabel 28 Verdeling (%) van het belang dat bootvissers in de Voordelta hechten aan de genoemde doelen

Doelen	Heel erg belangrijk	Tamelijk belangrijk	Neutraal	Tamelijk onbelangrijk	Volkomen onbelangrijk	Totaal	N =
Ruimte om mij heen hebben	60	29	5	5	1	100	123
Lichamelijk inspannen	21	26	21	22	10	100	122
Geestelijk ontspannen	62	25	5	4	4	100	123
Vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt	81	12	3	4	0	100	124
Gezellig met anderen lol maken	43	27	18	8	4	100	122
De natuur zien en beleven	57	32	7	2	2	100	124
Zelf het gebied ontdekken	38	28	13	14	7	100	120
Stilte (rust) om mij heen hebben	59	23	8	7	3	100	124
Avontuur (spanning) opzoeken	40	25	15	13	7	100	124
Planten of dieren zien	41	35	11	7	6	100	123
Stoeien met de natuurlijke elementen (wind en water)	40	15	17	17	11	100	123

Tabel 28 geeft het belang weer dat bootvissers in de Voordelta toekennen aan de onderscheiden doelen. Het meeste belang hechten bootvissers aan 'vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt' (81% van de ondervraagde bootvissers vindt dit heel erg belangrijk). Ook aan 'de ruimte', 'geestelijke ontspanning', 'stilte (rust)' en 'natuur zien en beleven' hechten bootvissers relatief veel belang. Dit betreft derhalve een vrij breed spectrum aan doelen, met vrijheid, ontspanning, ruimte, stilte en natuur als meest centrale elementen. Het minste belang hechten bootvissers aan 'je lichamelijk inspannen' en 'stoeien met de natuurlijke elementen' (waarbij respectievelijk 32% en 28% van de bootvissers aangeeft dit tamelijk tot volkomen onbelangrijk te vinden).

Motorbootvaarders in de Oosterschelde vertonen behoorlijke overeenkomsten met de bootvissers ten aanzien van de geformuleerde doelen (Tabel 29). Ook bij deze motorbootvaarders is 'vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt' als het belangrijkste doel naar voren gekomen (83% van de ondervraagde motorbootvaarders vindt dit heel erg belangrijk). Ook aan 'geestelijke ontspanning', 'de ruimte' en 'natuur zien en beleven' hechten motorbootvaarders relatief veel belang. Relatief weinig belang daarentegen wordt gehecht aan 'lichamelijk inspannen' (53% van de motorbootvaarders vindt dit tamelijk tot volkomen onbelangrijk) en 'avontuur (spanning) opzoeken' (36%).

Ook de doelen van de droogvallers in de Waddenzee vertonen in grote lijnen eenzelfde beeld als die van de bootvissers en motorbootvaarders (Tabel 30). Ook bij deze groep van watersporters is het belangrijkste doel 'vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt' (door 64% van de ondervraagde droogvallers genoemd als zijnde heel erg belangrijk en door 27% als tamelijk belangrijk beoordeeld). Hierna

Tabel 29 Verdeling (%) van het belang dat motorbootvaarders in de Oosterschelde hechten aan de genoemde doelen

Doelen	Heel erg belangrijk	Tamelijk belangrijk	Neutraal	Tamelijk onbelangrijk	Volkomen onbelangrijk	Totaal	N =
Ruimte om mij heen hebben	58	33	4	4	2	101	144
Lichamelijk inspannen	9	22	17	37	16	101	142
Geestelijk ontspannen	65	28	7	1	0	101	142
Vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt	83	16	1	0	0	100	144
Gezellig met anderen lol maken	34	35	17	9	5	100	144
De natuur zien en beleven	49	38	10	2	1	100	144
Zelf het gebied ontdekken	35	35	20	8	3	101	142
Stilte (rust) om mij heen hebben	38	34	18	8	2	100	144
Avontuur (spanning) opzoeken	10	26	28	26	10	100	144
Planten of dieren zien	26	39	18	11	6	100	142
Stoeien met de natuurlijke elementen (wind en water)	26	40	15	15	5	101	144

komen achtereenvolgens ‘de ruimte’, ‘geestelijk ontspannen’ en ‘natuur zien en beleven’ als belangrijk naar voren. Het minste belang hechten droogvallers aan: ‘gezellig met anderen lol maken’ (38% vindt dit tamelijk tot volkomen onbelangrijk), ‘lichamelijk inspannen’ (30%) en ‘avontuur (spanning) opzoeken’ (25%).

Tabel 30 Verdeling (%) van het belang dat droogvallers in de Waddenzee hechten aan de genoemde doelen

Doelen	Heel erg belangrijk	Tamelijk belangrijk	Neutraal	Tamelijk onbelangrijk	Volkomen onbelangrijk	Totaal	N =
Ruimte om mij heen hebben	61	31	7	1	0	100	151
Lichamelijk inspannen	4	38	28	20	10	100	151
Geestelijk ontspannen	56	34	6	3	1	100	151
Vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt	64	27	5	2	3	101	151
Gezellig met anderen lol maken	18	25	18	18	20	99	147
De natuur zien en beleven	56	38	5	1	1	101	151
Zelf het gebied ontdekken	54	30	13	2	1	100	151
Stilte (rust) om mij heen hebben	52	32	11	4	1	100	152
Avontuur (spanning) opzoeken	18	30	27	16	9	100	152
Planten of dieren zien	29	49	16	5	1	100	152
Stoeien met de natuurlijke elementen (wind en water)	46	34	15	3	1	99	152

Tabel 31 Verdeling (%) van het belang dat deelnemers aan een chartertocht in de Waddenzee hechten aan de genoemde doelen

Doelen	Heel erg belangrijk	Tamelijk belangrijk	Neutraal	Tamelijk onbelangrijk	Volkomen onbelangrijk	Totaal	N =
Ruimte om mij heen hebben	41	33	19	6	1	100	144
Lichamelijk inspannen	15	32	32	15	7	101	143
Geestelijk ontspannen	44	35	11	8	2	100	144
Vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt	41	31	18	8	1	99	144
Gezellig met anderen lol maken	51	31	8	8	1	99	144
De natuur zien en beleven	39	37	15	5	5	101	145
Zelf het gebied ontdekken	20	43	27	7	3	100	145
Stilte (rust) om mij heen hebben	24	29	23	14	10	100	141
Avontuur (spanning) opzoeken	27	40	19	8	5	99	144
Planten of dieren zien	19	39	18	18	7	99	141
Stoeien met de natuurlijke elementen (wind en water)	48	39	10	1	2	100	144

Het belang dat deelnemers aan een chartertocht hechten aan de onderscheiden doelen wordt in Tabel 31 weergegeven. Wat opvalt is dat er geen doelen zijn die door een overgrote meerderheid van de ondervraagde chartervaarders als heel erg belangrijk worden beoordeeld. De hoogste score wordt toegekend aan 'gezellig met anderen lol maken'. Ruim de helft van de respondenten (51%) vindt dit een heel erg belangrijk doel terwijl 31% dit als een tamelijk belangrijk doel bestempeld. Blijkbaar is een belangrijke reden voor deelname aan een chartertocht dat het een (sociale) groepsactiviteit betreft. Daarnaast worden 'stoeien met de natuurlijke elementen', en 'geestelijk ontspannen' 'de ruimte' en 'vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt' relatief vaak genoemd als tamelijk tot erg belangrijk. Ook zijn er geen doelen die door veel respondenten als tamelijk of als volkomen onbelangrijk worden gekwalificeerd. Relatief weinig belang wordt gehecht aan 'stilte rust' (24% vindt dit tamelijk tot volkomen onbelangrijk), 'planten of dieren zien' (25%), en lichamelijk inspannen (22%). In het algemeen zijn deelnemers aan chartertochten derhalve wat minder uitgesproken in hun doelstellingen. De som van de scoringspercentages op de criteria 'tamelijk belangrijk' en 'neutraal' is dan ook relatief hoog. Wellicht wordt dit (deels) veroorzaakt doordat meer dan helft van de ondervraagde deelnemers deze activiteit pas voor het eerste jaar onderneemt (zie paragraaf 3.4), waardoor men niet zulke concrete ideeën heeft over wat men precies nastreeft.

Iets dergelijks kan eveneens spelen bij de deelnemers aan wadlooptochten. Bijna twee van de drie ondervraagde wadlopers (63%) neemt pas voor het eerste jaar deel aan een dergelijke tocht (zie paragraaf 3.4). Uit Tabel 32 blijkt inderdaad dat ook bij de ondervraagde wadlopers geen echte uitschieters in de geformuleerde doelen voorkomen in positieve dan wel in negatieve zin. Het beeld komt vrij sterk overeen

Tabel 32 Verdeling (%) van het belang dat wadlopers in de Waddenzee hechten aan de genoemde doelen

Doelen	Heel erg belangrijk	Tamelijk belangrijk	Neutraal	Tamelijk onbelangrijk	Volkomen onbelangrijk	Totaal	N =
Ruimte om mij heen hebben	40	43	14	3	0	100	141
Lichamelijk inspannen	27	38	23	9	4	101	140
Geestelijk ontspannen	45	34	14	6	1	100	141
Vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt	41	28	18	6	8	101	142
Gezellig met anderen lol maken	53	29	11	4	4	101	143
De natuur zien en beleven	42	38	13	4	2	99	142
Zelf het gebied ontdekken	31	34	21	11	4	101	140
Stilte (rust) om mij heen hebben	21	29	31	13	6	100	140
Avontuur (spanning) opzoeken	23	36	23	13	4	99	142
Planten of dieren zien	24	35	28	9	4	100	141
Stoeien met de natuurlijke elementen (wind en water)	35	32	17	9	8	101	141

met dat van de deelnemers aan een chartertocht. Dat ook bij het wadlopen het sociale element een belangrijke rol speelt blijkt uit het feit dat ‘gezellig met anderen lol maken’ ook bij de wadlopers het vaakst als heel erg belangrijk wordt gekenschetst (53%), terwijl 29% dit tamelijk belangrijk vindt. Daarna volgen ‘geestelijk ontspannen’, ‘de natuur zien en beleven’, ‘vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt’ en ‘de ruimte’. Er is echter ook een groep wadlopers die ‘vrij voelen om te gaan waar en te doen wat je wilt’ juist tamelijk tot volkomen onbelangrijk vindt (14%). Ook ‘de stilte’ (19%), en ‘stoeien met de natuurlijke elementen’ (17%) worden door een deel van de wadlopers als tamelijk tot volkomen onbelangrijk beoordeeld. De bijbehorende percentages zijn echter nogal laag.

Tabel 33 Verdeling (%) naar clusterlidmaatschap, per watersportactiviteit

Cluster	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Cluster 1 (N = 218)	54	11	9	7	34	34
Cluster 2 (N = 26)	2	3	5	0	6	3
Cluster 3 (N = 422)	34	59	51	51	51	50
Cluster 4 (N = 195)	10	27	35	42	10	13
Totaal	100	100	100	101	101	100
N =	154	123	144	152	145	143

In het voorgaande is nagegaan of er per categorie watersport verschillen zijn in de doelen die de watersporters nastreven. Zoals blijkt uit Tabel 27 tot en met Tabel 32 is dit maar in beperkte mate het geval. Daarom is de vraag relevant op welke wijze

er **overeenkomsten** in doelen van watersporters zichtbaar gemaakt kan worden. Deze vraag is benaderd door middel van een clusteranalyse.

Een cluster-analyse is een (statistische) berekeningswijze waarbij een groep respondenten wordt ingedeeld in groepen op basis van overeenkomsten in antwoordpatronen. Toegepast op doelen van watersporters betekent dit dat de totale groep watersporters (dus ongeacht het type activiteit) is ingedeeld op basis van het belang dat zij aan een bepaald doel hechten. Uit deze analyse resulteert een indeling van alle watersporters in vier groepen, clusters genaamd. Deze clusters vertonen intern dus een grote gelijkenis in het belang dat zij hechten aan de doelen. Om te zien hoe deze clusters zich verhouden tot de indeling in type watersporters is vervolgens een uitsplitsing gemaakt van deze clusters naar type watersport. Het resultaat van deze analyse is in Tabel 33 weergegeven. Zoals blijkt uit deze tabel zijn de clusters ongelijk van grootte: cluster 3 bevat bijna de helft van de totale groep respondenten, terwijl cluster 2 met slechts 26 respondenten eigenlijk een restcategorie vormt. In het nu volgende deel worden de belangrijkste karakteristieken van de vier clusters besproken.

De leden van cluster één kenmerken zich doordat ze 'me lichamelijk inspannen' relatief een belangrijk doel vinden. Wat de leden van dit cluster voorts kenmerkt is dat zij aan 'stille' en 'planten en dieren zien' (heel) weinig belang hechten. De leden van dit cluster zijn hoofdzakelijk surfers, aangevuld met eenderde deel van de deelnemers aan charter- en wadlooptochten. **Sportiviteit** kan als centraal thema voor de leden van dit cluster worden aangemerkt.

De leden van cluster twee hebben als belangrijkste doelen 'gezellig met anderen lol maken' en 'geestelijk ontspannen'. Voorts wordt dit cluster gekenmerkt doordat het plegen van 'lichamelijke inspanning', 'het gebied ontdekken', 'de natuur zien en beleven', 'stoeien met de natuurlijke elementen' en 'planten, dieren zien' als (tame-lijk) onbelangrijk worden beschouwd. De leden van dit (kleine) cluster zijn niet afkomstig uit één specifieke watersportactiviteit, maar redelijk gespreid afkomstig uit vijf van de zes bij het onderzoek betrokken watersportactiviteiten. Alleen de droogvallers leveren geen leden aan dit cluster. **Gezelligheid** vormt de kern van de leden van dit cluster.

Cluster drie bevat bijna de helft van alle respondenten. Dit cluster kenmerkt zich doordat de leden bijna alle genoemde doelen (zeer) belangrijk vinden, met uitzondering van 'me lichamelijk inspannen'. De belangrijkste doelen die deze clusterleden nastreven zijn: 'me vrij voelen', 'de natuur zien', 'ruimte om me heen hebben' en 'me geestelijk ontspannen'. In aansluiting op deze 'hogere doelen' worden ook meer concrete doelen belangrijk gevonden als: 'ontdekken hoe het gebied eruit ziet', 'planten of dieren zien' en 'stoeien met de natuurlijke elementen'. Met uitzondering van de surfers valt ongeveer de helft van het aantal respondenten van iedere watersportactiviteit in dit cluster. Blijkbaar worden de genoemde doelen door watersporters in de kustwateren vrij algemeen als belangrijk beschouwd en verschilt alleen de activiteit (als middel) waarmee men deze doelen tracht te verwezenlijken. **Actieve natuurrecreatie** kan als centraal thema gelden voor de leden van dit cluster.

De leden van cluster vier tenslotte, vinden vrijwel dezelfde doelen belangrijk als de leden van cluster twee, maar ze verschillen in die zin van de leden van cluster twee

dat het relatieve belang dat ze aan de genoemde doelen hechten kleiner is. Voorts vinden de leden van dit cluster 'gezellig met anderen lol maken' en 'het avontuur (spanning) opzoeken' onbelangrijker dan de leden van cluster drie. De leden van cluster vier zijn voor een belangrijk deel bootvissers in de Voordelta, motorbootvaarders in de Oosterschelde en droogvallers in de Waddenzee. Bij de leden van dit cluster is **passieve natuurrecreatie** een belangrijke noemer.

Resumerend kan worden gesteld dat de leden van de clusters één en twee in het algemeen de kustwateren gebruiken als decor voor het beperkte aantal doelen dat zij via een activiteit nastreven. Met andere woorden, hun doelen zijn niet zo zeer gerelateerd aan de kustwateren als zodanig. Vooral surfers in de Voordelta maken deel uit van deze clusters. De doelen die de leden van cluster drie en vier belangrijk vinden, zijn in belangrijke mate wel gerelateerd aan de kustwateren als zodanig. Daarnaast blijkt dat vooral de leden van het grootste cluster (drie) erg veel doelen (heel erg) belangrijk vinden. De bootvissers in de Voordelta, de motorbootvaarders in de Oosterschelde en de droogvallers in de Waddenzee vallen voor het overgrote deel in de clusters drie en vier.

In het algemeen kan gesteld worden dat er duidelijke overeenkomsten zijn in belangrijkheid van de doelen die de watersporters nastreven. Dit betekent dat de indeling in type watersporters een te beperkte ingang is als het gaat om doelen; uit de clusterindeling blijkt dat er veel overeenkomsten zijn in doelen van bootvissers, motorbootvaarders en droogvallers. Eveneens vertonen de chartervaarders en wadlopers grote overeenkomsten in belangrijkheid van doelen. De surfers vormen wat doelen betreft een tussencategorie; voor de helft sluiten zij in hun doelen aan bij de bootvissers, motorbootvaarders en droogvallers, en voor de andere helft bij de chartervaarders en de wadlopers.

5.2 Redenen voor keuze regio

In deze paragraaf wordt nagegaan wat voor de onderscheiden groepen watersporters de achterliggende redenen zijn om de door hun ondernomen activiteit juist in het betreffende kustwater te ondernemen. De geformuleerde redenen zijn enerzijds gebiedsspecifiek en anderzijds meer pragmatisch van karakter.

Tabel 34 geeft een overzicht van de volgorde van belangrijkheid van deze redenen, per type watersporter. Deze volgorde is gebaseerd op het percentage van de respondenten van de betreffende watersportactiviteit dat aangeeft de betreffende reden heel erg belangrijk te vinden. Bovendien zijn op basis van de rangnummering per watersportactiviteit, de redenen in Tabel 34 gerangschikt naar afnemend belang voor alle watersportactiviteiten tezamen. Zo geldt bijvoorbeeld dat 'aantrekkelijke natuur en landschap' voor de totale onderzoekspopulatie op de eerste plaats komt qua mate van belangrijkheid, terwijl dit voor de bootvissers pas op de achtste plaats komt als reden om in de Voordelta te gaan vissen, terwijl dezelfde reden bij de surfers op de vierde plaats staat. Zo bestaan er tussen de zes groepen watersporters forse verschillen in de volgorde waarin de genoemde redenen zijn gerangschikt naar afne-

Tabel 34 Rangordening naar afnemend belang, van de redenen voor de keuze van de watersport-regio, per watersportactiviteit

Redenen voor keuze regio	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
1. Aantrekkelijke natuur en landschap	4	8	3	2	2	2
2. Goede omstandigheden om activiteit te beoefenen	2	3	5	7	4	1
3. Rust en ruimte	9	2	1	3	5	3
4. Aanwezigheid eb en vloed	8	5	7	1	1	nvt
5. Waterkwaliteit	1	1	2	10	8	6
6. Goede eerdere ervaringen	3	6	8	6	9	8
7. Variatie in vaarroutes	nvt	11	6	5	6	nvt
8. Aanwezige dieren	12	7	11	9	7	5
9. Variatie in aard vaarwater	7	9	9	8	15	nvt
10. Goed bekend/vertrouwd met regio	6	4	10	12	16	11
11. Avontuurlijke ongetemde regio	15	16	13	13	14	7
12. Anderen wilden hierheen	10	15	17	14	11	4
13. Mogelijkheid voor andere activiteiten	13	13	12	11	12	10
14. Mogelijkheid om droog te vallen	17	19	19	4	3	nvt
15. Aanwezigheid van oude stadjes en dorpjes	14	17	4	16	13	13
16. Dicht bij woon- of verblijfplaats	5	10	15	18	18	12
17. Wil regio beter leren kennen	16	18	16	15	10	9
18. Uit gewoonte	11	12	17	19	17	14
19. Dicht bij thuishaven	nvt	14	14	17	nvt	nvt
N =	154	125	144	152	145	143

mend belang. De reden dat het betreffende kustwater de enig mogelijke locatie is voor het beoefenen voor de betreffende watersportactiviteit is bij de uitwerking niet verder betrokken. De oorzaak hiervan is gelegen in het feit dat deze reden alleen opgaat voor het wadlopen (alle andere watersportactiviteiten kunnen ook elders worden ondernomen). Bovendien is deze reden dermate bepalend dat alle andere redenen hieraan in feite ondergeschikt zijn. Ook geldt voor een aantal redenen dat ze voor een bepaalde activiteit niet van toepassing zijn zoals bijvoorbeeld de reden 'dicht bij thuishaven' voor surfers niet relevant is. Het aantal redenen dat bij de beoordeling betrokken is verschilt derhalve per activiteit.

Er blijken vrij sterke overeenkomsten te zijn in de redenen waarom men enerzijds een activiteit in de Voordelta of Oosterschelde onderneemt en anderzijds waarom men in de Waddenzee de betreffende activiteit onderneemt. Zo blijkt dat de 'waterkwaliteit' in Oosterschelde en Voordelta voor zowel de surfers als de bootvissers en de motorbootvaarders een hele belangrijke reden is waarom men voor die regio heeft gekozen en niet voor een andere regio. Wellicht speelt hierbij een rol dat de Westerschelde die een veel slechtere waterkwaliteit heeft, als mogelijke alternatieve locatie voor de Oosterschelde en Voordelta kan dienen, maar niet is verkozen juist vanwege de slechte waterkwaliteit. Voor de activiteiten in de Waddenzee blijkt de waterkwaliteit lager in de rangordening te staan. Hieraan kan overigens niet de conclusie worden verbonden dat de waterkwaliteit daar niet van belang zou zijn. Maar blijkbaar spelen in de Waddenzee ook andere specifieke kwaliteiten een belangrijke rol. Zo kennen in de Waddenzee de droogvallers en de deelnemers aan een chartertocht aan de mogelijkheid om droog te kunnen vallen weer een veel groter gewicht toe dan in de Voordelta en de Oosterschelde het geval is. Zo geldt voor de surfers, bootvissers en motorbootvaarders aldaar dat de mogelijkheid om droog te kunnen vallen op de laatste plaats komt en derhalve niet of nauwelijks een rol heeft gespeeld bij de keuze van de regio. Ook de aanwezigheid van eb en vloed staat in de Oosterschelde en Voordelta lager in de rangordening dan in de Waddenzee. Voor droogvallers en deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee komt de aanwezigheid van eb en vloed zelfs op de eerste plaats als het gaat om de invloed op de keuze van de regio. Ook voor de reden 'aantrekkelijke natuur en landschap' bestaan er verschillen. Voor alle drie de activiteiten in de Waddenzee is dit de op één na belangrijkste reden om daar de activiteit te ondernemen. In de Voordelta en Oosterschelde scoort deze reden (beduidend) minder hoog.

Daarnaast zijn er nog redenen waarvan het belang verschilt per activiteit. Zo geldt voor de surfers in de Voordelta dat ze relatief veel belang toekennen aan de reden dat de Voordelta dicht bij hun woon- of verblijfplaats is gelegen. Iets dergelijks geldt voor de motorbootvaarders ten aanzien van de reden 'aanwezigheid van oude stadjes en dorpjes'. Bij de wadlopers valt op dat de reden 'anderen wilden hierheen' relatief hoog scoort. Het feit dat wadlopen veelal een activiteit is die in groepsverband wordt ondernomen (zie paragraaf 3.2) zal hier zeer waarschijnlijk een rol bij spelen. Voor de georganiseerde activiteiten deelname aan chartertocht en wadlooptocht geldt tevens dat de deelnemers relatief veel belang toekennen aan de reden dat ze de regio beter willen leren kennen.

5.3 Beoordeling natuurlijke elementen

Om inzicht te krijgen in de waarde die de onderscheiden groepen watersporters toekennen aan de diverse min of meer natuurlijke elementen in en aspecten van de kustwateren en het belang dat de watersporters aan deze natuurlijke elementen hechten, is gevraagd naar de reactie van de respondenten als ze niet meer van deze elementen zouden kunnen genieten. Met andere woorden, hoe zouden de respondenten handelen als de natuurlijke elementen om de een of andere reden niet meer in de kustwateren zouden worden aangetroffen. In Tabel 35 staan de reacties van de surfers

in de Voordelta weergegeven.

Tabel 35 *Verdeling (%) van de mate waarin surfers in de Voordelta de genoemde natuurlijke elementen zouden missen*

Natuurlijke elementen	Heel erg, ik kom niet meer	Wel erg, maar ik blijf komen	Niet zo heel erg, maar wel jammer	Geeft niet, vind ik niet jammer	Totaal	N =
Droogvallende delen (schorren, slikken en platen)	16	47	24	13	100	152
De rust en stilte	24	38	21	17	100	152
De uitgestrektheid van het gebied	30	53	12	6	101	154
De relatieve ongeschondenheid van het gebied	44	44	9	3	100	154
De zeestromingen/getijdenwerking	33	33	23	12	101	153
De vogels	23	38	24	15	100	151
De vissen	24	36	25	16	101	152
De schelp/schaaldieren	20	39	24	17	100	153
De zeehonden	24	49	20	7	100	148
De golfslag/branding	55	34	8	2	100	154

De golfslag, cq. branding blijkt voor de surfers het (natuurlijke) element te zijn waar- aan zij het meeste gehecht zijn, zo blijkt uit Tabel 35. Een ruime meerderheid van de surfers (55%) zal de Voordelta niet meer bezoeken als dit element zou wegvallen. Dit is goed verklaarbaar omdat juist de aanwezige branding en golfslag het surfen in kustwateren zo onderscheidt van het surfen in de binnenwateren. Ook de relatieve ongeschondenheid van het gebied is voor veel surfers (44%) van essentieel belang. De in de Voordelta aanwezige fauna wordt door ongeveer een kwart van de surfers als zodanig gekenschetst. Het eventuele verdwijnen van de droogvallende delen als de schorren, slikken en platen lijkt door de surfers nog het minst erg te worden gevonden. Slechts 16% van de ondervraagde surfers vindt het verdwijnen hiervan zo erg dat ze de Voordelta niet meer zouden bezoeken. Er zijn dan ook maar relatief weinig surfers die zich daadwerkelijk laten droogvallen in de Voordelta (zie paragraaf 4.2).

De reacties van de bootvissers op het eventuele verdwijnen van de natuurlijke ele- menten staan weergegeven in Tabel 36. Het zal geen verwondering wekken dat voor de bootvissers 'de vissen' het belangrijkste natuurlijke element vormen. Bijna 80% van de bootvissers zou de Voordelta niet meer bezoeken als er geen vis meer zou zijn. Maar ook aan veel andere (natuurlijke) aspecten blijken relatief veel bootvissers grote waarde te hechten, zoals 'de zeestromingen' (55%), 'de uitgestrektheid' (53%) en de 'rust en stilte' (51%). Een eventueel verdwijnen van de zeehonden uit de Voordelta wordt maar door een relatief klein deel van de bootvissers (21%) als een onoverkomelijk gemis ervaren.

De reactie van motorbootvaarders op het eventuele niet meer aanwezig zijn van bepaalde (natuurlijke) elementen of aspecten staat vermeld in Tabel 37. De uitge-

Tabel 36 Verdeling (%) van de mate waarin bootvisser in de Voordelta de genoemde elementen zouden missen

Natuurlijke elementen	Heel erg, ik kom niet meer	Wel erg, maar ik blijf komen	Niet zo heel erg, maar wel jammer	Geeft niet, vind ik niet jammer	Totaal	N =
Droogvallende delen (schorren, slikken en platen)	43	41	8	8	100	119
De rust en stilte	51	37	5	7	100	122
De uitgestrektheid van het gebied	53	33	8	6	100	124
De relatieve ongeschondenheid van het gebied	48	39	6	8	101	122
De zeestromingen/getijdenwerking	55	36	4	5	100	121
De vogels	31	46	14	10	101	124
De vissen	79	18	2	2	101	124
De schelp/schaaldieren	40	43	11	7	101	124
De zeehonden	21	49	18	12	100	117
De golfslag/branding	33	38	12	18	101	120

Tabel 37 Verdeling (%) van de mate waarin motorbootvaarders in de Oosterschelde de genoemde natuurlijke elementen zouden missen

Natuurlijke elementen	Heel erg, ik kom niet meer	Wel erg, maar ik blijf komen	Niet zo heel erg, maar wel jammer	Geeft niet, vind ik niet jammer	Totaal	N =
Droogvallende delen (schorren, slikken en platen)	29	39	13	19	100	144
De rust en stilte	47	42	4	8	101	144
De uitgestrektheid van het gebied	53	39	6	2	100	142
De relatieve ongeschondenheid van het gebied	42	52	4	2	100	142
De zeestromingen/getijdenwerking	36	36	14	14	100	144
De vogels	33	54	9	4	100	144
De vissen	42	48	6	4	100	144
De schelp/schaaldieren	38	49	6	8	101	144
De zeehonden	24	50	13	12	99	135
De golfslag/branding	31	41	14	13	99	140

strekteid, de aanwezige rust en stilte en de relatieve ongeschondenheid van de Oosterschelde zijn voor de motorbootvaarders de redenen waarbij het grootste percentage van de motorbootvaarders aangeeft het gebied niet meer te zullen bezoeken wanneer deze zouden verdwijnen. Deze drie aspecten hebben allen te maken met de (ruimtelijke) beleving van het gebied. Het eventuele verdwijnen van de zeehonden uit de Oosterschelde is voor relatief een klein percentage van de motorbootvaarders (24%) een reden om de Oosterschelde dan niet meer te bezoeken.

Tabel 38 Verdeling (%) van de mate waarin droogvallers in de Waddenzee de genoemde natuurlijke elementen zouden missen

Natuurlijke elementen	Heel erg, ik kom niet meer	Wel erg, maar ik blijf komen	Niet zo heel erg, maar wel jammer	Geeft niet, vind ik niet jammer	Totaal	N =
Droogvallende delen (kwelders, slikken en platen)	41	53	5	1	100	152
De rust en stilte	49	45	5	1	100	152
De uitgestrektheid van het gebied	49	43	8	0	100	150
De relatieve ongeschondenheid van het gebied	45	47	5	2	99	150
De zeestromingen/getijdenwerking	51	39	7	3	100	148
De vogels	29	61	9	1	100	150
De vissen	23	56	17	4	100	148
De schelp/schaaldieren	24	57	16	3	100	148
De zeehonden	35	52	11	3	101	149
De golfslag/branding	28	43	23	6	100	145

De reactie van droogvallers in de Waddenzee op het eventueel niet meer kunnen genieten van bepaalde natuurlijke elementen staat aangegeven in Tabel 38. Bij deze tabel valt op dat de droogvallers over de gehele linie relatief weinig gebruik maken van de antwoordcategorie 'geeft niet, vind ik niet jammer'. Blijkbaar hechten zij aan al de genoemde elementen in overgrote meerderheid wel (veel) belang. Relatief veel waarde wordt gehecht aan de aanwezigheid van 'zeestromingen/getijdenwerking', 'rust en stilte', 'de uitgestrektheid' en de 'relatieve ongeschondenheid van de Waddenzee'. Al deze elementen hebben betrekking op het ruimtelijke aspect. De aanwezige fauna in de Waddenzee blijkt van minder essentieel belang te zijn dan de reeds genoemde ruimtelijk aspecten. De zeehonden is van de fauna nog het meest van belang, ruim eenderde deel (35%) van de droogvallers geeft aan de Waddenzee niet meer te zullen bezoeken als er geen zeehonden meer in aanwezig zijn.

De mening van de deelnemers aan chartertochten staat weergegeven in Tabel 39. Voor de deelnemers aan de chartertochten zijn de 'relatieve ongeschondenheid', de 'golfslag/branding' en de 'zeestromingen/getijdenwerking' de (natuurlijke) elementen waarvan ze het vaakst aangeven dat ze het heel erg zouden vinden als dit niet meer aanwezig zou zijn in de Waddenzee. Dat de golfslag/branding en de zeestromingen/getijdenwerking relatief vaak worden genoemd, vindt wellicht zijn oorzaak in het feit dat het varen met een charterboot in de Waddenzee sterk onder invloed staat van deze beide genoemde aspecten. Evenals de droogvallers geldt ook voor de deelnemers aan chartertochten, dat met uitzondering van de zeehond, aan de aanwezige fauna relatief het minste belang wordt gehecht. Desalniettemin geeft bijna 30% van de chartervaarders aan de Waddenzee niet meer te zullen bezoeken als ze om één of andere reden niet meer van de vogels of de vissen of de schelp/schaaldieren in de Waddenzee zouden kunnen genieten.

In Tabel 40 staat weergegeven hoe de wadlopers de (natuurlijke) elementen beoorde-

Tabel 39 Verdeling (%) van de mate waarin deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee de genoemde natuurlijke elementen zouden missen

Natuurlijke elementen	Heel erg, ik kom niet meer	Wel erg, maar ik blijf komen	Niet zo heel erg, maar wel jammer	Geeft niet, vind ik niet jammer	Totaal	N =
Droogvallende delen (kwelders, slikken en platen)	31	46	18	6	101	144
De rust en stilte	34	42	15	9	100	144
De uitgestrektheid van het gebied	29	60	10	1	100	141
De relatieve ongeschondenheid van het gebied	50	44	3	2	99	145
De zeestromingen/getijdenwerking	45	38	14	3	100	145
De vogels	28	49	19	4	100	144
De vissen	27	46	21	7	101	145
De schelp/schaaldieren	28	37	27	8	100	145
De zeehonden	35	47	10	8	100	144
De golfslag/branding	48	41	5	6	100	143

len. Uit Tabel 40 blijkt dat wadlopers betrekkelijk weinig voor extreme beoordelingen kiezen. Zowel bij de antwoordcategorie 'heel erg, ik kom niet meer' als bij de antwoordcategorie 'geeft niet, vind ik niet jammer' zijn de percentages relatief laag. Enerzijds wijst dit op een breed interesseveld (lage scores op antwoordcategorie 'geeft niet, vind ik niet jammer'), anderzijds is men weinig uitgesproken (geen hoge uitschieter(s) bij de beoordeling 'heel erg, ik kom niet meer').

Tabel 40 Verdeling (%) van de mate waarin wadlopers in de Waddenzee de genoemde natuurlijke elementen zouden missen

Natuurlijke elementen	Heel erg, ik kom niet meer	Wel erg, maar ik blijf komen	Niet zo heel erg, maar wel jammer	Geeft niet, vind ik niet jammer	Totaal	N =
Droogvallende delen (kwelders, slikken en platen)	30	53	14	4	101	141
De rust en stilte	43	39	13	6	101	143
De uitgestrektheid van het gebied	37	46	15	3	101	143
De relatieve ongeschondenheid van het gebied	43	46	11	1	101	143
De zeestromingen/getijdenwerking	42	39	18	1	100	141
De vogels	22	57	18	4	101	143
De vissen	17	53	27	4	101	143
De schelp/schaaldieren	18	55	23	4	100	142
De zeehonden	27	56	14	3	100	143
De golfslag/branding	23	47	23	7	100	135

Ook voor de wadlopers geldt echter dat de meer ruimtelijk georiënteerde elementen (zoals de 'relatieve ongeschondenheid van de Waddenzee' en 'de rust en stilte') vaker van essentieel belang worden geacht dan de aanwezige faunistische elementen. Van deze faunistische elementen wordt het niet meer kunnen genieten van de zeehonden ook door wadlopers het vaakst als 'heel erg, ik kom niet meer' beoordeeld (27%).

In Tabel 41 zijn de scores op de antwoordcategorie 'heel erg, ik kom niet meer' voor de zes watersportactiviteiten weergegeven. Uit deze overzichtstabel komt duidelijk naar voren dat de (natuurlijke) elementen/aspecten die betrekking hebben op het ruimtelijke/belevingsvlak, zoals 'rust en stilte', 'uitgestrektheid', en vooral 'de relatieve ongeschondenheid van de betreffende kustwateren' vrij algemeen door een groot deel van de respondenten als 'onmisbaar' worden beoordeeld. Ook het voor de kustwateren zo kenmerkende aspect van de 'zeestromingen/getijdenwerking' wordt vrij algemeen door de onderscheiden watersporters als zodanig beoordeeld.

Tabel 41 *Percentage van de respondenten dat 'niet meer kunnen genieten van de genoemde (natuurlijke) elementen' kenschetst als: 'heel erg, ik kom niet meer', per watersportactiviteit*

Natuurlijke elementen	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Droogvallende delen (schorren, slikken en platen)	16	43	29	41	31	30
De rust en stilte	24	51	47	49	34	43
De uitgestrektheid van het gebied	30	53	53	49	29	37
De relatieve ongeschondenheid van het gebied	44	48	42	45	50	43
De zeestromingen/getijdenwerking	33	55	36	51	45	42
De golfslag/branding	55	33	31	28	48	23
De vogels	23	31	33	29	28	22
De vissen	24	79	42	23	27	17
De schelp/schaaldieren	20	40	38	24	28	18
De zeehonden	24	21	24	35	35	27
Totaal	293	454	375	374	355	302
Kleinste N =	148	117	135	145	141	135

Natuurlijke elementen die betrekking hebben op de aanwezige fauna worden in het algemeen minder vaak als 'onmisbaar' gekwalificeerd. Hier zijn echter wel een aantal kanttekeningen bij te plaatsen. Zo wordt het eventuele niet meer kunnen genieten van vogels, vissen en schelp/schaaldieren door bootvissers en motorbootvaarders in respectievelijk de Voordelta en de Oosterschelde aanmerkelijk vaker als 'heel erg, dan kom ik niet meer' gekwalificeerd dan door droogvallers, chartervaarders en wadlopers in de Waddenzee. Voor de zeehonden is de situatie omgekeerd. Het eventuele verdwijnen (als vertaling van de vraagstelling 'niet meer van kunnen genieten') van de zeehonden uit Oosterschelde en Voordelta blijkt (maar) voor minder

dan een kwart van de ondervraagde watersporters aldaar van een zodanige betekenis te zijn dat ze de betreffende regio niet meer zouden bezoeken. Dit geldt zowel voor de surfers, als voor de bootvissers en de motorbootvaarders. Hieruit kan overigens niet zonder meer de conclusie worden getrokken dat de aanwezigheid van zeehonden in deze kustwateren maar in beperkte mate zou worden gewaardeerd door deze watersporters. Zo kan het zijn dat er momenteel zo weinig zeehonden worden waargenomen door de watersporters in deze kustwateren, dat een totale afwezigheid van de zeehonden weinig verschil zou betekenen met de huidige situatie. Een aanwijzing in deze richting is afkomstig uit de Waddenzee, waar de zeehondenpopulatie veel groter is dan in de Voordelta en Oosterschelde. Het percentage van de respondenten onder de drie ondervraagde groepen watersporters in de Waddenzee, die Waddenzee niet meer zouden bezoeken als ze om één of andere reden niet meer van de zeehonden zouden kunnen genieten, is aanmerkelijk hoger dan bij de ondervraagde watersporters in de Oosterschelde en Voordelta.

Als wordt gekeken naar de totaal scores per watersportactiviteit (som van de percentages 'heel erg, ik kom niet meer') dan blijkt dat surfers en wadlopers een betrekkelijk lage totaal score hebben (respectievelijk 293 en 302) en dat bootvissers een relatief hoge totaal score hebben (454). Hieruit kan met enige terughoudend de conclusie worden getrokken dat bootvissers in het algemeen kritischer zijn ten aanzien van veranderingen in de kustwateren en hun activiteit eerder zullen beëindigen of verplaatsen dan surfers en wadlopers. De overige groepen watersporters nemen een tussenpositie in. Hierbij dient echter wel te worden aangetekend dat de onderscheiden groepen watersporters behoorlijke kunnen verschillen in hun procentuele reactie per onderscheiden (natuurlijk) element.

6 Houding ten aanzien van regelgeving

6.1 Bekendheid met regels en beperkingen

In deze paragraaf wordt nagegaan in hoeverre de watersporters in de drie kustwateren op de hoogte zijn van regels en beperkingen die gelden voor hun activiteit.

In Tabel 42 staat het percentage van de respondenten weergegeven dat bekend is met het feit dat er regels en/of beperkingen gelden voor de beoefening 'hun' watersportactiviteit in het betreffende kustwater.

Tabel 42 Verdeling (%) naar bekendheid met regels/beperkingen, per watersportactiviteit

Bekend met regels/beperkingen	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Ja	34	51	69	88	28	59
Nee	66	49	31	12	72	41
Totaal	100	100	100	100	100	100
N =	154	125	144	152	145	143

Relatief veel surfers in de Voordelta en deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee geven aan dat er, voorzover bij hun bekend, geen regels en/of beperkingen gelden voor de watersportactiviteit waaraan zij deelnemen (respectievelijk 66% en 72% van de respondenten). Daar tegenover staan de droogvallers in de Waddenzee waarvan 'slechts' 12% niet bekend is met welke regelgeving dan ook.

Vervolgens is aan de respondenten die aangaven bekend te zijn met regels/beperkingen voor hun activiteit, gevraagd, de bij hun bekende regels/beperkingen die gelden voor hun watersportactiviteit in het betreffende kustwater op te noemen. Ter wille van een zo objectief mogelijke beantwoording van deze vraag, is deze vraag als een open vraag gesteld, waarbij derhalve geen gebruik is gemaakt van voorgecodeerde antwoordcategorieën. **Doordat deze vraag als een open vraag is geformuleerd, worden in het algemeen die regels/beperkingen genoemd die het meest direct in het geheugen liggen. De keerzijde van deze open vraagstelling is, dat het niet zo is dat kan worden gesteld dat regels/beperkingen die niet worden genoemd, ook niet bekend zouden zijn bij de respondenten. In feite worden veelal die regels/beperkingen genoemd waar men het meest bij betrokken is (dit kan zowel betrokkenheid in positieve zin als in negatieve zin zijn).**

In de volgende zes tabellen wordt per activiteit een overzicht gegeven van de regels/beperkingen die door minimaal drie respondenten van de betreffende watersportactiviteit zijn genoemd. Voor de categorie 'overige regels/beperkingen' geldt dat hierin de regels/beperkingen zijn opgenomen die door maximaal twee respondenten zijn genoemd. Bij de bespreking van de tabellen zal, gezien de probleemstelling van

het onderzoek, vooral worden ingegaan op de bekendheid met de bestaande regelgeving met een natuur/milieu achtergrond.

De regelgeving met betrekking tot de Voordelta op het gebied van de natuurbescherming verkeert momenteel nog in een voorbereidende fase. Zo is het Integraal Beleidsplan Voordelta al wel vastgesteld (Bestuurlijk Overleg Voordelta, 1993), maar is de Natuurbeschermingswet nog niet van kracht. De planning is dat de procedure hiertoe in 1995 zal worden gestart en dat in 1996 de Natuurbeschermingswet voor de Voordelta wordt geëffectueerd. Dit houdt in dat, behoudens algemeen geldende wetgeving op het gebied van de natuurbescherming (zoals de soorten bescherming, bijvoorbeeld ten aanzien van de zeehond) er gedurende de interviewperiode geen formele juridische regelingen bestonden specifiek voor de Voordelta op het terrein van de natuurbescherming.

Tabel 43 *Frequentie waarmee regels/beperkingen voor surfen in de Voordelta door surfers zijn genoemd*

Meest genoemde regels/beperkingen door surfers in de Voordelta	Aantal malen genoemd
Natuur niet verstoren	11
Verboden te kamperen	6
(Water)milieu niet vervuilen (geen afval achterlaten)	3
Uit veiligheidsoverwegingen mag je niet overal surfen	10
Zwemmers hebben voorrang	7
Vaarreglement	11
Verboden om te surfen bij de Oosterscheldekering/sluisen	7
Verboden om op de zandbanken te komen	4
Overige regels/beperkingen	4
Totaal aantal genoemde regels/beperkingen	63
N =	53

In Tabel 43 zijn de door surfers in de Voordelta naar voren gebrachte regels/beperkingen weergegeven. Veel van de genoemde regels/beperkingen hebben betrekking op het uit veiligheidsoverwegingen ergens niet mogen surfen (zowel in het algemeen, als meer specifiek bij de Oosterscheldekering). Ook het vaarreglement en de regel dat zwemmers voorrang hebben heeft betrekking op de veiligheid. Specifieke 'regels' die worden genoemd in relatie tot de natuur zijn: 'natuur niet verstoren' (elf maal genoemd) en het verbod om op de zandbanken te komen (vier maal genoemd). Geen van deze regels bestond op dat moment echter formeel, zoals reeds is eerder is aangegeven. Het is dan ook niet verwonderlijk dat er relatief weinig surfers zijn die regels/beperkingen op het terrein van de natuurbescherming naar voren brengen.

De door bootvissers in de Voordelta genoemde regels/beperkingen staan vermeld in Tabel 44. Ook hier kan onderscheid worden gemaakt naar regels die betrekking hebben op de (eigen) veiligheid en regels die betrekking hebben op bescherming van de natuur. Opvallend is dat bootvissers in de Voordelta vaak beperkingen noemen

die betrekking hebben op de Oosterschelde (zoals het verbod om in beschermde (natuur)gebieden te komen en om de platen/zandbanken te betreden), ondanks het feit dat er specifiek naar regels/beperkingen voor de Voordelta is gevraagd. Dit is verklaarbaar, doordat veel bootvissers via de Oosterschelde naar de Voordelta varen en derhalve de regels/beperkingen die gelden in de Oosterschelde wellicht ook in verband brengen met het vissen in de Voordelta. Evenals bij de surfers in de Voordelta, is echter ook het aantal bootvissers in de Voordelta dat regels/beperkingen noemt die betrekking hebben op de bescherming van de natuur, vrij beperkt. Gezien het feit dat er formeel nog geen specifieke regels gelden voor de Voordelta ten tijde van het interview, is dit overigens niet zo verwonderlijk. Wel wordt ook nog een aantal regels genoemd die specifiek betrekking hebben op het vissen als zodanig, zoals geen ondermaatse vis meenemen en niet vissen met professionele apparatuur.

Tabel 44 *Frequentie waarmee regels/beperkingen voor bootvissen in de Voordelta door bootvissers zijn genoemd*

Meest genoemde regels/beperkingen door bootvissers in de Voordelta	Aantal malen genoemd
In bezit zijn van een vaarbewijs (snelle boten)	4
Verboden in beschermde (natuur)gebieden te komen	15
Verboden op de platen/zandbanken te komen	6
Vaarreglement	7
Veiligheidsvoorschriften/-grenzen Oosterscheldekering	4
Snelheidsbeperking in Oosterschelde	11
Verboden ondermaatse vis mee te nemen	5
Verboden om met netten of andere professionele apparatuur te vissen	7
Niet achter gele betonning komen	3
Overige regels/beperkingen	14
Totaal aantal genoemde regels/beperkingen	76
N =	63

Voor de Oosterschelde zijn sinds 1991 de volgende bepalingen van de Natuurbeschermingswet van kracht. Er gelden toegankelijkheidsbepalingen waardoor bepaalde gebieden gedurende het gehele jaar niet toegankelijk (verboden) zijn voor boten (zoals de Roggenplaat, de Vondelingsplaat en de plaat Neeltje Jans). De Oliegeul is alleen opgesteld van 1 oktober tot 1 maart, maar ook in deze periode mag niet in deze geul worden geankerd. Ook zijn er platen waar buiten de laagwaterperiode wel overheen gevaren mag worden en mag worden geankerd, maar waarop niet mag worden drooggevallen (overtijen) en die ook niet mogen worden betreden (dit zijn de beperkt toegankelijke gebieden). Ook gebieden die in gebruik zijn als schelpdierperceel zijn beperkt toegankelijk. In zowel de beperkt toegankelijke als de niet toegankelijke gebieden geldt dat er in deze gebieden geen schade aan de natuur mag worden aangebracht. Zo mogen dieren niet worden verontrust, gevangen of gedood en mag de vegetatie niet worden geplukt, uitgestoken of vervoerd. Tevens geldt voor de Oosterschelde de Regeling Snelle Motorboten Rijkswateren, die jaarlijks wordt vastgesteld. In deze regeling wordt aangegeven in welke delen van de Oosterschelde

overdag harder mag worden gevaren dan 20 km/uur. In de rest van de Oosterschelde geldt derhalve een maximum vaarsnelheid van 20 km/uur.

Tabel 45 *Frequentie waarmee regels/beperkingen voor motorbootvaren in de Oosterschelde door motorbootvaarders zijn genoemd*

Meest genoemde regels/beperkingen door motorbootvaarders in de Oosterschelde	Aantal malen genoemd
Verboden in afgebakende (natuur)gebieden te komen	41
Verboden in Oliegeul te varen	15
Vaarsnelheidsbeperking	54
Vaarreglement	5
Verboden (op de platen) droog te vallen	25
Beroepsvaart vermijden	3
Water niet vervuilen	8
Mossel- en oesterpercelen ontzien	3
Ankerverbod	8
Overige regels/beperkingen	2
Totaal aantal genoemde regels/beperkingen	164
N =	99

In Tabel 45 staan de regels/beperkingen weergegeven die door in het totaal 99 motorbootvaarders in de Oosterschelde zijn genoemd. Een paar redenen worden opvallend vaak genoemd. De reden die het vaakst wordt genoemd is de vaarsnelheidsbeperking in (delen van) de Oosterschelde die door maar liefst 54 motorbootvaarders naar voren wordt gebracht. Maar ook regelgeving opgelegd vanuit de natuurbeschermingswetgeving wordt relatief vaak genoemd. Zo wordt het verbod om in (natuur)gebieden te komen (41 stuks) en in het verlengde hiervan het verbod om op (bepaalde) platen droog te vallen (25 stuks) en het (seizoensgebonden) verbod om in de Oliegeul te mogen varen (15) door een redelijk aantal motorbootvaarders genoemd. Het is echter wel een feit dat ongeveer eenderde van de motorbootvaarders blijkbaar niet op de hoogte is van enige bepaling betreffende de Natuurbeschermingswet (Tabel 42).

Voor de Waddenzee zijn voor de regelgeving op het gebied van de natuurbescherming zowel de Natuurbeschermingswet als de Gemeentelijke Verordening Waddenzeegebied van toepassing. Enige voor de recreatie van belang zijnde elementen van deze regelgeving worden in het navolgende besproken. Op grond van de Natuurbeschermingswet zijn sinds 1981 grote delen van de Waddenzee aangewezen als beschermd natuurmonument. In hoofdlijnen komt de regelgeving erop neer dat men wel mag verblijven in de delen van de Waddenzee die onder de Natuurbeschermingswet vallen, maar de natuur mag er niet worden verstoord. Zo moeten honden aan de lijn en mogen vogels en zeehonden niet worden verontrust. Ook zijn er delen van de Waddenzee die periodiek of gedurende het gehele jaar volledig zijn afgesloten. Dit geldt bijvoorbeeld voor specifieke vogelreservaten en gebieden waar zeehonden rusten. Ook de gemeenten die grenzen aan de Waddenzee hebben een gezamenlijke verordening opgesteld, die geldt voor het gehele Waddenzeegebied, dus ook voor die delen

van de Waddenzee die niet vallen onder de Natuurbeschermingswet. Deze Gemeentelijke Verordening Waddenzeegebied is sinds 1991 van kracht. In deze verordening is onder meer opgenomen dat mag worden geankerd en drooggevalen in en langs betonde en beprikte vaargeulen tot op een afstand van maximaal 200 meter ten weerszijde van deze bebakening. De maximum vaarsnelheid buiten de betonde vaargeulen en de snelvaarzones bedraagt 15 km/uur. Voorts dienen boten een afstand van 250 meter aan te houden tot kwetsbare gebieden, zoals hoogwatervluchtplaatsen, broed- en foerageergebieden en zeehondenligplaatsen. Tevens is het in het gehele gebied verboden om honden los te laten lopen, afval achter te laten, verf van boten te verwijderen en om met voertuigen over de platen te rijden. Tenslotte kunnen ook in het kader van deze gemeentelijke verordening gebieden tijdelijk worden afgesloten, ook als deze gebieden buiten de begrenzing van het staatsnatuurmonument vallen. Eind 1993 is het toepassingsbereik van de Natuurbeschermingswet in de Waddenzee verder uitgebreid. In het algemeen geldt dat de Gemeentelijke Verordening Waddenzeegebied een aanvullende werking heeft ten opzichte van de Natuurbeschermingswet. Ook gelden er provinciale verordeningen voor het Waddenzeegebied, zoals de 'Verordening Stiltegebieden' die door alle drie de Waddenprovincies is opgesteld. De belangrijkste bepalingen hierin zijn een toestellenlijst waarop staat aangegeven welke geluidsproducerende middelen niet mogen worden gebruikt/meegenomen op het wad en het verbod om onnodig lawaai te maken.

Tabel 46 *Frequentie waarmee regels/beperkingen voor zeilen/droogvallen in de Waddenzee door droogvallers zijn genoemd*

Meest genoemde regels/beperkingen door droogvallers in de Waddenzee	Aantal malen genoemd
Verboden in beschermd (natuur)gebieden te komen	70
Natuur niet verstoren	24
Tot maximaal 200 meter buiten de vaargeul droogvallen	62
Verboden droog te vallen in bepaalde gebieden/platen (o.a. Blauwe Balg)	44
Wad niet beschadigen	5
Geen afval achterlaten op het wad	5
Verboden de hond uit te laten op het wad	5
Verboden te ankeren in bepaalde delen van het wad (o.a. Blauwe Balg)	28
Alleen varen tussen drie uur voor hoogwater en twee uur na hoogwater (Blauwe Balg)	4
Geen onnodig lawaai veroorzaken	7
Overige regels/beperkingen	24
Totaal aantal genoemde regels/beperkingen	278
N =	134

De droogvallers in de Waddenzee zijn zich vrijwel allemaal bewust van het feit dat er bepaalde regels/beperkingen gelden ten aanzien van het recreatieve gebruik van de Waddenzee, zo is gebleken in Tabel 42. Bovendien, zo blijkt uit Tabel 46, weten de droogvallers gemiddeld ruim twee regels/beperkingen te noemen, het hoogste aantal van alle ondervraagde watersporters in de Waddenzee. De droogvallers lijken derhalve goed op de hoogte zijn van de bestaande regelgeving. Dat de regelgeving

ten aanzien van de natuurbescherming hierbij een hele belangrijke plaats inneemt blijkt eveneens uit Tabel 46 waarin vrijwel alleen maar regels staan vermeld die betrekking hebben op de natuurbescherming in de Waddenzee. Regelgeving op het gebied van de veiligheid (zoals het vaarreglement en/of vaarbewijs), wordt niet of nauwelijks genoemd door droogvallers. De regelgeving ten aanzien van de afgesloten natuurgebieden en de 200 meter regeling voor droogvallen zijn de meest algemeen bekende bepalingen onder de droogvallers. Maar ook meer specifieke regelingen zoals die gelden voor het geulencomplex Blauwe Balg tussen Terschelling en Ameland, zijn redelijk algemeen bekend onder de droogvallers. Juist deze regelgeving is in de afgelopen jaren een belangrijk punt van discussie geweest tussen de wetgevende instanties enerzijds en de droogvallers anderzijds. Dit vormt tevens de verklaring waarom deze regels vrij algemeen bekend zijn onder de droogvallers. Algemene gedragsregels die echter wel specifiek zijn opgenomen in de regelgeving voor de Waddenzee, zoals geen afval achterlaten en geen onnodig lawaai veroorzaken worden slechts een beperkt aantal malen genoemd. Uit het bovenstaande volgt dat vooral de regelgeving ten aanzien van natuur en milieu die een directe invloed heeft op de vaaren gebruiksmogelijkheden van de Waddenzee door de droogvallers het vaakst worden genoemd.

Tabel 47 *Frequentie waarmee regels/beperkingen voor chartervaren in de Waddenzee door deelnemers aan chartertochten zijn genoemd*

Meest genoemde regels/beperkingen door deelnemers chartertocht in de Waddenzee	Aantal malen genoemd
Verboden in beschermde (natuur)gebieden te komen	14
Natuur niet verstoren	3
Tot maximaal 200 meter buiten de vaargeul droog vallen	3
Verboden droog te vallen in bepaalde gebieden	12
Zeehonden niet verstoren	6
Verboden in bepaalde gebieden te varen	5
Overige regels/beperkingen	16
Totaal aantal genoemde regels/beperkingen	59
N =	41

De bekendheid van deelnemers aan chartertochten met de regelgeving in de Waddenzee staat vermeld in Tabel 47. De regels die door de droogvallers vaak worden genoemd, worden ook door deelnemers aan chartertochten naar voren gebracht, met dien verstande dat de frequentie waarmee deze regels worden genoemd, veel lager ligt dan bij de droogvallers. Ook het aantal deelnemers aan een chartertocht dat bekend is met enige regelgeving ligt veel lager dan bij de droogvallers het geval is. Overigens is dit goed verklaarbaar, omdat bij de droogvallers (hoofdzakelijk) de schippers zijn ondervraagd, die uit dien hoofde goed op de hoogte (dienen te) zijn van de regelgeving in de Waddenzee en die bovendien vaak al een jarenlange ervaring hebben met varen op de Waddenzee (zie paragraaf 3.4), terwijl de deelnemers aan een chartertocht in meerderheid pas voor de eerste keer aan een dergelijke tocht deelnemen (paragraaf 3.4).

Tabel 48 Frequentie waarmee regels/beperkingen voor wadlopen in de Waddenzee door wadlopers zijn genoemd

Meest genoemde regels/beperkingen door wadlopers in de Waddenzee	Aantal malen genoemd
Verboden in beschermde (natuur)gebieden te komen	20
Niet zonder gids het wad op gaan	35
Bij de gids blijven	17
Niet in grote groepen het wad op gaan	3
Beschikken over goede uitrusting	5
Geen afval achterlaten op het wad	24
Rust (natuur) niet verstoren	15
Vergunning nodig voor wadlopen	4
Niet van route afwijken	3
Overige regels/beperkingen	2
Totaal aantal genoemde regels/beperkingen	128
N =	85

Ook de wadlopers nemen in meerderheid pas voor de eerste keer/jaar deel aan een wadlooptocht. Toch zijn er aanmerkelijk meer wadlopers die op de hoogte zijn met (enige) regels/beperkingen dan chartervaarders (Tabel 48). Voor het wadlopen geldt dat naast de reeds eerder genoemde regelgeving voor de Waddenzee ook nog een interprovinciale Wadloopverordening (1983) geldt, voor dat deel van de Waddenzee dat behoort tot de provincies Groningen en Friesland. In de huidige verordening staan de veiligheidsaspecten van het wadlopen centraal. Zo mogen er alleen wadlooptochten worden gehouden onder leiding van een gids met vergunning. Alleen gidsen met voldoende ervaring kunnen een dergelijke vergunning verkrijgen. Ook moeten er voldoende hulp- en reddingsmiddelen aanwezig zijn. Overigens loopt er momenteel een procedure om deze interprovinciale verordening aan te passen zodat naast veiligheidsaspecten ook onder meer natuurwetenschappelijke criteria een rol gaan spelen. De bepaling dat er niet zonder gids mag worden wadgelopen blijkt de meest bekende regel te zijn onder de wadlopers, bijna een kwart van alle ondervraagde wadlopers kent deze bepaling uit de Wadloopverordening. Hierna volgen het verbod om afval achter te laten en het verbod om in beschermde (natuur)gebieden te komen.

Uit de voorgaande tabellen is gebleken dat er vrij grote verschillen bestaan in de kennis ten aanzien van de regels/beperkingen die gelden voor de diverse watersportactiviteiten in de onderscheiden kustwateren op het vlak van natuur/milieu bescherming. Een mogelijke verklaring voor deze verschillen is wellicht gelegen in het feit dat de mate waarin men is geïnteresseerd in en belang hecht aan de natuur in het algemeen, samenhang vertoont met kennis van regelgeving op dit terrein. Als indicator voor het belang dat wordt gehecht aan de natuur is gevraagd naar het lidmaatschap van een natuur/milieubeschermingsorganisatie (zie Tabel 49). De achtergrond van deze gedachte is dat mensen die zich (sterk) betrokken voelen ten aanzien van natuur en milieu wellicht vaker lid zijn van een natuur/milieubeschermingsorganisatie dan degenen die natuur en milieu wat afstandelijker bezien.

Tabel 49 Verdeling (%) van het lidmaatschap van natuur/milieubeschermingsorganisatie(s), per watersportactiviteit

Lid natuurbeschermingsorganisatie	Surfers Voordelta	Bootvissters Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Geen lid	84	75	59	36	66	58
Greenpeace	6	11	19	23	18	14
Wereldnatuurfonds	5	10	13	20	10	14
It Fryske Gea	0	0	1	6	1	3
Provinciaal Landschap	0	1	0	5	1	3
Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee	0	0	2	26	5	4
Zeehondenopvang Pieterburen/Ecomare	0	0	2	1	0	1
Vogelbescherming	1	2	1	5	1	3
Nederlandse Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten	2	6	10	23	6	15
Milieudefensie	0	0	1	0	0	2
Overig	5	9	8	26	7	5
Totaal	103	114	116	171	115	122
N =	154	125	144	152	145	143

De surfers en bootvissters in de Voordelta zijn het minst vaak lid van een natuur/milieubeschermingsorganisatie. Ruim driekwart van deze watersporters is geen lid. Ook onder de motorbootvaarders in de Oosterschelde en de deelnemers aan chartertochten en wadlooptochten in de Waddenzee, bevinden zich meer niet-leden dan leden, ongeveer vier op de tien deelnemers is lid van een dergelijke vereniging. De lage gemiddelde leeftijd van de respondenten onder de deelnemers aan chartertochten en wadlooptochten vormt wellicht voor een deel de verklaring voor het aandeel van de niet-leden. De droogvallers in de Waddenzee blijken verreweg het vaakst lid te zijn van een natuur/milieubeschermingsorganisatie, bijna twee van de drie droogvallers zijn lid. Bovendien zijn de droogvallers vaak van verschillende verenigingen lid, zoals blijkt uit het hoge totaal percentage in Tabel 49. Veelal zijn zij lid van de Landelijke Vereniging tot Behoud van de Waddenzee (ook wel Waddenvereniging genoemd) (26% van **alle** droogvallers is hier lid van), Natuurmonumenten (23% van **alle** droogvallers is lid), Greenpeace (eveneens 23% is lid) en het Wereldnatuurfonds (20% is lid). Landelijk opererende verenigingen zoals Greenpeace, het Wereldnatuurfonds en de Nederlandse Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten zijn bovendien de verenigingen waar de watersporters in het algemeen het vaakst lid van zijn. Verenigingen die een specifiek gebied tot hun werkterrein hebben (zoals It Fryske Gea en de Waddenvereniging) hebben ook de meeste leden onder de ondervraagde watersporters in de betreffende regio (in dit geval de Waddenzee).

Aangezien het percentage van de droogvallers dat lid is van een natuur/milieubeschermingsvereniging hoog is en bij surfers laag terwijl onder de droogvallers het percentage van de respondenten dat bekend is met regelgeving ook relatief hoog is

en bij de surfers wederom relatief laag, zou dit kunnen wijzen op een verband tussen de kennis van regelgeving in de kustwateren en het al dan niet lid zijn van een natuur/milieubeschermingsorganisatie.

Om na te gaan of dit verband inderdaad bestaat, wordt in Tabel 50 een overzicht gegeven van het percentage van de leden dat bekend is met regelgeving en het percentage van de niet-leden dat bekend is met regelgeving. Door deze beide percentages te vergelijken wordt gecorrigeerd voor het ongelijke aandeel van de respondenten per watersportactiviteit dat lid is van een natuur/milieubeschermingsorganisatie.

Tabel 50 *Percentage van de leden van natuurbeschermingsorganisaties dat bekend is met regelgeving en percentage van de niet-leden dat bekend is met regelgeving, per watersportactiviteit*

Bekendheid met regelgeving	Surfers Voordelta	Bootvisser Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Percentage van de leden dat bekend is met regelgeving	33	64	68	90	45	70
Percentage van de niet-leden dat bekend is met regelgeving	35	47	68	85	19	53
N =	53	64	98	134	40	86
Significantie	ns	ns	ns	ns	0,001	0,05

Uit Tabel 50 blijkt dat noch voor de droogvallers en noch voor de surfers er een significant verschil bestaat tussen leden en niet-leden ten aanzien van de kennis van regelgeving. Alleen bij de deelnemers aan chartertochten en de wadlopers blijkt een significant verband te bestaan tussen het al dan niet lid zijn en de kennis van regelgeving. Bij beide activiteiten hebben leden significant vaker kennis van regelgeving dan niet-leden. Bij de wadlopers is de mate van significantie overigens niet zo groot (0,05 niveau).

Op welke wijze de respondenten informatie inwinnen/verkrijgen over de regelgeving in kustwateren ten aanzien van hun activiteit wordt in Tabel 51 weergegeven. In deze tabel wordt een overzicht gegeven van de informatiebronnen door middel waarvan de onderscheiden groepen watersporters op de hoogte zijn gekomen van de regelgeving in het betreffende kustwater. Ook deze vraag is uiteraard alleen gesteld aan die respondenten die hebben aangegeven kennis te hebben van regelgeving. Ook in deze tabel vallen de droogvallers op. Niet alleen is dit de activiteit met de meeste respondenten die kennis hebben van regelgeving (N = 134), zij raadplegen bovendien de meeste bronnen, gemiddeld 2,8 bronnen per respondent, tegen slecht 1,2 bij de wadlopers. Er blijkt één bron te zijn die door respondenten van alle zes de watersportactiviteiten van relatief groot belang is. Dit is de (informele) bron 'van horen zeggen'. Mond tot mond informatie blijkt nog steeds een zeer belangrijk middel te zijn voor kennisoverdracht. Ook de krant blijkt een bron van informatie te zijn die vrij algemeen wordt gebruikt. Vervolgens zijn er een aantal bronnen die voor specifieke activiteiten van belang zijn. Zo verkrijgen motorbootvaarders in de Oosterschelde, droogvallers in de Waddenzee en deelnemers aan chartertochten relatief vaak infor-

Tabel 51 *Percentage van alleen die respondenten, die bekend zijn met regelgeving in kustwateren, die deze kennis hebben verworven via de genoemde informatiebronnen, per watersportactiviteit*

Informatiebronnen	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Kranten	24	16	12	21	24	7
Bezoekerscentrum	16	2	2	2	11	3
Havenmeester	2	5	17	16	13	0
Voorlichtingsmateriaal overige overnachtingslocaties	8	2	6	2	5	4
(Watersport)vereniging bijv. surf- of visvereniging	22	45	18	30	8	4
Cursus vaarbewijs	40	33	22	8	3	0
Televisie/radio	2	5	5	12	16	4
Natuurbeschermingsorganisatie(s)	4	6	5	17	5	0
Schipper	0	2	4	5	55	0
Van horen zeggen (via anderen)	38	33	19	25	50	26
Politie te water (of ander bevoegd gezag)	10	6	6	4	5	1
Beherende instantie	6	6	3	8	5	9
VVV	8	3	4	2	3	10
ANWB	0	5	22	27	5	0
Almanak voor watertoerisme	4	6	50	38	16	0
Waterkaarten	0	20	46	62	26	1
Gids van wadlopers	0	0	0	0	0	52
Totaal	184	195	241	279	250	121
N =	50	64	97	134	38	81

matie via: de havenmeester, televisie/radio, ANWB, de almanak voor watertoerisme en vooral via de waterkaarten. De informatie van (specifieke) watersportverenigingen wordt vooral gebruikt door bootvissers in de Voordelta, droogvallers in de Waddenzee en surfers in de Voordelta. Voor de eerste twee genoemde watersportactiviteiten bestaan dan ook specifieke verenigingen. De cursus vaarbewijs blijkt vooral informatief te zijn voor surfers en bootvissers in de Voordelta. De deelnemers aan de beide georganiseerde watersportactiviteiten (chartervaren en wadlopen) blijken hun informatie over de regelgeving ook voor een belangrijk deel te verkrijgen via de organiserende instantie. Zo is voor de deelnemers aan een chartertocht de schipper de belangrijkste bron van informatie en voor wadlopers de wadloopgids. De informatie die natuurbeschermingsorganisaties verstrekken blijkt vooral door droogvallers te worden opgenomen. Respondenten van de activiteiten die een significant verband vertonen met het lidmaatschap van een natuurbeschermingsorganisatie en de mate van bekendheid met regelgeving (chartervaart en wadlopen) blijken deze kennis echter

niet te verkrijgen via natuurbeschermingsorganisaties. Zo geeft slechts 5% van de deelnemers aan chartertochten met kennis van regelgeving aan dat ze deze informatie hebben verkregen via natuurbeschermingsorganisaties, terwijl dit bij de wadlopers zelfs 0% is. Er is derhalve wel sprake van een significant verband, maar niet van een oorzakelijk verband. Dat wil zeggen dat de natuurbeschermingsorganisatie(s) zelf niet of nauwelijks een bijdrage leveren aan het feit dat wadlopers en deelnemers aan chartertochten die lid zijn van een natuurbeschermingsorganisatie relatief vaker kennis van regels/beperkingen hebben dan niet-leden.

6.2 Acceptatie van regels en beperkingen

Nadat in de voorgaande paragraaf de bekendheid met regels en beperkingen aan de orde is geweest wordt in deze paragraaf de mate van acceptatie van regels en beperkingen door de onderscheiden groepen watersporters besproken.

Tabel 52 *Verdeling (%) van beoordeling van het nut van regels/beperkingen die bij de respondenten bekend zijn, per watersportactiviteit*

Mate van acceptatie van bekende regels/beperkingen	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Ziet nut van alle bekende regels/beperkingen in	91	48	45	31	43	84
Ziet nut van meeste bekende regels/beperkingen in	8	25	33	37	55	14
Vindt merendeel van bekende regels/beperkingen overbodig	2	17	13	28	3	1
Vindt alle bekende regels/beperkingen overbodig	0	9	9	4	0	0
Totaal	101	99	100	100	101	99
N =	53	64	98	134	40	85

Tabel 52 geeft een overzicht van hoe er over de bij de watersporters bekende regels/beperkingen wordt gedacht door deze watersporters. Deze vraag is alleen gesteld aan die respondenten die met één of meerdere regels/beperkingen op de hoogte waren. Het blijkt dat de mate van acceptatie voor regels/beperkingen het grootst is onder de surfers in de Voordelta en de wadlopers in de Waddenzee. Voor de surfers in de Voordelta is dit niet zo verwonderlijk, omdat het aantal regels/beperkingen dat is genoemd beperkt is en bovendien de surfsport niet of nauwelijks hinderen. Ook de meeste wadlopers (84%) zien het nut van (alle) bekende regels/beperkingen in. Blijkbaar wordt de bestaande regelgeving (voor zover men ervan op de hoogte is) als nuttig en acceptabel (en wellicht zelfs wel als wenselijk) beschouwd. Ook de deelnemers aan chartertochten die (enige) regels/beperkingen kennen lijken in overgrote meerderheid het nut van (de meeste) regels in te zien en ze te accepteren. Dat juist onder deze beide laatste groepen watersporters de mate van acceptatie zo hoog is wordt wellicht veroorzaakt doordat ze als (betalende) ‘gasten’ in het algemeen

maar een beperkt aantal malen deze activiteit uitoefenen. Onder de bootvissers de motorbootvaarders en de droogvallers is de mate van acceptatie over de bestaande regelgeving relatief het kleinst. Ongeveer een kwart van deze watersporters vindt het merendeel of zelfs alle regels/beperkingen overbodig.

Vervolgens is aan alle respondenten gevraagd hoe ze over specifieke (denkbeeldige) maatregelen denken die de recreatiemogelijkheden (voor hun watersportactiviteit) in de kustwateren beperken ten gunste van de natuur(ontwikkeling). De genoemde maatregelen variëren van het afsluiten van de kustwateren voor iedereen tot het periodiek of plaatselijk verbieden van bepaalde activiteiten en het invoeren van een pasjes/vergunningensysteem.

Tabel 53 Verdeling (%) van de reactie van surfers in de Voordelta op beperkende maatregelen

Beperkende maatregelen	Volstrekt op tegen	Op tegen, maar heb wel wat begrip	Heb er begrip voor	Sterk voor	Totaal	N =
Delen van de Voordelta worden voor iedereen gesloten	10	21	38	31	100	146
Verbod om in bepaalde delen van de Voordelta te surfen	18	21	47	14	100	146
Surfen wordt in de hele Voordelta verboden	77	13	7	3	100	146
Er mag gedurende een bepaald periode niet in de Voordelta worden gesurfd	41	30	22	7	100	145
Er komt een pasjes/vergunningensysteem voor surfen in de Voordelta	66	12	16	6	100	146

De reactie van de surfers in de Voordelta op de genoemde maatregelen staat in Tabel 53. Wat in eerste instantie opvalt, is dat alhoewel alle maatregelen een inperking betekenen van de mogelijkheden om te surfen, er bij iedere maatregel een zeker percentage surfers is dat er sterk voor is. Zo is zelfs 31% van de surfers er sterk voor dat bepaalde delen van de Voordelta voor iedereen worden verboden ten behoeve van de natuur. Ruim de helft van de surfers (61%) heeft er begrip voor of is er zelfs sterk voor als bepaalde delen van de Voordelta specifiek voor de surfers zouden worden afgesloten. De maatregel die kan rekenen op de minste sympathie is de maatregel waarbij er nergens meer in de Voordelta mag worden gesurfd, 90% van de surfers is daar (volstrekt) op tegen. Ook de invoering van een pasjes/vergunningensysteem voor het surfen kan op weinig begrip rekenen (78% van de surfers is (volstrekt) tegen).

Hoe de bootvissers denken over de genoemde maatregelen wordt in Tabel 54 beschreven. Uit de tabel blijkt dat de bootvissers sterk afwijzend staan tegenover beperkende maatregelen. Zo worden alle voorgestane maatregelen door minimaal 80% van de bootvissers afgewezen. Maar evenals de surfers hebben bootvissers nog het meeste begrip voor de maatregel dat delen van de Voordelta voor iedereen worden afgesloten (ruim 20% is hier (sterk) voor of heeft er begrip voor als dit zou gebeu-

Tabel 54 Verdeling (%) van de reactie van bootvissers in de Voordelta op beperkende maatregelen

Beperkende maatregelen	Volstrekt op tegen	Op tegen, maar heb wel wat begrip	Heb er begrip voor	Sterk voor	Totaal	N =
Delen van de Voordelta worden voor iedereen gesloten	65	15	11	10	101	123
Verbod om in bepaalde delen van de Voordelta te bootvissen	71	15	10	5	101	123
Bootvissen wordt in de hele Voordelta verboden	97	2	1	0	100	123
Er mag gedurende een bepaald periode niet in de Voordelta worden geboottvist	74	12	11	2	99	123
Er komt een pasjes/vergunningensysteem voor bootvissen in de Voordelta	70	14	9	7	100	123

ren). Evenals de surfers zijn vrijwel alle bootvissers er volstrekt op tegen als het bootvissen in de gehele Voordelta zou worden verboden.

Tabel 55 Verdeling (%) van de reactie van motorbootvaarders in de Oosterschelde op beperkende maatregelen

Beperkende maatregelen	Volstrekt op tegen	Op tegen, maar heb wel wat begrip	Heb er begrip voor	Sterk voor	Totaal	N =
Delen van de Oosterschelde worden voor iedereen gesloten	32	13	30	24	99	142
Verbod om in bepaalde delen van de Oosterschelde met motorboten te varen	36	17	28	20	101	142
Motorbootvaren wordt in de hele Oosterschelde verboden	83	10	6	1	100	141
Er mag gedurende een bepaald periode niet in de Oosterschelde met motorboten worden gevaren	44	23	23	11	101	142
Er komt een pasjes/vergunningensysteem voor motorbootvaren in de Oosterschelde	65	11	14	11	101	142

Hoe motorbootvaarders in de Oosterschelde denken over beperkende maatregelen staat in Tabel 55. Ook hier komt eenzelfde beeld naar voren als bij de surfers en bootvissers. Veel weerstand tegen een algemeen verbod om met een motorboot te varen in de Oosterschelde (93% is (volstrekt) tegen) en relatief veel begrip voor de maatregel dat bepaalde delen van de Oosterschelde voor iedereen zouden worden afgesloten (54 % heeft daar begrip voor of is er sterk voor).

Tabel 56 Verdeling (%) van de reactie van droogvallers in de Waddenzee op beperkende maatregelen

Beperkende maatregelen	Volstrekt op tegen	Op tegen, maar heb wel wat begrip	Heb er begrip voor	Sterk voor	Totaal	N =
Delen van de Waddenzee worden voor iedereen gesloten	28	25	27	20	100	152
Verbod om in bepaalde delen van de Waddenzee te zeilen en droog te vallen	42	21	24	13	100	152
Zeilen/droogvallen wordt in de hele Waddenzee verboden	93	3	1	3	100	151
Er mag gedurende een bepaald periode niet in de Waddenzee worden gezeild/drooggevallen	64	14	18	4	100	152
Er komt een pasjes/vergunningensysteem voor zeilen/droogvallen in de Waddenzee	84	7	7	3	101	152

Droogvallers in de Waddenzee blijken vrij kritisch te staan tegenover beperkende maatregelen ten behoeve van de natuur zo blijkt uit Tabel 56. Naast het algehele verbod op droogvallen in de Waddenzee valt ook de maatregel van een pasjes/vergunningen systeem slecht bij droogvallers, ruim 91% is hier (volstrekt) op tegen. Meer begrip is er voor maatregelen die nu al gelden in de Waddenzee zoals het afsluiten van bepaalde delen voor iedereen en het verbod om in bepaalde delen van de Waddenzee droog te vallen. Toch is nog een meerderheid van de droogvallers ook (volstrekt) tegen deze reeds vigerende maatregelen. Het feit, dat tegen de beperkingen ten aanzien van het droogvallen in de afgelopen jaren door droogvallers daadwerkelijk actie is gevoerd, is tekenend voor de weerstand van droogvallers tegen deze maatregelen.

In Tabel 57 staan de reacties van deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee op de genoemde beperkende maatregelen beschreven. Het begrip voor de genoemde beperkende maatregelen is opvallend groot te noemen. Ook hier komt echter naar voren dat een algeheel verbod op chartertochten in de Waddenzee voor de overgrote meerderheid (89%) (volstrekt) onaanvaardbaar zou zijn. Het afsluiten van bepaalde delen van de Waddenzee (al dan niet alleen voor charterboten) wordt daarentegen door de meerderheid van de respondenten (69%) wel gesteund.

Hoe de wadlopers over de beperkende maatregelen denken staat in Tabel 58. Twee van de genoemde maatregelen worden vrij algemeen afgewezen. Zo wordt een algeheel verbod op wadlopen wordt door 86% van de wadlopers afgewezen. Ook is bijna 70% van de wadlopers tegen het invoeren van een pasjes/vergunningen systeem, terwijl een dergelijk systeem al vrij lang in werking is voor het wadlopen. Een groot deel van de wadlopers is klaarblijkelijk niet op de hoogte van deze maatregel, zoals overigens ook al is gebleken uit Tabel 48. Dat bepaalde delen van de Waddenzee

Tabel 57 Verdeling (%) van de reactie van deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee op beperkende maatregelen

Beperkende maatregelen	Volstrekt op tegen	Op tegen, maar heb wel wat begrip	Heb er begrip voor	Sterk voor	Totaal	N =
Delen van de Waddenzee worden voor iedereen gesloten	7	24	39	30	100	143
Verbod om in bepaalde delen van de Waddenzee te varen met charterboot	11	25	41	23	100	142
Chartertochten wordt in de hele Waddenzee verboden	60	27	8	5	100	141
Er mogen gedurende een bepaald periode geen chartertochten in de Waddenzee worden gevaren	22	35	26	17	100	143
Er komt een pasjes/vergunningensysteem voor chartertochten in de Waddenzee	40	29	16	15	100	143

Tabel 58 Verdeling (%) van de reactie van wadlopers in de Waddenzee op beperkende maatregelen

Beperkende maatregelen	Volstrekt op tegen	Op tegen, maar heb wel wat begrip	Heb er begrip voor	Sterk voor	Totaal	N =
Delen van de Waddenzee worden voor iedereen gesloten	7	9	44	40	100	143
Verbod om in bepaalde delen van de Waddenzee te wadlopen	10	14	42	35	101	142
Wadlopen wordt in de hele Waddenzee verboden	54	32	11	2	99	142
Er mag gedurende een bepaald periode niet in de Waddenzee worden wadgelopen	14	21	42	24	101	141
Er komt een pasjes/vergunningensysteem voor wadlopen in de Waddenzee	55	14	19	12	100	141

voor iedereen worden afgesloten kan bij 84% van de ondervraagde wadlopers op begrip of ondersteuning rekenen.

Wat bij alle tabellen opvalt is dat de maatregel die kan rekenen op het meeste begrip/steun degene is waarbij delen van de kustwateren voor **iedereen** zouden worden gesloten. Bij alle zes groepen watersporters is dit de maatregel waarbij het percentage 'volstrekt op tegen' het laagste is en het percentage 'sterk voor' het hoogste. Een afsluiting van bepaalde delen van de kustwateren voor iedereen kan bij elk van de zes onderscheiden groepen watersporters dan ook rekenen op meer begrip dan wanneer bepaalde delen van de kustwateren alleen zouden worden afgesloten voor speci-

fiek de activiteit die de respondenten ondernemen. Kortom een **generieke** afsluiting van bepaalde delen wekt minder weerstand dan een **selectieve** afsluiting. De maatregel waarbij de activiteit in het geheel niet meer mag worden beoefend in het betreffende kustwater wekt (uiteraard) de meeste weerstand op, terwijl ook de invoering van een pasjes/vergunningstelsel in het algemeen op weinig steun kan rekenen. Tenslotte wordt opgemerkt dat bij vrijwel alle beperkende maatregelen een deel van de respondenten aangeeft er sterk voor te zijn of er begrip voor hebben, ook al leidt de maatregel tot (sterke) inperking van de mogelijkheid om de betreffende watersportactiviteit in het kustwater te ondernemen. Vooral de deelnemers aan chartertochten en wadlooptochten geven relatief vaak aan sterk voor bepaalde maatregelen te zijn of er begrip voor te hebben, terwijl bootvissers in het algemeen het sterkste gekant zijn tegen beperkende maatregelen. Deze verschillen kunnen wellicht worden verklaard uit het feit dat deelnemers aan chartertochten en wadlooptochten dit maar een enkele keer (per jaar) doen, terwijl bootvissers vaak jarenlang gedurende vele dagen per jaar gaan bootvissen (zie paragraaf 3.4). Ook speelt wellicht mee dat de bootvissers in de Voordelta momenteel nog vrijwel geheel gevrijwaard zijn van beperkende maatregelen ten behoeve van de natuur, terwijl enkele van de genoemde maatregelen in de andere kustwateren al enige tijd van kracht zijn, zodat daar sprake kan zijn van een zekere gewenning.

Tenslotte is nagegaan of leden zijn van een natuur/milieubeschermingsorganisatie significant meer begrip hebben voor de voorgestelde (denkbeeldige) maatregelen/beperkingen dan de niet-leden. Dit blijkt niet het geval te zijn. Bij geen van de onderzochte groepen watersporters worden de voorgestelde maatregelen door leden van natuur/milieubeschermingsverenigingen significant meer geaccepteerd dan door niet-leden.

7 Vaargedrag

7.1 Herkomst van de boot

In dit hoofdstuk wordt het vaargedrag van watersporters in kustwateren in beschouwing genomen. Dit hoofdstuk heeft uitsluitend betrekking op de motorbootvaarders in de Oosterschelde en op de droogvallers en chartervaarders in de Waddenzee, omdat bij deze watersporters het varen centraal staat en er sprake is van boten waarmee (meerdaagse) tochten kunnen worden gemaakt.

In deze paragraaf wordt nagegaan wat de herkomst is van de bij het onderzoek betrokken boten en welke status het betreffende kustwater heeft voor de watersporters die er gebruik van maken. In de eerste plaats is nagegaan of de vaste ligplaats van de boot in het buitenland is gesitueerd of niet (Tabel 59).

Tabel 59 *Verdeling (%) van de vaste ligplaats van de boten naar binnenland/buitenland, per watersportactiviteit*

Land ligplaats boot	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee
Nederland	88	97	99
Buitenland	12	3	1
Totaal	100	100	100
N =	144	151	145

Uit Tabel 59 blijkt dat de bij het onderzoek betrokken boten van droogvallers en de charterboten vrijwel allemaal uit Nederland afkomstig zijn. Alleen van de motorboten in de Oosterschelde is een substantieel deel afkomstig uit het buitenland (12%). Als wordt gekeken naar Tabel 2 in paragraaf 3.1 dan kan de conclusie worden getrokken dat het merendeel van de boten in de Oosterschelde met een ligplaats in het buitenland, waarschijnlijk afkomstig is uit België. Hierbij dient echter nog wel te worden vermeld dat naast Nederlanders, alleen buitenlanders afkomstig uit België of Duitsland voor het onderzoek in aanmerking zijn gekomen. Deze keuze is gemaakt, omdat werd verwacht dat voor alle bij het onderzoek betrokken watersportactiviteiten tezamen, naast de Nederlanders dit de nationaliteiten zouden zijn met de meeste participanten. Het is echter wel goed mogelijk dat met name van de motorbootvaarders in de Oosterschelde ook een substantieel deel afkomstig is uit Engeland. Deze vallen om genoemde reden echter buiten de scope van dit onderzoek. Omdat buitenlanders die niet afkomstig zijn uit Duitsland of België niet zijn ondervraagd, kan bij Tabel 59 nog worden opgemerkt dat het percentage boten met een ligplaats in het buitenland hierdoor een minimum schatting is.

Aan de respondenten waarvan de boot een vaste ligplaats in Nederland heeft, is vervolgens gevraagd in welke provincie de (zomer)thuishaven (vaste ligplaats) is gelegen

Tabel 60 *Herkomst (%) van de boten met een vaste ligplaats in Nederland, naar provincie, per watersportactiviteit*

Herkomstprovincies	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee
Groningen	0	8	11
Friesland	2	40	44
Drenthe	0	1	0
Overijssel	0	3	12
Flevoland	1	3	1
Gelderland	3	1	1
Utrecht	2	4	0
Noord-Holland	6	31	31
Zuid-Holland	36	7	1
Zeeland	31	0	0
Noord-Brabant	19	1	0
Limburg	1	0	0
Totaal	101	99	101
N =	125	145	142

(Tabel 60). Het merendeel van de motorbootvaarders in de Oosterschelde met een vaste ligplaats in Nederland blijkt deze ligplaats te hebben in Zeeland (31%) of de aangrenzende provincies Zuid-Holland (36%) en Noord-Brabant (19%). De overige 14% van de boten komt van buiten deze drie provincies. Ook voor de boten van droogvallers in de Waddenzee en voor charterboten in de Waddenzee geldt dat ze voornamelijk afkomstig zijn uit de provincies die de Waddenzee omringen, waarbij Friesland (ruim 40%) en Noord-Holland (ruim 30%) de belangrijkste herkomstprovincies blijken te zijn. Een relatief groot deel van de charterboten blijkt een vaste ligplaats te hebben in Overijssel (12%), dit valt te verklaren doordat Kampen en Zwartsluis bekende thuishavens zijn van charterboten.

Voor de droogvallers geldt dat deze zelf veelal woonachtig zijn in een andere provincie dan waar hun boot is gelegen (zie Tabel 3 in paragraaf 3.1). Dit geldt uiteraard ook voor de deelnemers aan chartertochten die uit vrijwel het gehele land afkomstig zijn. Voor de motorbootvaarders in de Oosterschelde blijken er echter sterke overeenkomsten te zijn tussen de verdeling van de boten naar provincie (Tabel 60) en de verdeling van de respondenten naar provincie (Tabel 3, paragraaf 3.1).

Aangezien de meeste boten een vaste ligplaats hebben in de nabijheid van de kustwateren, zou mogen worden verwacht dat deze kustwateren voor de respondenten veelal de vaste vaarregio's zijn. Uit Tabel 61 blijkt echter dat dit lang niet altijd het geval is. Van de motorbootvaarders in de Oosterschelde geeft slechts 24% te kennen dat de Oosterschelde de vaste vaarregio is en van de droogvallers in de Waddenzee geeft 32% aan dat de Waddenzee de vaste vaarregio is. Voor de meerderheid van deze respondenten zijn de Oosterschelde, respectievelijk de Waddenzee specifieke doelregio's, terwijl de Oosterschelde voor 17% van de respondenten als doorgangsgebied fungeert. Bij de chartervaart doet zich een complicatie voor. Voor veel schippers van

Tabel 61 Verdeling (%) van de positie die het betreffende kustwater inneemt in het vaarpatroon, per watersportactiviteit

Status van de regio als vaargebied	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee
Vaste vaarregio	24	32	18
Doortochtregio	17	5	7
Specifieke doelregio	59	63	75
Totaal	100	100	100
N =	144	151	144

charterboten zal naar verwachting wel degelijk gelden dat de Waddenzee tot hun vaste vaarregio behoort, maar voor veel van de deelnemers zal dit waarschijnlijk niet gelden. Aangezien deze vraag is gesteld aan de deelnemers van chartertochten en niet aan de schippers van charterboten geven de percentages in Tabel 61 in dat opzicht een vertekend beeld. Toch geeft nog 18% van de respondenten aan dat de Waddenzee de regio is waarin ze gewoon zijn te varen. Voor 75% van de respondenten is de Waddenzee echter de doelregio waar ze speciaal naar toe zijn gekomen.

7.2 Keuze dagtraject

Om na te gaan, hoe watersporters in kustwateren hun vaarroute bepalen, is gevraagd in hoeverre het traject dat op de interviewdag is gevaren, van te voren is gepland (Tabel 62).

Tabel 62 Verdeling (%) van de mate van planning van het traject dat op de dag van het interview is gevaren, per watersportactiviteit

Planning route	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee
Helemaal niet	42	18	10
Alleen verste punt	6	7	7
Alleen eerste stuk	1	3	2
Alleen grote lijnen	25	29	60
Gehele route exact	26	44	20
Totaal	100	101	99
N =	124	137	137

De motorbootvaarders in de Oosterschelde blijken het minst vaak hun route te plannen, 42% geeft aan de laatst gevaren dagroute helemaal niet van te voren te hebben bepaald. Een kwart van de motorbootvaarders heeft alleen de grote lijnen gepland terwijl ook een kwart de gehele route exact van te voren plant. Het feit dat zij minder afhankelijk zijn van wind en getijdenstromingen doordat zij zich met behulp van een (binnenboord)motor voortbewegen, zal hier waarschijnlijk grotendeels debet aan zijn.

De droogvallers in de Waddenzee plannen hun dagroute aanmerkelijk vaker en meer nauwgezet. Slechts 18% heeft de dagroute in het geheel niet van te voren bepaald. Echter bijna 75% stippelt de route vooraf exact (44%) dan wel in grote lijnen (29%) uit. Ook de deelnemers aan chartertochten geven in ruime meerderheid aan dat hun dagroute exact (20%) of in grote lijnen (60%) van te voren is gepland. De droogvallers lijken al met al hun dagroute van te voren het meest exact te plannen van deze drie groepen watersporters. Gezien hun grote(re) afhankelijkheid van wind en getijdenstromingen is dit overigens goed verklaarbaar.

Nadat in het voorgaande de mate van planning van het dagtraject is besproken dringt zich de vraag op in welke mate bepaalde aspecten van invloed zijn op de keuze van de (dag)route die wordt gevaren. Voor de motorbootvaarders wordt dit weergegeven in Tabel 63.

Tabel 63 *Verdeling (%) naar de mate waarin de genoemde aspecten van invloed zijn geweest op de keuze van de route die ten tijde van de interviewdag is of wordt gevaren door motorbootvaarders in de Oosterschelde*

Redenen voor keuze route dagtraject	Geen invloed	Enigszins van invloed	Van invloed	Veel van invloed	Zeer veel van invloed	Totaal	N =
Opnemen van aantrekkelijke steden/dorpen in route	32	10	19	23	16	100	124
Opzoeken van rustig (niet druk) vaarwater	37	20	19	19	4	99	124
Varen langs en tussen zandbanken/schorren/platen	44	23	16	14	3	100	122
Volgen van kortste route naar van te voren bepaalde bestemming	44	16	12	16	12	100	122
Varen langs plekken waar mogelijk zeehonden zijn	75	11	4	7	3	100	123
Tijdstip van de getijdenstromingen	39	12	20	18	11	100	123
Veiligheidsaspecten i.v.m. weer en getijdenwerking	22	15	24	22	17	100	123

Geen van de genoemde redenen blijkt vaak zeer veel invloed uit te oefenen op routekeuze van het dagtraject. De veiligheid in verband met weer en getijdenwerking en het opnemen van aantrekkelijke steden/dorpen lijken de aspecten te zijn die relatief nog het meeste van invloed zijn op de routekeuze van motorbootvaarders in de Oosterschelde. Wat niet of nauwelijks een rol van betekenis lijkt te spelen bij de bepaling van de dagroute zijn de locaties waar mogelijk zeehonden aanwezig zijn. Driekwart van de ondervraagde motorbootvaarders geeft aan dat dit aspect geen invloed heeft op de routekeuze.

Voor de droogvallers in de Waddenzee wordt in Tabel 64 de invloed van de diverse onderscheiden aspecten op de routekeuze weergegeven.

Twee aspecten (die in elkaars verlengde liggen) blijken bij de droogvallers in de Waddenzee in hoge mate van invloed te zijn op de routekeuze. Dit zijn: 'het tijdstip

Tabel 64 Verdeling (%) naar de mate waarin de genoemde aspecten van invloed zijn geweest op de keuze van de route die ten tijde van de interviewdag is of wordt gevaren door droogvallers in de Waddenzee

Redenen voor keuze route dagtraject	Geen invloed	Enigszins van invloed	Van invloed	Veel van invloed	Zeer veel van invloed	Totaal	N =
Opnemen van aantrekkelijke steden/dorpen in route	51	19	13	10	7	100	116
Opzoeken van rustig (niet druk) vaarwater	23	23	22	19	14	101	124
Varen langs en tussen zandbanken/schorren/platen	22	16	20	25	18	101	121
Volgen van kortste route naar van te voren bepaalde bestemming	50	17	10	12	11	100	115
Varen langs plekken waar mogelijk zeehonden zijn	58	21	14	4	3	100	116
Tijdstip van de getijdenstromingen	5	3	14	15	63	100	124
Veiligheidsaspecten i.v.m. weer en getijdenwerking	12	8	12	20	48	100	118

van de getijdenstromingen' (78% geeft aan dat dit van (zeer) veel invloed is op de routekeuze) en 'veiligheidsaspecten in verband met het weer en de getijdenwerking' (68% geeft aan dat dit van (zeer) veel invloed is). Varen op de Waddenzee lijkt derhalve een bezigheid te zijn die hoofdzakelijk door de natuurlijke (weers)elementen wordt bepaald en dit geldt des te sterker als het zeilboten betreft. Als het meer gaat om de detailinvulling van de route lijkt het varen tussen zandbanken, schorren en platen een aspect te zijn dat hierop van invloed is, evenals het opzoeken van rustig vaarwater. Varen langs plaatsen waar mogelijk zeehonden aanwezig zijn lijkt ook bij de droogvallers maar in zeer beperkte mate van invloed te zijn op de keuze van het te varen dagtraject, evenals de ligging van oude steden en dorpen.

De invloed die de genoemde redenen hebben op de keuze van de dagroute van de deelnemers aan chartertochten staat vermeld in Tabel 65. Deze tabel lijkt in hoofdlijnen op Tabel 64. Ook voor de chartervaart zijn: 'het tijdstip van de getijdenstromingen' (80%) en 'veiligheidsaspecten in verband met weer en getijdenwerking' (68%) van (zeer) veel invloed op te varen dagroute. Ook voor de chartervaart geldt dat locaties waar zeehonden verblijven meestal niet van invloed zijn op de routekeuze. Slechts 7% van de deelnemers aan chartertochten is van mening dat dit aspect zeer veel invloed heeft op de routekeuze. In tegenstelling tot hetgeen in de lijn der verwachting is, blijkt dat ook het 'opnemen van aantrekkelijke steden en/of dorpen' maar in een beperkt aantal gevallen (7%) zeer veel invloed heeft op de dagroutekeuze.

Resumerend kan worden vastgesteld dat de dagroutes die worden gevaren in de Waddenzee, onder invloed van weer en getijdenwerking, in het algemeen vaker en meer exact worden gepland dan de routes die motorbootvaarders in de Oosterschelde maken. In beide kustwateren is de aanwezigheid en locatie van zeehonden van ondergeschikt belang bij de bepaling van de dagroute die wordt gevaren door de diverse groepen watersporters.

Tabel 65 *Verdeling (%) naar de mate waarin de genoemde aspecten van invloed zijn geweest op de keuze van de route die ten tijde van de interviewdag is of wordt gevaren door charterboten in de Waddenzee*

Redenen voor keuze route dagtraject	Geen invloed	Enigszins van invloed	Van invloed	Veel van invloed	Zeer veel van invloed	Totaal	N =
Opnemen van aantrekkelijke steden/dorpen in route	35	28	16	15	7	101	123
Opzoeken van rustig (niet druk) vaarwater	20	32	29	16	3	100	127
Varen langs en tussen zandbanken/schorren/platen	17	26	27	17	13	100	127
Volgen van kortste route naar van te voren bepaalde bestemming	34	31	16	10	9	100	125
Varen langs plekken waar mogelijk zeehonden zijn	52	22	10	8	7	99	126
Tijdstip van de getijdenstromingen	5	8	8	30	50	101	129
Veiligheidsaspecten i.v.m. weer en getijdenwerking	10	10	12	26	42	100	125

7.3 Gebruik van overnachtingslocaties

Tenslotte wordt in dit hoofdstuk een paragraaf gewijd aan de vraag op welke typen locaties de betrokken watersporters plegen te overnachten in de kustwateren. Aan de motorbootvaarders in de Oosterschelde en de droogvallers en chartervaarders in de Waddenzee is gevraagd hoe vaak ze op de diverse typen overnachtingslocaties overnachten tijdens hun verblijf in het betreffende kustwater. In Tabel 66 staat de procentuele verdeling weergegeven van het aantal overnachtingen per type locatie.

Tabel 66 *Verdeling (%) van het aantal overnachtingen per type overnachtingslocatie, per watersportactiviteit*

Overnachtingslocaties	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee
In 'vreemde' jachthaven of passantenhaven	77	69	77
In eigen vaste ligplaats	6	1	3
Bij tijdelijke aanlegplaats buiten een jachthaven	8	3	2
Voor anker	9	8	7
(Droogvallen) op wad	0	19	10
Totaal	100	100	99
N =	142	149	145

Uit Tabel 66 blijkt dat alle drie de groepen watersporters overwegend overnachten

in vreemde jacht- of passantenhavens. Dit betreft ongeveer driekwart van alle overnachtingen. De motorbootvaarders in Oosterschelde brengen 6% van de overnachtingen door in de eigen vaste ligplaats in de Oosterschelde. De droogvallers en charterboten in de Waddenzee blijken in nog geringere mate in de eigen vaste ligplaats te overnachten (respectievelijk 1% en 3% van alle overnachtingen wordt daar doorgebracht). Ook valt het geringe percentage van de overnachtingen in de Waddenzee op dat wordt doorgebracht op tijdelijke aanlegplaatsen buiten jachthavens. Dit valt te verklaren uit het feit dat er niet of nauwelijks van dergelijke aanleglocaties aanwezig zijn in de Waddenzee. Het belangrijkste verschil tussen de drie groepen watersporters is echter het deel van de overnachtingen dat op het wad wordt doorgebracht. Zo laten de motorbootvaarders in de Oosterschelde zich in het geheel niet voor een overnachting droogvallen, terwijl charterboten 10% van de overnachtingen plegen door te brengen op het wad. De droogvallers laten zich gemiddeld zelfs eens in de vijf dagen droogvallen voor overnachting op het wad. Nogmaals wordt er echter op gewezen dat deze laatste groep watersporters juist is geselecteerd vanwege het feit dat ze zich wel eens laten droogvallen. De gemiddelde zeiler in de Waddenzee zal naar verwachting dan ook wat minder vaak overnachten op het wad. Dit blijkt ook uit ander onderzoek naar toerzeilen in de Waddenzee (De Bruin en Klinkers, 1994). Overigens is het niet zo dat droogvallen ook altijd wordt gecombineerd met overnachting op het wad.

8 Bestedingen

8.1 Ondernomen activiteiten op de wal door dagrecreanten

In dit hoofdstuk wordt naast het onderscheid in watersportactiviteiten ook nog onderscheid gemaakt tussen dagrecreanten en verblijfsrecreanten. Een respondent wordt als een dagrecreant beschouwd als hij/zij op de dag van het interview vanuit de eigen woning is vertrokken en er dezelfde avond weer in terugkeert (zie ook paragraaf 3.3). Dit onderscheid is gemaakt omdat wordt verondersteld dat dag- en verblijfsrecreanten wezenlijke verschillen vertonen in zowel het (geldelijk) bestedingspatroon als het activiteitenpatroon op de wal.

Alleen onder de surfers, de bootvissers en de wadlopers bevinden zich zodanige aantallen dagrecreanten onder de respondenten, dat er enigszins betrouwbare uitspraken over kunnen worden gedaan. Zo zijn er onder de ondervraagde surfers in de Voordelta 36 die als dagrecreant kunnen worden aangemerkt, onder de ondervraagde bootvissers in de Voordelta bevinden zich 54 dagrecreanten terwijl van de ondervraagde wadlopers in de Waddenzee er 102 als dagrecreant kunnen worden gekenschetst. Onder de bij het interview betrokken motorbootvaarders in de Oosterschelde, de droogvallers in de Waddenzee en de deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee bleken respectievelijk slechts negen, twee en nogmaals twee dagrecreanten aanwezig te zijn. In de tabellen in paragraaf 8.1 en paragraaf 8.2 zijn vanwege de geringe aantallen deze laatst genoemde dagrecreanten derhalve niet opgenomen.

Alvorens in paragraaf 8.2 wordt ingegaan op de daadwerkelijke bestedingen van de dagrecreanten, wordt eerst ingegaan op de vraag aan welke activiteiten op de wal wordt deelgenomen door de dagrecreanten onder de respondenten (Tabel 67).

Van de ondervraagde dagrecreanten onder de surfers en wadlopers onderneemt ongeveer één op de drie geen van de genoemde activiteiten aan de wal gedurende de interviewdag. Van de dagrecreanten onder de bootvissers zijn dit zelfs bijna twee van de drie. De activiteit die surfers het vaakst ondernemen op de wal is zonnen, de helft van de dagrecreanten onder de surfers onderneemt deze activiteit. Zonnen (op het strand) is blijkbaar een activiteit die goed aansluit (als rustpauze) op het surfen zelf. Ongeveer eenderde van deze surfers bezoekt op de dag van het interview een restaurant, café of terras. De dagrecreanten onder de bootvissers ondernemen niet zoveel activiteiten op wal. Zo scoort het doen van boodschappen nog het hoogst (genoemd door slechts 17%), gevolgd door bezoek van restaurant, café of terras (15%). De activiteit die er bij de dagrecreanten onder de wadlopers uitspringt betreft het bezoeken van een restaurant, café of terras. De helft van deze dagrecreanten doet tijdens de interviewdag een dergelijke gelegenheid aan. Daarnaast gaat nog 20% van deze dagrecreanten fietsen tijdens de interviewdag. De bestedingen die gepaard gaan met deze activiteiten worden in paragraaf 8.2.1 tot en met 8.2.4 besproken.

Tabel 67 *Percentage van de dagrecreanten onder de surfers, bootvissers en wadlopers dat de genoemde activiteit op de interviewdag heeft ondernomen of nog gaat ondernemen en het percentage dat geen van de genoemde activiteiten onderneemt*

Ondernomen activiteiten door dagrecreanten	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	Wadlopers Waddenzee
Dagelijkse boodschappen	25	17	5
Recreatief winkelen	0	6	3
Wandelen	28	2	9
Fietsen	8	2	20
Zonnen	50	4	14
Bezoek restaurant/café/terras	31	15	50
Cultuurbezoek	3	2	8
Overige recreatie-activiteiten	6	2	5
Totaal	151	50	114
N =	36	54	102
Geen activiteiten op de wal ondernomen	33	65	35

8.2 Geldelijke bestedingen van dagrecreanten

Bij de vraagstelling naar de bestedingen van de dagrecreanten is in eerste instantie gevraagd naar de totale bestedingen gedurende de interviewdag van de groep waarvan de respondent deel uitmaakt en waarmee hij/zij een relatie heeft. Vervolgens zijn deze totale bestedingen op groepsniveau, omgerekend naar persoonsniveau. Hierdoor kan het voorkomen dat het percentage van de respondenten dat aan een bepaalde activiteit iets heeft uitgegeven hoger ligt dan het percentage van de respondenten dat aangeeft aan een bepaalde activiteit te hebben deelgenomen op de interviewdag, zoals weergegeven in Tabel 67. Zo kan het bijvoorbeeld voorkomen dat een respondent op de interviewdag zelf geen boodschappen heeft gedaan, maar dat groepsgenoten van hem dat wel hebben gedaan, waardoor bij de herberekening van de bestedingen naar persoonsniveau het percentage van de respondenten dat aan de dagelijkse boodschappen iets heeft besteed ten tijde van de interviewdag hoger ligt dan het percentage van de respondenten dat daadwerkelijk zelf boodschappen heeft gedaan op de dag van het interview. Omdat de interviews gedurende de middag en avond zijn afgenomen en niet uitsluitend aan het einde van de dag, is aan de dagrecreanten onder de respondenten gevraagd wat zij gedurende de interview naar schatting hebben uitgegeven en nog zullen uitgeven aan de onderscheiden posten. Hierdoor is het mogelijk dat er in de tabellen wellicht sprake is van een onderschatting van de daadwerkelijke uitgaven, doordat er gedurende de rest van de dag uitgaven kunnen worden gedaan die al dan niet spontaan opkomen en waarvan men ten tijde van het interview nog geen weet heeft. Daarnaast mag worden verwacht dat de respondenten ten tijde van het interview, van de bestedingen die zij nog van plan zijn te gaan doen gedurende de rest van de dag, alleen die uitgaven vermelden waarvan ze betrekkelijk zeker zijn. Ook dit kan leiden tot een onderschatting van de daadwerkelijke uitgaven.

8.2.1 Uitgaven aan consumptieve bestedingen

In Tabel 68 staat vermeld wat de dagrecreanten besteden aan (dagelijkse) boodschappen en aan (hartige) hapjes (snacks e.d.) tussendoor.

Tabel 68 *Verdeling (%) van het bedrag dat gedurende de interviewdag door dagrecreanten per persoon aan (dagelijkse) boodschappen en snacks wordt besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit*

Boodschappen/snacks (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	Wadlopers Waddenzee
0	33	57	80
1 - 10	36	32	14
11 - 25	19	6	4
26 - 50	6	0	2
> 50	6	6	0
Totaal	100	101	100
N =	36	54	102
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	14,40	7,20	2,50

De dagrecreanten onder de surfers blijken aan boodschappen en snacks het meeste te besteden, ruim f 14,- per dag per persoon. De dagrecreanten onder de wadlopers besteden hier veel minder aan, gemiddeld slechts f 2,50 per persoon per dag. Dit lage gemiddelde wordt echter mede veroorzaakt doordat 80% van de dagrecreanten onder de wadlopers aangeeft hieraan helemaal niets te besteden gedurende de interviewdag. De dagrecreanten onder de bootvissers nemen met gemiddeld f 7,20 per persoon per dag een midden positie in. In hoeverre verschillen in het aanbod ter plaatse een rol spelen bij de verschillen in bestedingen valt niet na te gaan.

Tabel 69 *Verdeling (%) van het bedrag dat gedurende de interviewdag door dagrecreanten per persoon aan recreatief winkelen wordt besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit*

Recreatief winkelen (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	Wadlopers Waddenzee
0	89	98	99
1 - 10	3	0	1
11 - 50	3	0	0
51 - 100	6	2	0
Totaal	101	100	100
N =	36	54	102
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	6,80	1,20	0,10

De uitgaven die worden gedaan in het kader van 'recreatief' winkelen staan vermeld in Tabel 69. Ook nu blijken de dagrecreanten onder de surfers gemiddeld de hoogste bestedingen te hebben (*f* 6,80), waarbij echter moet worden opgemerkt dat 89% van deze surfers hieraan niks besteedt. Voor de dagrecreanten onder de bootvissers en de wadlopers geldt dat maar een enkeling een uitgave doet in het kader van recreatief winkelen. De bestedingen van deze watersporters aan recreatief winkelen zijn derhalve zeer gering.

8.2.2 Bestedingen aan amusement

In deze paragraaf worden de uitgaven behandeld die kunnen worden gezien als 'uitgaven in het kader van ontspanning en amusement'. Hieronder vallen de bestedingen aan de horeca en discotheek en uitgaven in het kader van cultuur- (museum)bezoek e.d.

Tabel 70 *Verdeling (%) van het bedrag dat gedurende de interviewdag door dagrecreanten per persoon aan de horeca wordt besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit*

Horecabezoek (<i>f</i>)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	Wadlopers Waddenzee
0	83	85	37
1 - 10	11	7	32
11 - 25	3	7	17
26 - 50	3	0	12
51 - 100	0	0	2
Totaal	100	99	100
N =	36	54	102
Gemiddeld bestede bedrag (<i>f</i>) per persoon per dag	2,60	2,00	11,20

In Tabel 70 staan de uitgaven vermeld die door dagrecreanten worden gedaan bij het bezoeken van restaurants, cafés e.d. De wadlopers blijken hieraan beduidend meer te besteden dan de surfers en bootvissers. Gemiddeld besteden de dagrecreanten onder de wadlopers *f* 11,20 per persoon aan de horeca. De dagrecreanten onder de surfers en bootvissers in de Voordelta besteden aanmerkelijk minder aan de horeca, gemiddeld een gulden of twee per persoon. Het geringere bedrag dat wadlopers besteden aan boodschappen en snacks (Tabel 68) wordt hierdoor weer (enigszins) gecompenseerd.

Van de ondervraagde dagrecreanten bleek slechts één surfer(sgroep) een uitgave te hebben gedaan in het kader van discotheekbezoek (deze uitgave resulteerde evenwel toch nog in een gemiddelde uitgave aan discotheekbezoek van *f* 1,10 per surfer). Evenzo bleek van de ondervraagde dagrecreanten slechts één wadloper(sgroep) een (te verwaarlozen) uitgave te hebben gedaan in het kader van cultuurbezoek, op de dag van het interview.

8.2.3 Bestedingen aan openluchtrecreatie-activiteiten

Tenslotte is aan de dagrecreanten gevraagd welke uitgaven zijn gedaan voor het kunnen uitvoeren van bepaalde (openlucht)recreatie-activiteiten. Geen van de dagrecreanten bleek een uitgave te hebben gedaan voor het huren van een kano, motorboot, zeilboot of surfplank. Wel bleek 12% van de wadlopers fietsen te hebben gehuurd gedurende de interviewdag. Gemiddeld per wadloper was hier een bedrag van f 0,90 mee gemoeid. Daarnaast heeft één surfer(sgroep) tijdens de interviewdag een charterboot gehuurd (gemiddeld bedrag per surfer f 0,80). Ook bleek 7% van de bootvissers nog een uitgave te hebben gedaan specifiek voor het bootvissen. Gemiddeld over alle dagrecreatieve bootvissers bedraagt deze uitgave f 1,00.

Tabel 71 *Verdeling (%) van de deelnamekosten aan wadlooptochten per persoon en de gemiddelde deelnamekosten per persoon, van dagrecreanten die deelnemen aan een wadlooptocht*

Kosten deelname wadloop- tocht (f)	Wadlopers Waddenzee
0	20
1 - 10	7
11 - 25	45
26 - 50	28
51 - 100	1
Totaal	101
N =	102
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon	18,10

Ook is gevraagd naar de kosten voor deelname aan de wadlooptocht (Tabel 71). Gemiddeld hebben de dagrecreanten onder de wadlopers f 18,10 betaald voor deelname aan de wadlooptocht. Dit bedrag komt aardig overeen met hetgeen verwacht mag worden. Uit opgaven van de diverse wadloopverenigingen blijkt dat voor de korte (zwerf)tochten zo'n f 12,50 tot f 15,00 dient te worden betaald, terwijl voor de langere wadlooptochten f 20,00 tot f 30,00 dient te worden betaald. Wadlooptochten naar Simonszand en Rottumeroog kunnen overigens nog duurder uitvallen (ca. f 40,- per persoon). Volgens Tabel 71 heeft echter 20% van de wadlopers niks hoeven te betalen voor deelname en 7% minder dan f 10,-. Wellicht zijn dit respondenten die een wadlooptocht maken in het kader van een bedrijfsuitje/personeeluitje/school dat (geheel of gedeeltelijk) door het bedrijf/school wordt gefinancierd en niet rechtstreeks door de deelnemers zelf. Ook is het mogelijk dat het hier respondenten betreft die bevriend zijn met een zogenaamde B-vergunninghouder (dit is een wadloopgids die individueel met groepen tot vijftien personen over het wad mag lopen) en die voor niks mee mogen lopen.

Tenslotte is nog gevraagd naar mogelijke overige uitgaven op de interviewdag die een relatie hebben met een dagrecreatie-activiteit (Tabel 72). Uit deze tabel blijkt dat deze overige uitgaven vooral bij de bootvissers verrassend hoog zijn (f 14,10),

terwijl ook de dagrecreanten onder de surfers nog een respectabel bedrag aan overige uitgaven hebben (gemiddeld f 3,90 per persoon). Waaraan deze overige uitgaven precies worden besteed is echter niet te achterhalen. Bij de bootvissers hebben deze overige uitgaven waarschijnlijk vooral betrekking op de kosten van zeeas, hengelsportattributen en brandstof voor de boot.

Tabel 72 *Verdeling (%) van het bedrag dat gedurende de interviewdag door dagrecreanten per persoon aan bijkomende recreatieve uitgaven wordt besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit*

Overige uitgaven (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	Wadlopers Waddenzee
0	78	74	98
1 - 25	17	9	1
26 - 50	6	9	0
> 50	0	7	1
Totaal	101	99	100
N =	36	54	102
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	3,90	14,10	0,60

8.2.4 Totale uitgaven dagrecreanten

In Tabel 73 wordt een gecomprimeerd overzicht gegeven van alle bestedingen van de dagrecreanten. In Tabel 73 worden de uitgaven die worden gedaan voor de (dagelijkse) boodschappen en in het kader van 'recreatief' winkelen samengevat onder de term 'consumptieve bestedingen'. De uitgaven aan horeca, discotheekbezoek en overig amusement/cultuurbezoek staan vermeld onder de noemer van 'amusement'. Alle overige uitgaven die zijn gedaan in het kader van een (openlucht)recreatie-activiteit staan ook als zodanig vermeld in Tabel 73. Deze overzichtstabel heeft uiteraard ook alleen weer betrekking op die activiteiten waar een redelijk aantal dagrecreanten bij aanwezig was (surfen, bootvissen en wadlopen).

Uit Tabel 73 blijkt dat de totale gemiddelde bestedingen per persoon van de drie watersportactiviteiten niet zoveel van elkaar verschillen. De uitgaven per bestedingscategorie vertonen echter wel forse verschillen. Zo geven de surfers gemiddeld ruim acht maal zoveel uit aan bestedingen van consumptieve aard (f 21,20 per persoon per dag) dan de wadlopers (f 2,50 per persoon per dag). Wadlopers besteden daarentegen weer meer aan amusement en aan uitgaven met een (openlucht)recreatief oogmerk. Dit laatste wordt vooral veroorzaakt door de deelnamekosten aan de wadlooptocht. De dagrecreanten onder de wadlopers hebben dientengevolge de hoogste gemiddelde bestedingen per dag.

Ook uit de procentuele verdeling van de bestedingen komen de verschillen per bestedingscategorie duidelijk naar voren.

Tabel 73 *Overzicht per watersportactiviteit, van de gemiddelde dagelijkse bestedingen (f) per bestedingscategorie met tussen haakjes de procentuele verdeling hiervan en de totale gemiddelde dagelijkse bestedingen, per persoon van dagrecreanten*

Bestedingscategorieën	Surfers	Bootvissers	Wadlopers
	Voordelta	Voordelta	Waddenzee
Consumptieve bestedingen	21,20 (72%)	8,40 (33%)	2,50 (7%)
Amusement	3,70 (13%)	2,00 (8%)	11,20 (34%)
(Openlucht)recreatie-activiteiten	4,70 (16%)	15,10 (59%)	19,70 (59%)
Totale gemiddelde bestedingen per persoon gedurende de dagtocht (excl. reiskosten)	29,60	25,50	33,40
N =	36	54	102

8.3 Verblijfstijd en ondernomen activiteiten aan de wal door verblijfsrecreanten

Zoals reeds eerder is gebleken in paragraaf 3.3 is het aantal verblijfsrecreanten onder de respondenten beduidend groter dan het aantal dagrecreanten, alleen onder de wadlopers bevinden zich meer dagrecreanten dan verblijfsrecreanten. In tegenstelling tot hetgeen bij de dagrecreanten het geval is, bevinden zich onder iedere groep van watersporters voldoende verblijfsrecreanten om er uitspraken over te kunnen doen, hoewel de betrouwbaarheid van de uitkomsten van de verblijfsrecreanten onder de wadlopers uiteraard kleiner is dan bij de andere groepen watersporters.

Het aandeel van de verblijfsrecreanten is het grootst onder de motorbootvaarders in de Oosterschelde en onder de droogvallers en chartervaarders in de Waddenzee. Aan deze respondenten is specifiek gevraagd hoeveel uur zij op de dag van het interview reeds op de vaste wal hebben doorgebracht en hoeveel uur zij naar verwachting nog op de wal zullen doorbrengen (Tabel 74), omdat de verwachting was dat zij deze vraag het meest zuiver zouden kunnen beantwoorden.

Uit Tabel 74 blijkt dat de overgrote meerderheid van de ondervraagde respondenten van de genoemde drie watersportactiviteiten wel enige tijd doorbrengt aan de wal. Bij de droogvallers is het percentage dat in het geheel niet aan wal komt gedurende de interviewdag nog het hoogst (8%). Ook het gemiddelde aantal waluren is bij de droogvallers het laagst namelijk, 3,3 uur. De motorbootvaarders in de Oosterschelde brengen gemiddeld één uur langer door op de wal (gemiddeld 4,3 uur) terwijl de deelnemers aan chartertochten gemiddeld 5,3 uur aan wal doorbrengen.

Vervolgens is aan alle verblijfsrecreanten gevraagd welke activiteiten zij op de wal reeds hebben ondernomen en naar verwachting nog gaan ondernemen, gedurende de interviewdag (Tabel 75). Van de ondervraagde verblijfsrecreanten onder de bootvissers blijkt bijna de helft (45%) geen van de genoemde activiteiten te (gaan)

Tabel 74 Verdeling (%) van het aantal uren dat (naar verwachting) gedurende de interviewdag op de wal wordt doorgebracht en het gemiddelde hiervan, per watersportactiviteit

Aantal uren op de wal	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee
Geen	4	8	2
1 tot 3	23	38	16
3 tot 5	40	26	32
5 en meer	34	28	50
Totaal	101	100	100
N =	133	149	143
Gemiddeld aantal waluren	4,3	3,3	5,3

Tabel 75 Percentage van de verblijfsrecreanten per watersportactiviteit dat de genoemde activiteit op de interviewdag heeft ondernomen of nog gaat ondernemen en het percentage dat geen van de genoemde activiteiten onderneemt

Ondernomen activiteiten door verblijfsrecreanten	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Dagelijkse boodschappen	55	28	78	63	44	15
Recreatief winkelen	18	3	35	14	22	0
Wandelen	31	10	40	39	50	2
Fietsen	28	10	9	40	39	12
Zonnen	63	17	9	17	50	17
Bezoek restaurant/café/terras	42	25	68	49	66	46
Cultuurbezoek	4	3	55	21	20	5
Overige recreatie-activiteiten	9	6	18	3	11	12
Totaal	250	102	312	246	302	109
N =	118	71	135	150	143	41
Geen activiteiten op de wal ondernomen	12	45	3	6	4	27

ondernemen gedurende de interviewdag. Bootvissers ondernemen in het algemeen blijkbaar niet zoveel activiteiten op de wal, want ook de dagrecreanten onder de bootvissers (Tabel 67) bleken maar relatief weinig activiteiten te ondernemen op de wal. Ook de verblijfsrecreanten onder de wadlopers ondernemen in het algemeen maar een beperkt aantal activiteiten op de wal. Bij de overige vier watersportactiviteiten ligt het aantal activiteiten dat op de wal wordt ondernomen beduidend hoger. De activiteiten die in het algemeen het vaakst worden beoefend zijn: het doen van de dagelijkse boodschappen en het bezoeken van een restaurant/café/terras. Surfers zonnen daarnaast vaak, hetgeen ook al bij de dagrecreanten naar voren is gekomen, terwijl de motorbootvaarders in de Oosterschelde relatief vaak participeren aan cultuurbezoek en veel wandelen. De droogvallers en deelnemers aan chartertochten scoren hoog op de deelname aan fysieke activiteiten zoals wandelen en fietsen.

In de volgende paragrafen wordt ingegaan op de geldelijke bestedingen van verblijfsrecreanten.

8.4 Geldelijke bestedingen van verblijfsrecreanten

Bij de vragen naar de bestedingen van verblijfsrecreanten is getracht de vragen zo te formuleren dat ze zo goed mogelijk aansluiten bij de kennis die naar verwachting direct bij de respondent aanwezig is over de uitgaven, zodat hij/zij zo weinig mogelijk bedragen zelf hoeft uit te rekenen. Zo is voor de verblijfskosten gevraagd naar de totale kosten van de verblijfsaccommodatie gedurende de gehele verblijfsduur in de regio, van de gehele groep waarvan de respondent deel uitmaakt en waarmee hij/zij een relatie onderhoudt (in brede zin). Deze uitkomsten zijn vervolgens omgerekend naar gemiddelde uitgaven per persoon gedurende de gehele verblijfstijd en naar gemiddelde bestedingen per dag per persoon. Bij de dagelijkse uitgaven is gevraagd naar de uitgaven die in de afgelopen 24 uur zijn gedaan door de gehele groep waarvan de respondent deel uitmaakt en waarmee hij/zij een relatie heeft (in brede zin). Ook deze bedragen zijn vervolgens weer omgerekend naar gemiddelde uitgaven per persoon per dag. Ook bij de verblijfsrecreanten kunnen de percentages van de respondenten die aangeven aan een bepaalde activiteit iets te hebben uitgeven verschillen vertonen met de deelnamepercentages in Tabel 75. Dit wordt veroorzaakt doordat de deelnamepercentages in Tabel 75 (deels) betrekking hebben op de verwachte deelname op de interviewdag zelf, terwijl de bij de bestedingen is gevraagd naar daadwerkelijke bestedingen in de afgelopen 24 uur. Bovendien kan de groep waarvan de respondent deel uitmaakt wel aan een activiteit iets hebben besteed, terwijl de respondent zelf niet aan die activiteit heeft deelgenomen.

8.4.1 Bestedingen aan overnachting

Alvorens wordt ingegaan op uitgaven die samenhangen met het verblijf in de regio wordt in Tabel 76 weergegeven op welke soort locatie(s) de verblijfsrecreanten overnachten gedurende hun huidige verblijf in de regio.

Aangezien het niet viel uit te sluiten dat verblijfsrecreanten op verschillende soorten locaties zouden overnachten gedurende hun verblijf in de regio konden bij de beantwoording van deze vraag meerdere antwoorden worden opgegeven. Echter de som van de percentages per watersportactiviteit wijkt bij geen enkele watersportactiviteit sterk naar boven af van 100%. Dit wil zeggen het (vrijwel) niet voor komt dat verblijfsrecreanten tijdens hun verblijf in de regio in verschillende typen locaties overnachten. Het is dus niet zo dat een verblijfsrecreant eerst een paar dagen kampeert en vervolgens enige tijd in een hotel doorbrengt en tenslotte ook nog enige dagen bij familie verblijft. Uit Tabel 76 blijkt dat ongeveer tweederde van de verblijfsrecreanten onder de surfers in een caravan of tent overnachten. Verblijfsrecreanten onder de bootvissers daarentegen overnachten veelal (62%) in een tweede woning/zomerhuisje of stacaravan. Motorbootvaarders, droogvallers en deelnemers aan charter-

Tabel 76 *Percentage van de verblijfsrecreanten per watersportactiviteit, dat gedurende hun huidige verblijf in de betreffende regio op de genoemde locatie(s) overnacht*

Overnachtingslocaties	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Toercaravan/camper	34	32	0	0	0	5
Tent	32	0	0	1	0	44
Hotel/pension/appartement	13	1	0	1	0	27
Charterboot	0	0	0	1	90	0
Eigen boot	1	0	96	91	2	0
Leen/huurboot	0	0	3	7	8	0
Eigen tweede woning/zomerhuisje/stacaravan	9	62	1	1	0	5
Gehuurd bungalow/zomerhuisje/stacaravan	8	3	0	0	0	7
Bij familie/vrienden/kennissen in huis	4	1	0	0	0	15
Totaal	101	99	100	102	100	103
N =	118	71	135	150	143	41

vaart overnachten vrijwel uitsluitend op hun eigen boot of charterboot. De deelnemers aan chartertochten die aangeven op een leen/huurboot te overnachten (8%) bedoelen hier waarschijnlijk ook een afgehuurd charterboot mee. De wadlopers tenslotte overnachten evenals de surfers verspreid over diverse locaties, met een accent op overnachting in een tent en in een hotel of pension. Ook overnachten wadlopers relatief vaak bij familie, vrienden of kennissen.

Tabel 77 *Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan een staanplaats op een camping gedurende de gehele verblijfsstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit*

Staanplaats op camping (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	41	36	100	99	100	93
1 - 100	32	6	0	1	0	5
101 - 1000	26	40	0	0	0	2
1001 - 3000	1	19	0	0	0	0
Totaal	100	101	100	100	100	100
N =	118	70	135	150	143	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon gedurende de gehele verblijfsperiode	92,50	618,60	0,0	0,30	0,0	5,70
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	8,00	36,90	0,0	0,0	0,0	0,50

In Tabel 77 staan de uitgaven vermeld die gepaard gaan met de overnachtingen op een camping. Vooral veel bootvissers (64%) en veel surfers (59%) geven hier relatief vaak geld aan uit, hetgeen goed aansluit bij de uitkomsten van Tabel 76. Tevens blijkt uit Tabel 76 dat ook wadlopers vaak overnachten in een caravan of tent (tezamen 49%). Maar slechts 7% van de wadlopers betaalt voor overnachting op een camping. Blijkbaar slaan veel wadlopers hun tent op buiten een camping. Dit geldt overigens, in wat mindere mate ook voor de surfers in de Voordelta. De lange gemiddelde verblijfsduur van de bootvissers in de regio zorgt voor het hoge gemiddelde bedrag (f 618,60) dat een bootvisser gedurende zijn/haar gehele verblijfsduur besteedt aan de huur van een staanplaats.

Tabel 78 *Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de overnachtingskosten in een hotel gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit*

Hoteltkosten (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	94	99	100	99	100	90
1 - 100	1	0	0	1	0	5
101 - 2000	5	1	0	0	0	5
Totaal	100	100	100	100	100	100
N =	118	71	135	150	143	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon gedurende de gehele verblijfsperiode	32,80	24,60	0,0	0,60	0,0	15,70
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	3,50	0,90	0,0	0,0	0,0	5,30

Tabel 78 geeft de uitgaven aan hotelkosten weer. Het zijn vooral wadlopers (10%) en surfers (6%) die nogal eens overnachten in een hotel. Per wadloper wordt gemiddeld f 5,30 per dag besteed aan overnachting in een hotel en per surfer gemiddeld f 3,50 per dag. Daarnaast overnachten een enkele bootvisser en droogvaller nog wel eens in een hotel, maar de uitgaven die hiermee gepaard gaan zijn zeer gering.

De bestedingen die gepaard gaan met de huur van een bungalow, zomerhuisje of stacaravan staan vermeld in Tabel 79. Ook aan deze overnachtingslocaties blijken wadlopers (17%), bootvissers (11%) en surfers (6%) relatief vaak geld te besteden. De lange verblijfsduur van bootvissers (28 dagen) ten opzichte van de verblijfsduur van surfers (13 dagen) en wadlopers (5 dagen), zorgt ook nu weer voor het hoogste gemiddelde bestede bedrag per persoon gedurende de verblijfsperiode (f 147,50).

De bestedingen aan huur van een pension of appartement staan vermeld in Tabel 80. Wederom zijn het wadlopers (12%) en surfers (5%) die in een pension/appartement overnachten. Het gemiddelde bestede bedrag per dag per surfer bedraagt (f 1,40) en voor wadlopers f 1,80 per persoon per dag.

De uitgaven die worden gedaan voor overnachting in een jachthaven geven (uiteraard)

Tabel 79 Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de huur van een bungalow/stacaravan gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit

Huur bungalow/zomerhuis- je/stacaravan (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	94	89	100	100	100	83
1 - 100	1	0	0	0	0	10
101 - 1000	1	3	0	0	0	7
1001 - 3000	4	9	0	0	0	0
Totaal	100	101	100	100	100	100
N =	118	71	135	150	143	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon gedurende de gehele verblijfsperiode	91,60	147,50	0,0	0,0	0,0	33,90
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	4,50	6,20	0,0	0,0	0,0	2,80

Tabel 80 Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de huur van een pension/appartement gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit

Huur pension/appartement (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	95	100	100	100	100	88
1 - 100	1	0	0	0	0	10
101 - 1000	4	0	0	0	0	2
Totaal	100	100	100	100	100	100
N =	118	71	135	150	142	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon gedurende de gehele verblijfsperiode	17,60	0,0	0,0	0,0	0,0	8,10
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	1,40	0,0	0,0	0,0	0,0	1,80

een geheel ander beeld te zien (Tabel 81). De motorbootvaarders in de Oosterschelde (93%) en de droogvallers in de Waddenzee (95%) doen vrijwel allemaal uitgaven voor overnachting in een jachthaven. De motorbootvaarders geven hieraan gemiddeld f 8,90 per persoon per dag aan uit terwijl dit bij de droogvallers gemiddeld f 6,60 is. Dat deelnemers aan chartertochten opgeven hieraan geen geld te besteden komt doordat de overnachtingskosten in een jachthaven bij de kosten voor deelname aan een chartertocht zijn inbegrepen.

Deze kosten voor deelname aan een chartertocht staan vermeld in Tabel 82. Het blijkt dat ook een enkele motorbootvaarder in de Oosterschelde en een enkele droogvaller

Tabel 81 Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan overnachtingskosten in een jachthaven gedurende hun gehele verblijf in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit

Overnachtingskosten in jachthaven (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	99	100	7	5	100	100
1 - 100	1	0	76	64	0	0
101 - 1000	0	0	17	30	0	0
1001 - 2000	0	0	1	0	0	0
Totaal	100	100	101	99	100	100
N =	118	71	135	149	142	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon gedurende de gehele verblijfsperiode	0,30	0,0	69,70	96,10	0,0	0,0
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	0,0	0,0	8,90	6,60	0,0	0,0

Tabel 82 Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden voor deelname aan een meerdaagse chartertocht en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit

Deelnamekosten chartertocht (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	100	100	99	98	14	100
1 - 100	0	0	2	1	10	0
101 - 500	0	0	0	1	45	0
501 - 1000	0	0	0	0	23	0
1001 - 6000	0	0	0	0	8	0
Totaal	100	100	101	100	100	100
N =	118	71	135	150	122	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon gedurende de gehele verblijfsperiode	0,0	0,0	0,30	4,10	565,00	0,0
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	0,0	0,0	0,0	0,60	101,10	0,0

in de Waddenzee tijdens zijn verblijf in de betreffende regio nog heeft deelgenomen aan een (korte) chartertocht. Gemiddeld betalen de deelnemers aan een chartertocht f 565,00 voor deelname aan deze tocht. Dit bedrag wordt echter enigszins vertekend, doordat 14% van de deelnemers aan een chartertocht die deze vraag hebben beantwoord, opgeeft niks te hebben betaald. Hiervoor kan eenzelfde verklaring worden gegeven als bij het wadlopen, namelijk dat het bij deze respondenten gaat om een uitje dat door het bedrijf wordt betaald. Het gemiddelde bedrag wordt hier-

Tabel 83 Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan overige overnachtingskosten gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit

Overige overnachtingsuitgaven (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	98	97	99	99	100	98
1 - 100	1	0	0	1	0	2
101 - 1000	2	3	1	0	0	0
Totaal	101	100	100	100	100	100
N =	118	71	135	150	143	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon gedurende de gehele verblijfsperiode	5,30	6,50	1,70	0,60	0,0	0,20
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	0,30	0,20	0,10	0,0	0,0	0,10

door uiteraard enigszins vertekend en valt wat lager uit. Gemiddeld kost deelname aan een chartertocht ruim f 100,00 per persoon per dag. Overigens kan dit bedrag(sterk) variëren, doordat bijvoorbeeld in het ene geval de kosten voor dagelijkse boodschappen wel zijn inbegrepen in de deelnameprijs en in het andere geval niet.

Tenslotte staan in Tabel 83 de overige uitgaven vermeld die voor overnachting in de regio zijn gedaan. Vooral surfers en bootvissers hebben nog wat overige uitgaven voor overnachting, hoewel de uitgaven per persoon per dag maar zeer beperkt zijn.

8.4.2 Bestedingen aan de huur van verblijfsrecreatiegoederen

In deze paragraaf wordt ingegaan op de uitgaven van verblijfsrecreanten die te maken hebben met het huren van een recreatiegoed zonder dat daarbij tevens de kosten van overnachting bij zijn inbegrepen. Het gaat derhalve om de uitgaven die worden gedaan voor de kale huur van een tent, caravan of boot, dus zonder staan- of liggeldkosten.

In Tabel 84 worden uitgaven aan de huur van een caravan/camper vermeld. Er blijken vrijwel geen respondenten onder de verblijfsrecreanten te zijn die een caravan of camper huren. De bootvissers huren nog het vaakst een caravan of camper (3%), gemiddeld over alle bootvissers wordt hier f 1,70 per dag per bootvissers aan besteed.

Tabel 85 gaat in op de uitgaven voor de huur van een tent. Het blijken vrijwel uitsluitend wadlopers te zijn die een tent huren (24% van de wadlopers huurt een tent). Gemiddeld wordt hieraan f 1,00 per dag per wadloper besteed.

De uitgaven die gepaard gaan met het huren van een zeil- of motorboot staan vermeld

Tabel 84 Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de huur van een caravan of camper, gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit

Huur toercaravan/camper (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	99	97	100	100	100	98
1 - 100	1	0	0	0	0	2
1001 - 2000	0	3	0	0	0	0
Totaal	100	100	100	100	100	100
N =	118	71	135	150	143	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon gedurende de gehele verblijfsperiode	0,10	43,20	0,0	0,0	0,0	1,00
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	0,0	1,70	0,0	0,0	0,0	0,20

Tabel 85 Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de huur van een tent gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit

Tent huur (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	97	100	100	100	100	76
1 - 100	3	0	0	0	0	22
101 - 1000	1	0	0	0	0	2
Totaal	101	100	100	100	100	100
N =	118	71	135	150	143	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon gedurende de gehele verblijfsperiode	3,40	0,0	0,0	0,0	0,0	6,60
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	0,20	0,0	0,0	0,0	0,0	1,00

in Tabel 86. Het blijkt dat 3% van de motorbootvaarders in de Oosterschelde een boot huurt en 5% van de droogvallers in de Waddenzee. Gemiddeld per persoon per dag besteden motorbootvaarders in de Oosterschelde hier f 1,60 aan en droogvallers in de Waddenzee f 3,00.

Tabel 86 Verdeling (%) van het bedrag dat verblijfsrecreanten per persoon besteden aan de huur van een zeil- of motorboot gedurende de gehele verblijfstijd in de regio en het gemiddelde hiervan per persoon per dag, per watersportactiviteit

Huur motor/zeilboot (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	100	100	97	96	100	100
1 - 100	0	0	1	1	0	0
101 - 1000	0	0	2	3	0	0
1001 - 2000	0	0	0	1	0	0
Totaal	100	100	100	101	100	100
N =	118	71	135	150	141	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon gedurende de gehele verblijfsperiode	0,0	0,0	11,60	18,30	0,0	0,0
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	0,0	0,0	1,60	3,00	0,0	0,0

8.4.3 Uitgaven aan consumptieve bestedingen

Zoals al in paragraaf 8.4 staat vermeld is bij de bestedingen met een dagelijks karakter gevraagd naar de uitgaven in de 24 uur die voorafgingen aan het interview. In deze paragraaf betreft het consumptieve bestedingen, zoals de uitgaven aan dagelijkse boodschappen, recreatief winkelen e.d..

Tabel 87 Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan dagelijkse boodschappen is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit

Dagelijkse boodschappen (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	22	35	12	27	46	54
1 - 10	23	10	19	21	20	27
11 - 25	32	23	40	37	16	15
26 - 50	16	11	23	13	16	5
51 - 100	5	16	4	1	2	0
101 - 2500	2	6	2	0	1	0
Totaal	100	101	100	99	101	101
N =	118	71	135	150	121	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	20,30	32,80	24,00	14,30	11,80	4,90

In Tabel 87 staan de uitgaven van verblijfsrecreanten aan dagelijkse boodschappen weergegeven. Hoewel het percentage van de bootvissers dat in de voorafgaande 24 uur boodschappen heeft gedaan niet het hoogste is (65%), is het gemiddelde bestede bedrag per persoon wel het hoogste (f 32,80). De verblijfsrecreanten onder de wadlopers hebben daarentegen maar een bescheiden bedrag besteed aan dagelijkse boodschappen (gemiddeld f 4,90 per persoon) terwijl het percentage van de wadlopers dat boodschappen heeft gedaan betrekkelijk laag is (46%). Dat de bestedingen van chartervaarders aan dagelijkse boodschappen gering zijn wordt beïnvloed door het feit dat 'kost en inwoning' bij een aantal chartertochten (deels) zijn inbegrepen in de deelnamekosten aan een chartertocht (zie ook opmerking bij Tabel 82). Bovendien hebben individuele deelnemers niet altijd volledig inzicht in de totale uitgaven die voor de gehele groep worden gedaan.

Tabel 88 *Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan recreatief winkelen is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit*

Recreatief winkelen (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	81	89	67	82	94	83
1 - 10	7	3	6	7	3	12
11 - 25	7	0	11	4	1	0
26 - 50	3	1	8	2	1	2
51 - 100	0	1	4	4	1	2
101 - 2500	3	6	3	1	0	0
Totaal	101	100	99	100	100	99
N =	118	71	135	150	140	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	27,30	49,20	16,20	5,50	1,10	2,90

Uitgaven gedaan in het kader van recreatief winkelen staan vermeld in Tabel 88. Ook hieraan blijken de bootvissers veruit het meeste te besteden (f 49,20 per bootvisser per dag). Dit wordt veroorzaakt doordat 6% van de ondervraagde bootvissers hieraan relatief hoge bedragen hebben uitgeven. Bij deelnemers aan chartertochten en wadlooptochten zijn de dagelijkse uitgaven in het kader van recreatief winkelen maar zeer beperkt.

Tenslotte is in het kader van de consumptieve bestedingen ook nog gevraagd naar de uitgaven in het kader van de kleinschalige dienstverlening (zoals de kapper en overige persoonlijke verzorging). De hiermee gepaard gaande uitgaven bleken echter maar zeer gering te zijn. Alleen motorbootvaarders (gemiddeld f 0,60 per persoon per dag) en droogvallers (gemiddeld f 0,20 per persoon per dag) bleken hieraan iets te hebben besteed.

8.4.4 Bestedingen aan amusement

In deze paragraaf worden de uitgaven behandeld die kunnen worden gezien als 'uitgaven in het kader van ontspanning en amusement'. Hieronder vallen de bestedingen aan de horeca en discotheek en uitgaven in het kader van cultuur- (museum)bezoek e.d.

Tabel 89 *Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan de horeca is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit*

Horeca bezoek (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	52	59	36	38	48	44
1 - 10	23	9	22	25	31	24
11 - 25	13	16	13	18	13	22
26 - 50	9	10	20	12	5	7
51 - 100	3	4	9	6	2	2
101 - 2500	1	3	1	1	2	0
Totaal	101	101	101	100	101	99
N =	118	71	135	150	128	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	11,00	13,50	20,20	15,00	9,90	9,90

De uitgaven die zijn gepleegd bij het bezoeken van een horecagelegenheid staan vermeld in Tabel 89. De uitgaven aan de horeca vertonen geen extreem grote verschillen. Bij alle watersportactiviteiten hebben 40 tot 60% van de verblijfsrecreanten onder de respondenten wel iets aan de horeca besteed. De motorbootvaarders in de Oosterschelde besteden nog het meeste, ruim f 20,00 per persoon per dag.

Tabel 90 *Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan discotheekbezoek is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit*

Discotheekbezoek (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	95	99	96	97	92	100
1 - 10	5	0	4	0	4	0
11 - 500	0	1	1	3	4	0
Totaal	100	100	101	100	100	100
N =	118	71	135	150	139	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	0,30	0,60	0,60	0,80	6,60	0,0

Maar een beperkt deel van de verblijfsrecreanten heeft een uitgave gedaan in het kader van het bezoek aan een discotheek (Tabel 90). Onder deelnemers aan chartertochten blijkt het bezoeken van een discotheek nog het meest populair, 8% van deze respondenten heeft in de 24 uur voorafgaande aan het interview een uitgave gedaan in het kader van discotheekbezoek. Dit is logisch gezien de lage gemiddelde leeftijd van deelnemers aan chartertochten gedurende de interviewperiode. Gemiddeld over alle deelnemers aan een chartertocht bedroeg deze uitgave f 6,60 per persoon.

Tabel 91 *Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan cultuurbezoek is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit*

Cultuurbezoek (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	98	100	96	93	97	95
1 - 10	3	0	3	7	1	2
11 - 500	0	0	1	0	2	2
Totaal	101	100	100	100	100	99
N =	118	71	135	150	143	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	0,20	0,0	0,20	0,30	2,10	0,60

Ook de uitgaven aan cultuurbezoek (musea e.d.) en overig amusement zijn maar beperkt (Tabel 91). Hoewel de droogvallers het hoogste percentage respondenten kent dat een uitgave heeft gedaan in het kader van cultuurbezoek (7%) zijn de gemiddelde uitgaven per persoon per dag het hoogst onder de deelnemers aan chartertochten (f 2,10) gevolgd door de wadlopers (f 0,60 per persoon per dag).

8.4.5 Bestedingen aan openluchtrecreatie-activiteiten

Evenals de dagrecreanten onder de respondenten is ook aan de verblijfsrecreanten gevraagd naar uitgaven in het kader van (openlucht)recreatie-activiteiten die in de 24 uur voorafgaande aan het interview zijn gedaan. Veelal bleken deze uitgaven maar zeer beperkt te zijn. Zo besteden alleen wadlopers iets aan de huur van een kano (gemiddeld f 0,30 per persoon per dag) en alleen surfers en deelnemers aan chartertochten huren zeer incidenteel een surfplank (voor respectievelijk f 0,30 en f 0,10 per persoon per dag). Alleen bootvissers (gemiddeld f 1,50 per persoon per dag) en droogvallers (f 0,30 per persoon per dag) hebben specifieke uitgaven gedaan in het kader van sportvissen.

Het huren van een fiets is echter een activiteit die veelvuldiger wordt gedaan zo blijkt uit Tabel 92. Vooral in de Waddenzee (en waarschijnlijk met name op de Waddeneilanden) blijkt fietsen een populaire bezigheid te zijn. Zo huurt ongeveer een kwart van de droogvallers en eveneens ruim een kwart van de deelnemers aan

Tabel 92 Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan fietsuur is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit

Huren fiets (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	98	100	100	75	71	95
1 - 10	2	0	0	22	24	5
11 - 25	1	0	0	3	4	0
26 - 50	0	0	0	0	2	0
Totaal	101	100	100	100	101	100
N =	118	71	135	150	143	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	0,20	0,0	0,0	1,80	2,60	0,20

Tabel 93 Verdeling (%) van de deelnamekosten aan wadlooptochten door verblijfsrecreanten per persoon en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit

Kosten deelname wadlooptocht (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	100	100	100	100	100	15
1 - 10	0	0	0	0	0	10
11 - 25	0	0	0	0	0	59
26 - 50	0	0	0	0	0	17
Totaal	100	100	100	100	100	101
N =	118	71	135	150	143	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	15,80

een chartertocht een fiets in de 24 uur voorafgaande aan het interview. De bedragen die hiermee zijn gemoeid liggen rond de f 2,00 tot f 3,00 per persoon per dag.

In Tabel 93 worden de kosten voor deelname aan een wadlooptocht weergegeven, zoals de verblijfsrecreanten deze hebben opgegeven. Bij de verblijfsrecreanten onder de wadlopers bedragen deze kosten gemiddeld per persoon f 15,80. Dit is iets lager dan het bedrag dat bij de dagrecreanten onder de wadlopers is uitgerekend (zie Tabel 71). Ook onder de verblijfsrecreanten blijkt een aanzienlijk deel (15%) niet te hoeven betalen voor deelname.

Tenslotte is nog gevraagd naar overige uitgaven die verband houden met een openluchtrecreatie-activiteit die in de laatste 24 uur is beoefend (Tabel 94). Deze tabel levert verrassende resultaten op. Gelijk bij de dagrecreanten (zie Tabel 72) blijkt deze post zowel onder de bootvissers als onder de surfers in de Voordelta zeer aanzienlijk

Tabel 94 *Verdeling (%) van het bedrag dat in de 24 uur voorafgaande aan het interview door verblijfsrecreanten per persoon aan bijkomende recreatieve uitgaven is besteed en het gemiddelde bestede bedrag, per watersportactiviteit*

Overige uitgaven (f)	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b. vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
0	81	52	98	93	95	98
1 - 10	5	3	2	5	5	2
10 - 25	9	10	1	2	0	0
26 - 50	3	14	0	0	0	0
51 - 100	3	18	0	0	0	0
101 - 2500	0	3	0	0	0	0
Totaal	101	100	101	100	100	100
N =	118	71	135	150	143	41
Gemiddeld bestede bedrag (f) per persoon per dag	5,40	27,80	0,30	0,50	0,10	0,10

te zijn. Zo geeft bijna de helft van de bootvissers aan overige uitgaven te hebben gedaan, met een gemiddelde van f 27,80 per persoon. Ook hier geldt dat deze overige uitgaven van bootvissers waarschijnlijk vooral betrekking hebben op de kosten van zeeas, hengelsportattributen en brandstof voor de boot. Ook de surfers geven veel uit met een gemiddelde van f 5,40 per persoon. Waaraan deze uitgaven precies zijn besteed valt niet te achterhalen, maar voor surfers zouden uitgaven voor vervanging van surfmateriaal wellicht een belangrijke uitgavenpost kunnen zijn.

8.4.6 Totale uitgaven verblijfsrecreanten

De gemiddelde uitgaven per verblijfsrecreant per dag voor de verschillende bestedingscategorieën staan vermeld in Tabel 95.

De bestedingscategorieën zijn samengesteld uit de uitgavenposten van de gelijknamige paragrafen (paragraaf 8.4.1 tot en met paragraaf 8.4.5). Er blijken grote verschillen te bestaan in zowel de bestedingspatronen als de omvang van de bestedingen van de onderscheiden verblijfsrecreanten. De bootvissers in de Voordelta hebben de hoogste gemiddelde bestedingen per persoon per dag (f 171,20). Niet alleen zijn de uitgaven van bootvissers aan overnachting relatief hoog (f 44,20), maar ook de consumptieve bestedingen (dagelijkse boodschappen, recreatief winkelen en kleinschalige dienstverlening) en de uitgaven die gepaard gaan met recreatie-activiteiten zijn in verhouding bijzonder hoog. De hoge uitgaven per dag van deelnemers aan chartertochten worden voornamelijk veroorzaakt door de deelnamekosten aan de chartertocht. Daarnaast wordt relatief veel besteed aan amusement (horecabezoek, discotheekbezoek, cultuurbezoek en overig amusement). De surfers in de Voordelta en de motorbootvaarders in de Oosterschelde geven relatief veel uit aan consumptieve bestedingen, terwijl bij de motorbootvaarders ook de bestedingen aan amusement relatief hoog zijn (f 21,00). Droogvallers en wadlopers in de Waddenzee kennen de

Tabel 95 *Overzicht per watersportactiviteit, van de gemiddelde dagelijkse bestedingen (f) per bestedingscategorie met tussen haakjes de procentuele verdeling, en de totale gemiddelde dagelijkse bestedingen, per persoon van verblijfsrecreanten*

Bestedingscategorieën	Surfers Voordelta	Bootvissers Voordelta	M.b.vaarders Oosterschelde	Droogvallers Waddenzee	Chartervaart Waddenzee	Wadlopers Waddenzee
Overnachtingskosten	17,40 (21%)	44,20 (26%)	9,00 (12%)	7,20 (15%)	101,20* (75%)	10,50 (23%)
Huur (verblijfs)recreatiegoederen	0,20 (0%)	1,70 (1%)	1,60 (2%)	3,00 (6%)	0,0 (0%)	1,20 (3%)
Consumptieve bestedingen	47,70 (58%)	82,00 (48%)	40,90 (56%)	20,00 (41%)	13,00 (10%)	7,80 (17%)
Amusement	11,50 (14%)	14,00 (8%)	21,00 (29%)	16,10 (33%)	18,60 (14%)	10,50 (23%)
Recreatie-Activiteiten	6,00 (7%)	29,30 (17%)	0,30 (0%)	2,70 (6%)	2,80 (2%)	16,40 (35%)
Totale gemiddelde uitgaven per dag per persoon van verblijfsrecreanten	82,80	171,20	72,80	49,00	135,60	46,40
N =	118	71	135	150	143	41

* Betreft de totale gemiddelde deelnamekosten per dag per persoon aan een chartertocht

laagste gemiddelde bestedingen. Vooral de consumptieve bestedingen en de uitgaven voor overnachting zijn relatief gering.

Als naar de procentuele verdeling van de bestedingen wordt gekeken dan blijkt dat behalve bij de deelnemers aan een chartertocht en aan een wadlooptocht ongeveer de helft van de bestedingen bestaat uit consumptieve bestedingen. De kosten die gepaard gaan met overnachting bedragen in het algemeen ongeveer een kwart van de totale bestedingen, behalve bij de motorbootvaarders en droogvallers die veelal op hun eigen boot overnachten en daardoor goedkoper uit zijn. De procentuele uitgaven aan amusement van deze beide groepen waterrecreanten zijn echter weer beduidend hoger dan bij de overige onderscheiden waterrecreanten. Bij de deelnemers aan chartertochten vallen de overnachtingskosten veel hoger uit, maar dat komt omdat dit de totale deelnamekosten betreft, waar ook een groot deel van de consumptieve bestedingen onder vallen. Dit vormt tevens de verklaring voor de relatief lage consumptieve bestedingen van deelnemers aan chartertochten.

9 Conclusies en aanbevelingen

9.1 Conclusies

In deze paragraaf worden de conclusies die uit het onderzoek kunnen worden getrokken, weergegeven. Dit vindt plaats door de onderzoeksvragen, zoals geformuleerd in hoofdstuk 1 in hoofdlijnen te beantwoorden.

- Welke motieven liggen ten grondslag aan het bezoeken van de kustwateren.

Onder de waterrecreanten die de kustwateren bezoeken worden: vrij voelen, geestelijk ontspannen, ruimte en rust om je heen hebben en de natuur zien en beleven, vrij algemeen als doelen genoemd die men tijdens zijn/haar bezoek aan de onderscheiden kustwateren nastreeft. Behalve de surfers die veel belang hechten aan fysieke inspanning, geeft bij elk van de overige watersportactiviteiten een ruime meerderheid van de respondenten aan de genoemde doelen (heel erg) belangrijk te vinden. De deelnemers aan chartertochten en wadlooptochten kennen bovendien veel waarde toe aan het sociale aspect van de watersportactiviteit. De watersportactiviteiten die in de kustwateren als hoofdactiviteit worden ondernomen kunnen derhalve als middel worden beschouwd om deze (gemeenschappelijke) doelen te realiseren. Dat de kustwateren zich bij uitstek lenen voor het realiseren van de genoemde doelen, blijkt uit het feit dat de redenen die worden genoemd waarom men juist in de kustwateren de betreffende watersportactiviteit beoefent, goed aansluiten bij de doelen die men nastreeft. Zo scoren aantrekkelijke natuur en landschap en de aanwezige rust en ruimte hoog als reden waarom men de betreffende activiteit juist in de kustwateren onderneemt. Daarnaast spelen ook meer specifieke redenen een rol die het uitoefenen van de betreffende activiteit in een kustwater nu juist zo aantrekkelijk maakt (zoals bijvoorbeeld de aanwezigheid van eb en vloed e.d.). Er kan derhalve worden geconcludeerd dat de doelen die de waterrecreanten nastreven in het algemeen sterk overeenkomen met datgene wat kenmerkend is voor de kustwateren, namelijk rust, ruimte en een relatief ongeschonden grootschalige natuurlijke omgeving. Ook bij de beoordeling van de natuurlijke elementen keren deze aspecten terug. Eventuele aantasting van deze specifieke ruimtelijke kenmerken van de kustwateren wordt door alle onderscheiden groepen waterrecreanten het vaakst als zodanig ernstig gekwalificeerd dat ze het betreffende kustwater niet meer zouden bezoeken.

- Wat is de verblijfsduur en het tijdbestedingspatroon.

De verblijfsduur in de regio blijkt sterk samen te hangen met de watersportactiviteit die wordt ondernomen. Zo blijkt dat onder de bootvissers in de Voordelta maar vooral onder de wadlopers in de Waddenzee veel dagrecreanten aanwezig zijn die per definitie maar één dag in de regio verblijven. De verblijfsduur van verblijfsrecreanten vertoont grote verschillen per recreatie-activiteit. Zo verblijven deze bootvissers in de Voordelta tijdens hun huidige verblijf gemiddeld vier weken (aaneengesloten) in de regio, terwijl de verblijfsrecreanten onder de wadlopers gemiddeld maar vijf dagen

in de regio verblijven. Daar staat echter tegenover dat de meeste bootvisser lang niet iedere dag gaan bootvissen tijdens hun verblijf in de regio, terwijl bijvoorbeeld veel surfers in de Voordelta, motorbootvaarders in de Oosterschelde en deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee wel iedere dag hun watersportactiviteit beoefenen. De verblijfsrecreanten onder alle ondervraagde typen waterrecreanten ondernemen meer activiteiten aan de wal dan de dagrecreanten. Vooral het doen van (dagelijkse) boodschappen en het bezoeken van een restaurant/café/terras zijn bezigheden die veelvuldig worden gedaan op de wal. Bootvisser en wadlopers ondernemen in het algemeen echter beduidend minder activiteiten op de wal dan de overige onderscheiden waterrecreanten. De bootvisser brengen dan ook veruit het meestal aantal uren op het water/wad door van alle ondervraagde waterrecreanten (gemiddeld meer dan zeven uur). De surfers brengen het minste aantal uren door op het water/wad, gemiddeld ruim drie uur gevolgd door wadlopers met gemiddeld ruim vier uur.

- Wat is het vaargedrag (herkomst en routekeuze).

Het vaargedrag is bekeken voor motorbootvaarders in de Oosterschelde en droogvallers en deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee. De meeste boten hebben een vaste ligplaats in de regio waar ze zijn ondervraagd of in aanliggende provincies. Zo hebben de ondervraagde motorbootvaarders in de Oosterschelde meestal een vaste ligplaats in Zuid-Holland, Zeeland of Noord-Brabant. Daarnaast is nog een respectabel deel afkomstig uit het buitenland. De boten van de droogvallers en charterboten in de Waddenzee zijn hoofdzakelijk afkomstig uit Friesland en Noord-Holland. Zowel de Oosterschelde als de Waddenzee hebben meestal de status van doelregio terwijl ze slechts incidenteel als doortochtregio worden bestempeld. Motorbootvaarders in de Oosterschelde varen gemiddeld ruim vier uur op een dag, terwijl droogvallers en chartervaarders in de Waddenzee ongeveer zes op het water/wad doorbrengen. De route die wordt gevaren wordt op de Waddenzee beduidend vaker gepland dan in de Oosterschelde. Zo plant bijna de helft van de motorbootvaarders in de Oosterschelde de te varen dagroute in het geheel niet, terwijl in de Waddenzee ongeveer driekwart van de tochten in grote lijnen of exact wordt gepland door droogvallers en chartervaarders. Het feit dat motorbootvaarders in de Oosterschelde door de wijze waarop ze zich voortbewegen veel minder afhankelijk zijn van de getijdenstromingen dan zeilers en charterboten in de Waddenzee zal hierbij waarschijnlijk een grote rol spelen. In de Oosterschelde blijkt dat naast veiligheidsaspecten (als het weer en de getijdenstroming) ook de aanwezigheid van aantrekkelijke stadjes/dorpen van invloed is op de keuze van het dagtraject. In de Waddenzee zijn zowel bij de droogvallers als bij de chartervaarders de veiligheidsaspecten (in verband met het weer en de getijdenstromingen) en het tijdstip van de getijdenstromingen vrijwel geheel bepalend voor de keuze van het te varen dagtraject. Zowel in de Oosterschelde als in de Waddenzee blijkt dat het opnemen in de route van locaties waar eventueel zehonden aanwezig zijn het minst vaak van invloed is op de routekeuze.

- Welke activiteiten worden tijdens het droogvallen (vanaf schepen) ondernomen.

Surfers en bootvisser in de Voordelta en motorbootvaarders in de Oosterschelde blijken in overgrote meerderheid (acht à negen van de tien) nooit droog te vallen

en degenen die aangeven wel droog te vallen doen dit vrijwel uitsluitend incidenteel. Van de deelnemers aan chartertochten geeft één kwart van de ondervraagden aan nooit droog te vallen terwijl de rest ook in overgrote meerderheid aangeeft dit slechts een enkele keer te doen. De droogvallers in de Waddenzee laten zich per definitie wel droogvallen, omdat zij op basis van dit kenmerk voor deelname aan het onderzoek zijn geselecteerd. Naar schatting kan echter ongeveer eenderde van de zeilers in de Waddenzee als droogvaller worden gekwalificeerd (De Bruin en Klinkers, 1994). Van de droogvallers geeft bovendien driekwart aan dat zij slechts een enkele keer daadwerkelijk droogvallen. Uit het voorgaande valt af te leiden dat droogvallen maar door een (zeer) beperkt aantal waterrecreanten in de kustwateren daadwerkelijk wordt gedaan. Zeker in de Voordelta en de Oosterschelde gebeurt dit slechts sporadisch. Indien er wordt drooggevalen gebeurt dit hoofdzakelijk bij platen gelegen langs geulen. Tijdens het droogvallen blijven surfers, bootvisser en motorbootvaarders in het algemeen vlak in de buurt van hun vaartuig, terwijl droogvallers in de Waddenzee en deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee zich wat verder op het wad begeven. Tijdens het droogvallen zijn de activiteiten die het meest algemeen worden gedaan op het wad: wandelen, zwemmen en zonnen. De wadlopers ondernemen tijdens de wadlooptocht opvallend weinig andere activiteiten op het wad.

- Wat is de kennis omtrent de regelgeving ten aanzien van de natuur in de kustwateren.

Deelnemers aan chartertochten in de Waddenzee en surfers in de Voordelta blijken het vaakst geen kennis te hebben van regels of beperkingen die gelden voor de watersportactiviteit waaraan zij deelnemen. Voor de surfers in de Voordelta geldt echter dat daar nog geen specifieke regelingen van toepassing zijn in het kader van natuurbescherming, terwijl voor de deelnemers aan chartertochten geldt dat zij veelal voor de eerste keer aan een dergelijke tocht meedoen terwijl er bovendien een schipper aan boord is die verantwoordelijk is voor naleving van de regelgeving. Daar waar regelgeving ten aanzien van de natuur wel aanwezig is (Oosterschelde en Waddenzee), blijkt dat vooral die regels die van invloed zijn op het vaargedrag en de vaarmogelijkheden (zoals vaarsnelheidsbeperkingen, afgesloten gebieden, en droogvallocaties) in het algemeen redelijk tot goed bekend zijn, vooral onder de respondenten die zelf varen. Zoals reeds is opgemerkt is onder de deelnemers aan chartertochten maar ook onder de deelnemers aan wadlooptochten, de regelgeving ten aanzien van de natuurbescherming wat minder algemeen bekend, maar mag er worden aangenomen dat de schipper van de charterboot en de wadloopgids hiervan wel goed op de hoogte zijn. Een aanwijzing hiervoor wordt verkregen uit de informatiebronnen die de respondenten opgeven voor hun kennis omtrent de regelgeving. Zowel bij deelnemers aan een chartertocht als bij deelnemers aan een wadlooptocht blijkt de schipper, respectievelijk de wadloopgids het vaakst te hebben bijgedragen aan de kennis omtrent de regelgeving. In het algemeen zijn naast het informele circuit (van horen zeggen) ook watersportverenigingen, de cursus vaarbewijs, de almanak voor watertoerisme, waterkaarten en de krant belangrijke bronnen van informatie omtrent regelgeving voor de ondervraagde waterrecreanten.

- Hoe wordt deze regelgeving ervaren.

In het algemeen is de mate van acceptatie van bij de respondenten bekende regels/beperkingen groot. Vooral onder de surfers en wadlopers is dit het geval. Droogvallers in de Waddenzee staan nog het meest kritisch ten opzicht van de bij hun bekende regels/beperkingen, hoewel slechts eenderde van deze respondenten het merendeel of zelfs alle bij hun bekende regels/beperkingen overbodig acht. Op de vraag welk type maatregel ter bescherming van natuurwaarden in de kustwateren op het meeste begrip kan rekenen bleken alle zes onderscheiden groepen waterrecreanten een eensluidend antwoord te geven. De maatregel waarbij bepaalde delen van een kustwater voor iedereen wordt afgesloten (verboden) blijkt vanuit het breedste te worden gedragen, hoewel de mate waarin deze maatregel wordt geaccepteerd wel weer verschilt per watersportactiviteit. Een dergelijke generieke maatregel die voor iedereen geldt, wordt derhalve veel beter geaccepteerd dan beperkende maatregelen die gelden voor een specifieke watersportactiviteit. Het rechtvaardigheidsgevoel speelt hierbij derhalve een grote rol. Uit het voorgaande kan uiteraard niet de conclusie worden getrokken dat het beter zou zijn om een niet-selectief en ongenueanceerd beleid te gaan voeren ten aanzien van waterrecreatie in kustwateren. Een genuanceerd beleid noodzaakt echter wel tot een goede voorlichting over het hoe en waarom, zodat het gevoerde beleid wordt gerechtvaardigd, hetgeen de mate van acceptatie kan doen toenemen.

- Wat zijn de (dagelijkse) geldelijke bestedingen.

Om een duidelijk overzicht te verkrijgen van de bestedingen die waterrecreanten in de regio's van de kustwateren zoal doen is over de bestedingen van de dag- en de verblijfsrecreanten afzonderlijk gerapporteerd. Alleen onder de surfers en bootvissers in de Voordelta en onder de wadlopers in de Waddenzee bleek een voldoende groot aantal dagrecreanten aanwezig te zijn om hier uitspraken over te kunnen doen. De totale bestedingen per persoon per dag van de dagrecreanten onder deze drie groepen waterrecreanten blijkt elkaar niet zoveel te ontlopen. Gemiddeld liggen deze bestedingen rond de f 30,- per persoon per dag. Het bestedingspatroon vertoont evenwel wel verschillen.

Onder de verblijfsrecreanten blijken daarentegen wel grote verschillen aanwezig te zijn in de gemiddelde uitgaven per persoon per dag. Deze lopen uiteen van ruim f 46,- voor wadlopers tot meer dan f 170,- voor bootvissers. Ondanks de grote verschillen in het absolute bestede bedrag per persoon per dag per watersportactiviteit, zijn er toch ook overeenkomsten in het bestedingspatroon van de onderscheiden waterrecreanten te onderkennen. Zo maken in het algemeen de kosten voor overnachting ongeveer een kwart van alle bestedingen uit, terwijl de consumptieve bestedingen veelal ongeveer de helft van alle bestedingen vormen.

9.2 Aanbevelingen

Mede op basis van de gegevens en conclusies die uit het onderzoek voortkomen, worden in deze paragraaf een aantal aanbevelingen geformuleerd die van dienst kunnen zijn bij verbetering van de afstemming van waterrecreatie en natuur in kustwateren. Uit het onderzoek blijkt dat de kustwateren voor de meeste deelnemers van de zes bij het onderzoek betrokken vormen van waterrecreatie voorzien in een basisbehoefte tot ontspanning. Centraal staan hierin de begrippen: rust, ruimte, vrijheid, geestelijk ontspannen en natuur. Dit sluit goed aan bij hetgeen kenmerkend is voor de verschijningsvorm van de kustwateren. Juist de relatieve ongeschondenheid van de kustwateren blijkt namelijk het kenmerk te zijn wat vrij universeel door de onderscheiden waterrecreanten als het 'natuurlijke element' wordt kenschetst dat zij het meeste zouden missen als het zou verdwijnen. In het algemeen volgt uit het onderzoek dat de recreanten de kustwateren in eerste instantie beoordelen en waarderen op basis van ruimtelijke aspecten op een abstract niveau (de beleving van rust en ruimte). De aspecten die meer liggen op het vlak van 'de aankleding' van de kustwateren (zoals de aanwezige flora en fauna) zijn hieraan duidelijk ondergeschikt. Zo blijkt dat zowel bij de na te streven doelen als bij de beoordeling van de natuurlijke elementen flora en fauna beduidend lager scoren dan de genoemde elementen met een meer ruimtelijke invalshoek. Veel van de regelgeving in de kustwateren die watersporters ervaren, is echter juist gericht op bescherming en instandhouding van de aanwezige flora en fauna.

De mate van acceptatie van regelgeving is in het algemeen sterk afhankelijk van het doel dat ermee wordt nagestreefd en het rechtsgevoel dat een maatregel oproept. Uit het onderzoek blijkt dat generieke maatregelen die voor iedereen gelden kunnen rekenen op het meeste begrip. Het strekt daarom tot aanbeveling om regels en beperkingen zodanig op te stellen dat ze niet als discriminerend worden ervaren. **Bovendien moet het concrete doel dat met een maatregel wordt nagestreefd bij de waterrecreanten bekend zijn, om zodoende de mate van acceptatie en begrip voor een maatregel te vergroten**, waardoor tevens de naleving van de regelgeving positief kan worden beïnvloed. Vergroting van het draagvlak kan bovendien worden bereikt door regels en beperkingen in overleg en in samenspraak met de (recreatieve) gebruikers van de kustwateren op te stellen (participerende planning). Daarnaast mag worden verwacht dat een maatregel op meer begrip (en naleving) kan rekenen als deze maatregel betrekking heeft op een doel dat ook door de waterrecreanten wordt gedragen. Zo zou, om het begrip van waterrecreanten voor bepaalde regels/beperkingen te vergroten, meer nadruk moeten worden gelegd op het gezamenlijke belang van de waterrecreanten en de natuurbescherming. Zij streven namelijk doelen na die sterk in elkaars verlengde liggen. Aspecten die voor waterrecreanten erg belangrijk zijn (rust, ruimte, natuur en ongeschondenheid) sluiten prima aan bij natuur- en milieudoelstellingen, ze zijn alleen van een wat hoger abstractieniveau dan de meer concrete maatregelen ter bescherming van bijvoorbeeld de zeehond in de kustwateren. Aan waterrecreanten zou derhalve duidelijker moeten worden gemaakt dat maatregelen ter bescherming van de flora en fauna in kustwateren (zoals verbetering van de waterkwaliteit en de aanwijzing van stiltegebieden in de kustwateren) ook ten goede komen aan de rust en ongeschondenheid van de kustwateren. Het valt immers niet te verwachten dat waterrecreanten datgene wat zijzelf bewust

dan wel onbewust nastreven, zullen willen schaden. Ook in de voorlichting en promotie van de kustwateren zou het accent moeten komen te liggen op juist de genoemde ruimtelijke en belevingsaspecten (rust, ruimte, ongeschondenheid, en natuur).

Een doel dat ook hoog scoort bij de waterrecreanten in de kustwateren maar dat wel enigszins op gespannen voet staat met regelgeving in het algemeen, is het gevoel van vrijheid (me vrij voelen om te gaan waar ik wil en te doen wat ik wil). Blijkbaar worden de kustwateren sterk geassocieerd met een gevoel van vrijheid, hetgeen waarschijnlijk wordt bewerkstelligd door de grootschaligheid van de kustwateren en de relatieve afwezigheid van zichtbare menselijke ingrepen. Op zich is het een goede zaak dat de waterrecreanten ondanks de bestaande regelgeving in de kustwateren (nog steeds) een gevoel van vrijheid ondervinden indien zij zich in de kustwateren bevinden. Het is voor de recreatieve beleving van de kustwateren dan ook van belang dat het natuurlijke ongerepte karakter van het gebied behouden blijft, omdat anders een groot deel van de charme van deze gebieden zou verdwijnen. Dit pleit ervoor, om met regelgeving en inrichtingsmaatregelen in de kustwateren voor zover mogelijk terughoudend om te gaan, waardoor de identiteit van het gebied als niet-ingerichte, avontuurlijke regio behouden blijft. De regelgeving dient zich derhalve te beperken tot (h)erkenbare problemen. Anderzijds moet bij de waterrecreanten in de kustwateren het besef aanwezig zijn dat het gevoel van vrijheid alleen kan blijven bestaan indien men zich houdt aan bepaalde regelgeving.

Alhoewel de kennis van de huidige regelgeving op het vlak van natuur- en milieubescherming in het algemeen redelijk tot goed is te noemen, kan hierin toch nog wel enige verbetering worden bewerkstelligd. Verbetering van de kennis van deze regelgeving onder waterrecreanten kan worden bereikt door per watersportactiviteit na te gaan van welke specifieke informatiebronnen zij veelvuldig gebruik maken. De voorlichting zou zich vooral moeten richten op diegenen die aangeven geen of slechts een geringe kennis van regelgeving te hebben. Bij de voorlichting zou dan vervolgens per doelgroep van waterrecreanten nadrukkelijker kunnen worden ingespeeld op die bronnen die door de desbetreffende doelgroep veelvuldig worden geraadpleegd. Hierbij kan derhalve worden aangesloten bij bestaande promotie/informatiekanalen. Onderhavig onderzoek geeft hiervoor een eerste aanzet. Zo zijn bijvoorbeeld waterkaarten niet geschikt als informatiebron voor surfers, maar wel voor de droogvallers in de Waddenzee en de motorbootvaarders in de Oosterschelde. Naast voorlichting (bekendheid geven aan regelgeving) is ook educatie (verbreiding van kennis) een belangrijk middel ter vergroting van het draagvlak van maatregelen.

Tenslotte moet nog worden opgemerkt, dat om te kunnen komen tot de ontwikkeling van een afgewogen beleid voor het beheer van de kustwateren, de kennis van de in dit rapport weergegeven inzichten in het gedrag van waterrecreanten in kustwateren pas goed bruikbaar is, als er meer inzicht bestaat in de omvang van de diverse vormen van waterrecreatie in de kustwateren, naar tijd en plaats. Monitoring van het gebruik van kustwateren op regionaal niveau is hierbij van groot belang.

Literatuur

Bestuurlijk Overleg Voordelta, 1993. *Vorm in Verandering; Integraal Beleidsplan Voordelta*. Rijswijk, Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Rijkswaterstaat.

Bruin, A.H. de en P.M.A. Klinkers, 1994. *Recreatietoervaart: de moeite waard; een onderzoek onder toervaarders naar vaargedrag, motieven en bestedingen in zeven watersportregio's in Nederland*. Wageningen, DLO-Staring Centrum, Rapport 307.

Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij en Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 1993. *Structuurschema Groene Ruimte*, deel 3: Kabinetsstandpunt. 's-Gravenhage.

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 1991. *Vierde nota over de ruimtelijke ordening Extra*, deel 3: Kabinetsstandpunt. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij. Kamerstukken II, 1990/91, 21879, nrs. 5-6.

Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 1993. *Planologische kernbeslissing Waddenzee*, deel 3: Kabinetsstandpunt. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij. Vergaderjaar 1992-1993, Kamerstukken 22605, nrs. 3-4.

Stuurgroep Oosterschelde, 1993. *Beleidsplan Oosterschelde 1994*. Middelburg.

Aanhangsel 1 Vragenlijst

Vragenlijst van het onderzoek naar bezoekmotieven, vaargedrag en tijdbestedingspatronen van watersporters in kustwateren

INFORMATIE VOORAF (DOOR INTERVIEWER IN TE VULLEN):

2. REGIO WAARIN HET INTERVIEW WORDT AFGENOMEN	[	]
(ENQ: Wadden = 1, Voordelta = 2, Oosterschelde = 3)		
3. INTERVIEWLOCATIE (NUMMER)	[	]
4. AARD INTERVIEWLOCATIE		
1 jachthaven/passantenhaven		
2 wadloopconcentratiepunt		
3 tewaterlaatplaats visboten		
4 camping		
5 natuurlijke oever		
6 surfstrand		
7 elders op strand/wad		
8 op of bij aankomstpunt/vertrekpunt (veer)boot		
5. DATUM INTERVIEW (MAAND-DAG AFZONDERLIJK)	maand	[]
6.	dag	[]
7. BEGINTIJDSTIP VAN HET INTERVIEW	uur	[]
	minuten	[]
8. WATERSPORTACTIVITEIT:		
1 wadlopen		
2 zeilen		
3 deelname chartertocht		
4 bootvissen		
5 surfen		
6 motorbootvaren		

Intro: wij doen een onderzoek naar het gebruik van de Waddenzee/Voordelta/Oosterschelde door verschillende 'watersporters'. Mag ik u (of één van u) hierover een aantal vragen stellen? Het gesprek duurt ongeveer 20 à 25 minuten. (Selectie van de te ondervragen persoon volgens instructies)

- 9.
- 1 persoon weigert --> einde enquête
- 2 gesprek slaagt
10. BENT U VANDAAG OF OP EEN VAN DE VOORGAANDE DAGEN AL EERDER VOOR DIT ONDERZOEK GEÏNTERVIEWD?
- 1 ja --> einde enquête
- 2 nee

Vraag 11 alleen stellen aan zeilers op de Waddenzee:

11. LAAT U ZICH WEL EENS DROOG VALLEN OP HET WAD OF MEERT U WEL EENS AF (OF GAAT VOOR ANKER) NABIJ DE SLIKKEN/PLATEN IN DEZE REGIO ALS U HIER VAART?

- 1 nooit --> einde enquête
- 2 een enkele keer
- 3 om de paar dagen dat ik hier vaar een keer
- 4 vrijwel iedere dag dat ik hier vaar

12. INTERVIEWER NOTEER GESLACHT GEÏNTERVIEWDE (constateervraag voor interviewer)

- 1 man
- 2 vrouw

13. WAT IS UW NATIONALITEIT?

- 1 nederlands
- 2 duits
- 3 belgisch

14. ALS U EEN VASTE WOONPLAATS IN NEDERLAND HEEFT, WAT IS DE POSTCODE VAN UW EIGEN WONING?

(ENQ: volledige postcode invullen, cijfers en letters. Deze vraag ook stellen aan respondenten met de Duitse of Belgische nationaliteit!)

postcode:

15. WAT IS UW LEEFTIJD?

..... jaar

Vraag 16 alleen stellen aan wadlopers en deelnemers chartervaart

16. UIT HOEVEEL PERSONEN BESTAAT DE TOTALE GROEP (WAARUIT DE RESPONDENT WORDT GESELECTEERD)?

(ENQ: respondent wel meetellen, maar gids, schipper en matroos niet meetellen)

..... personen (incl. respondent)

17. MET HOEVEEL PERSONEN ONDERNEEMT U VANDAAG DEZE ACTIVITEIT (= surfen, zeilen, deelname chartervaart, motorbootvaren, bootvissen, wadlopen) (*totale aantal personen in de groep waarmee de respondent (in algemene zin) een relatie heeft, inclusief de respondent zelf*) ?

..... personen (incl.respondent)

18. DE LEDEN VAN DE GROEP (WAARMEE DE RESPONDENT IN ALGEMENE ZIN EEN RELATIE HEEFT) ZIJN; (ENQ: meer antwoorden mogelijk)

- 1 echtgeno(o)t(e)/partner
- 2 uw kinderen
- 3 overige familie
- 4 vrienden/kennissen
- 5 collega's van het werk
- 6 club, vereniging, school
- 7 geïnterviewde is alleen
- 8 ouders

19. HOEVEEL JAAR ONDERNEEMT U DEZE ACTIVITEIT (= surfen, zeilen, deelname chartervaart, motorbootvaren, bootvissen, wadlopen) AL IN DEZE REGIO (eventueel kaart tonen) ? (ENQ: Indien voor de eerste keer/het eerste jaar in deze regio aanwezig, dan één jaar invullen en door naar vraag 23).

..... jaar

20. IN WELKE MAANDEN ONDERNEEMT U DEZE ACTIVITEIT IN DEZE REGIO (eventueel kaart tonen). (ENQ: meer antwoorden mogelijk)?

- 1 januari
- 2 februari
- 3 maart
- 4 april
- 5 mei
- 6 juni
- 7 juli
- 8 augustus
- 9 september
- 10 oktober
- 11 november
- 12 december

21. IN WELKE MAAND ONDERNEEMT U DEZE ACTIVITEIT IN DEZE REGIO (eventueel kaartje tonen) HET VAAKST (ENQ: één antwoord mogelijk)?

- 1 januari
- 2 februari
- 3 maart
- 4 april

- 5 mei
- 6 juni
- 7 juli
- 8 augustus
- 9 september
- 10 oktober
- 11 november
- 12 december
- 13 alle maanden even vaak

22. HOE VEEL DAGEN ONDERNEEMT U DEZE ACTIVITEIT IN DEZE REGIO (eventueel kaartje tonen) GEMIDDELD PER JAAR?

aantal **dagen** dat deze activiteit gemiddeld wordt ondernomen:

23. HOEVEEL UUR BRENGT U VANDAAG NAAR SCHATTING DOOR OP HET WATER/WAD ZOWEL OP ALS BUITEN DE BOOT (TOTAAL: REEDS DOORGEBRACHT EN VANDAAG NOG DOOR TE BRENGEN). (ENQ: het aan de wal liggen niet meetellen.)

..... uur

Vraag 24 niet stellen aan wadlopers, surfers en bootvissers

24. HOEVEEL UREN BRENGT U VANDAAG OP DE VASTE WAL DOOR (VAN BOORD) (AANTAL UREN REEDS OP DE WAL DOORGEBRACHT PLUS HET AANTAL UREN DAT NAAR VERWACHTING VANDAAG NOG OP DE WAL WORDT DOORGEBRACHT)?

..... uur

25. WELKE (RECREATIEVE) ACTIVITEITEN HEEFT U VANDAAG OP DE WAL IN DEZE REGIO ONDERNOMEN OF BENT U NOG VAN PLAN TE GAAN ONDERNEMEN? (ENQ: meer antwoorden mogelijk)

1 dagelijkse boodschappen

2 recreatief winkelen (winkelen voor plezier)

3 wandelen

4 fietsen

5 zonnen (op strand/kust/weide)

6 bezoek restaurant/café/terras

7 bezoek (oude) stadjes/dorpskernen/musea (cultuurbezoek)

8 gebruik van andere recreatieve voorzieningen/attracties

9 geen

26. BENT U VANMORGEN VANUIT UW EIGEN WONING VERTROKKEN EN KOMT U DAAR VANAVOND WEER TERUG ?

1 ja (dagrecreant) --> door naar vraag 53

2 nee (verblijfsrecreant)

27. HOEVEEL DAGEN VERBLIJFT U AL IN DEZE REGIO (RESP. OMGEVING WADDENZEE, VOORDELTA EN OOSTERSCHELDE)? (ENQ: inclusief de dag waarop het interview plaats vindt)

..... dagen

28. HOEVEEL DAGEN NA VANDAAG DENKT U NOG IN DEZE REGIO DOOR TE BRENGEN (RESP. OMGEVING WADDENZEE, VOORDELTA EN OOSTERSCHELDE)

..... dagen

29. HOE VAAK ONDERNEEMT U DEZE ACTIVITEIT (resp. zeilen, wadlopen, motorbootvaren, bootvissen, surfen en deelname chartervaart) TIJDENS UW HUIDIGE VERBLIJF IN DEZE REGIO?

1 iedere dag

2 om de dag

3 om de paar dagen

4 zo af en toe eens

5 alleen vandaag

30. IN WAT VOOR SOORT ACCOMMODATIE OVERNACHT U TIJDENS UW HUIDIGE VERBLIJF IN DEZE REGIO?

1 toercaravan/camper

2 tent

3 hotel/pension/appartement

4 charterboot

5 eigen boot

6 leen/huurboot

7 eigen tweede woning/zomerhuisje/stacaravan

8 gehuurde bungalow/zomerhuisje/stacaravan

9 bij familie/vrienden/kennissen in huis

31. WAT ZIJN NAAR SCHATTING DE TOTALE KOSTEN VAN DE VERBLIJFSACCOMMODATIE VAN U EN UW GROEPSGENOTEN (ALLEEN DEGENEN WAARMEE U IN ALGEMENE ZIN EEN RELATIE HEEFT) TIJDENS UW GEHELE VERBLIJF IN DEZE REGIO?

31 huur toercaravan/camper	f
32 huur tent	f
33 staanplaats op camping	f
34 hotel	f
35 huur bungalow/zomerhuisje/stacaravan	f
36 huur pension/appartement	f
37 huur motor/zeilboot	f
38 overnachtingskosten in jachthaven	f
39 deelnamekosten chartervaart	f
40 overig	f

41. HOEVEEL HEBBEN U EN UW GROEPSGENOTEN (ALLEEN DEGENEN WAARMEE U EEN RELATIE HEEFT) IN DE AFGELOPEN 24 UUR BESTEED AAN:

41 dagelijkse boodschappen	f
42 duurzame goederen (recreatief winkelen)	f
43 horeca (restaurants, cafés e.d.)	f
44 discotheekbezoek	f
45 overig amusement en cultuurbezoek (musea e.d.)	f
46 kleinschalige dienstverlening (kapper, pers. verzorging)	f
kosten van recreatieve activiteiten te weten:	
47 huur kano	f
48 huur fiets	f
49 huur surfplank	f
50 sportvissen (incl. huur visboot)	f
51 wadlopen	f
52 overig	f

NA DEZE VRAAG DOOR NAAR VRAAG 67

53. HOEVEEL BESTEDEN U EN UW GROEPSGENOTEN (ALLEEN DEGENEN WAARMEE U EEN RELATIE HEEFT) VANDAAG NAAR SCHATTING IN DIT GEBIED AAN:

(ENQ: deze vraag alleen stellen aan dagrecreanten. NB. dit zijn respondenten die vraag 26 met ja hebben beantwoord)

53 boodschappen/snacks	f
54 duurzame goederen (recreatief winkelen)	f
55 horeca (restaurants, cafés e.d.)	f
56 discotheekbezoek	f

57 overig amusement/cultuurbezoek (musea e.d.)	f
kosten van recreatieve activiteiten te weten:	
58 huur zeilboot	f
59 huur motorboot	f
60 huur kano	f
61 huur fiets	f
62 huur charterboot	f
63 huur surfplank	f
64 sportvissen (incl. huur visboot)	f
65 wadlopen	f
66 overig	f

67. MET WELKE WIJZE VAN VERVOER BENT U VAN UW HUISADRES NAAR DEZE REGIO GEKOMEN (OF NAAR HET OPSTAPPUNT VAN DE BOOT)

1 openbaar vervoer	--> door naar vraag 68
2 personenauto/busje (max 9 pers)	--> door naar vraag 69
3 groepsvervoer per (touring)bus	--> door naar vraag 69
4 motor/scooter	--> door naar vraag 69
5 fiets/bromfiets	--> door naar vraag 69
6 overig	--> door naar vraag 69

68. WAT ZIJN DE REISKOSTEN VAN HET OPENBAAR VERVOER (ENKELE REIS GEMIDDELD PER PERSOON) VAN UW HUISADRES NAAR DEZE REGIO OF HET OPSTAPPUNT VAN DE BOOT

f --> door naar vraag 71

69. MET HOEVEEL PERSONEN ZAT U IN/OP DE AUTO/BUS/MOTOR/(BROM)FIETS

..... personen (incl. respondent)

70. WELKE AFSTAND HEEFT U HIERMEE (NAAR SCHATTING) AFGELEGD OM VAN UW HUISADRES NAAR DEZE REGIO (OF OPSTAPPUNT VAN DE BOOT) TE KOMEN (ALLEEN HEENREIS)

..... kilometer

71. IK LEES U EEN AANTAL UITSPRAKEN VOOR DIE BETREKKING HEBBEN OP ZAKEN DIE U IN DIT GEBIED KUNT ERVAREN OF DOEN. WILT U STEEDS AANGEVEN HOE BELANGRIJK VOOR U DIT PUNT IS. (ENQ: toon respondent kaart met antwoordmogelijkheden)

1 heel erg belangrijk, 2 tamelijk belangrijk, 3 neutraal, 4 tamelijk onbelangrijk, 5 volkomen onbelangrijk, 6 weet niet, nog nooit over nagedacht

TIJDENS MIJN VERBLIJF IN DIT GEBIED HIER WIL IK VOORAL:

71 ruimte om mij heen hebben	1	2	3	4	5	6	9
72 me lichamelijk inspannen	1	2	3	4	5	6	9
73 me geestelijk ontspannen	1	2	3	4	5	6	9
74 me vrij voelen om te gaan waar ik wil en te doen wat ik wil	1	2	3	4	5	6	9
75 gezellig met anderen lol maken	1	2	3	4	5	6	9
76 de natuur zien en beleven	1	2	3	4	5	6	9
77 zelf ontdekken hoe het gebied eruit ziet	1	2	3	4	5	6	9
78 stilte (rust) om mij heen hebben	1	2	3	4	5	6	9
79 het avontuur (spanning) opzoeken	1	2	3	4	5	6	9
80 planten of dieren zien	1	2	3	4	5	6	9
81 stoeien met de (natuurlijke) elementen (eb en vloed, wind en water)	1	2	3	4	5	6	9

IK WIL NU INGAAN OP DE NATUUR EN HET LANDSCHAP IN DIT GEBIED EN HOE U DIT BEOORDEELT.

82. HET WADDENMILIEU/VOORDELTA/OOSTERSCHDELDE WORDT GEVORMD DOOR EEN GROOT AANTAL (NATUURLIJKE) ELEMENTEN/ASPECTEN. KUNT U AANGEVEN HOE ERG U HET ZOU VINDEN ALS U OM EEN OF ANDERE REDEN NIET MEER VAN EEN BEPAALD ELEMENT ZOU KUNNEN GENIETEN ? HET GAAT ER DAARBIJ OM HOEZEER EEN ELEMENT BIJDRAAGT AAN HET PLEZIER OF HET GENOT DAT U AAN DIT GEBIED BELEEFT. (ENQ: toon respondent kaart met antwoordmogelijkheden)

als ik niet meer van dit element zou kunnen genieten vind ik dit: 1 heel erg, ik kom niet meer, 2 wel erg, maar ik blijf komen, 3 niet zo heel erg, wel jammer, 4 geeft niet, vind ik niet jammer, 9 geen antwoord

82 droogvallende delen (schorren, slikken en platen)	1	2	3	4	9
83 de rust en stilte	1	2	3	4	9
84 de uitgestrektheid van het gebied	1	2	3	4	9
85 de relatieve ongeschondenheid van het gebied	1	2	3	4	9
86 de zeestromingen/getijdenwerking	1	2	3	4	9
87 de vogels	1	2	3	4	9
88 de vissen	1	2	3	4	9

89 de schelp/schaaldieren	1	2	3	4	9
90 de zeehonden	1	2	3	4	9
91 golfslag/branding	1	2	3	4	9

92. ZIJN ER VOOR ZOVER U BEKEND IS, OOK REGELS/BEPERKINGEN VOOR HET BEOEFENEN VAN DEZE WATERSPORTACTIVITEIT IN DIT GEBIED ?

1 ja

2 nee --> door naar vraag 96

93. ZO JA, WELKE REGELS/BEPERKINGEN DIE GELDEN VOOR DEZE ACTIVITEIT IN DEZE REGIO KENT U ? (open vraag (ENQ: indien geen regels worden genoemd door naar vraag 96))

.....

94. WAT VINDT U VAN DE BIJ U BEKENDE REGELS/BEPERKINGEN DIE GELDEN VOOR DEZE ACTIVITEIT IN DEZE REGIO? (ENQ: één antwoord mogelijk)

- 1 ik zie het nut van alle regels/beperkingen wel in
- 2 ik zie het nut van de meeste regels/beperkingen wel in
- 3 ik vind het merendeel van de regels/beperkingen overbodig
- 4 ik vind alle regels/beperkingen overbodig

95. HOE HEEFT U KENNIS GENOMEN VAN DEZE REGELGEVING OMTRENT HET GEBRUIK VAN DIT GEBIED (meer antwoorden mogelijk)?

- 1 via de krant
- 2 via een bezoekerscentrum
- 3 via voorlichtingsmateriaal bij havenmeester
- 4 via voorlichtingsmateriaal op overige overnachtingslocaties
- 5 via een (watersport)vereniging (visver./surfver. enz)
- 6 via cursus voor vaarbewijs
- 7 via de televisie/radio
- 8 via natuurbeschermingsorganisatie
- 9 via de schipper
- 10 van horen zeggen (via anderen)
- 11 via politie te water (of overig bevoegd gezag)
- 12 via een beherende instantie
- 13 via de VVV
- 14 via de ANWB
- 15 via de Almanak voor Watertoerisme

16 via waterkaarten

17 via de gids van het wadlopen

96. ER KUNNEN VERSCHILLENDE REDENEN ZIJN WAAROM U MOMENTEEL DEZE ACTIVITEIT IN DEZE REGIO ONDERNEEMT EN NIET IN EEN ANDER GEBIED. KUNT U AANGEVEN WELK VAN DEZE REDENEN VOOR U VAN BELANG IS (GEWEEST). (ENQ: toon respondent kaart met antwoordmogelijkheden)

(1 = heel erg belangrijk, 2 = tamelijk belangrijk, 3 = neutraal, 4 = tamelijk onbelangrijk, 5 = volkomen onbelangrijk, 6 = niet van toepassing, 9 = geen antwoord)

96 geringe afstand (vaartijd) naar thuishaven	1	2	3	4	5	6	9
97 dicht bij mijn woon/verblijfplaats	1	2	3	4	5	6	9
98 dit is de enig mogelijke plaats in Nederland om deze activiteit te ondernemen	1	2	3	4	5	6	9
99 vanwege de goede mogelijkheden voor het beoefenen van deze activiteit	1	2	3	4	5	6	9
100 anderen (groepsgenoten) wilden hierheen	1	2	3	4	5	6	9
101 vanwege goede eerdere ervaringen	1	2	3	4	5	6	9
102 de aantrekkelijke natuur en landschap	1	2	3	4	5	6	9
103 goed bekend/vertrouwd met deze regio	1	2	3	4	5	6	9
104 uit gewoonte	1	2	3	4	5	6	9
105 het vaarwater is gevarieerd	1	2	3	4	5	6	9
106 de aanwezigheid van oude stadjes en dorpjes	1	2	3	4	5	6	9
107 het is een avontuurlijke, ongetemde regio	1	2	3	4	5	6	9
108 ik wil deze regio beter leren kennen	1	2	3	4	5	6	9
109 de mogelijkheid om droog te vallen	1	2	3	4	5	6	9
110 de mogelijkheid om verschillende routes te kunnen varen	1	2	3	4	5	6	9
111 de aanwezigheid van eb en vloed	1	2	3	4	5	6	9
112 de mogelijkheden om ook andere activiteiten te ondernemen	1	2	3	4	5	6	9
113 de rust en de ruimte	1	2	3	4	5	6	9
114 de aanwezige dieren	1	2	3	4	5	6	9
115 van de waterkwaliteit 1	2	3	4	5	6	9	

(ENQ: VRAAG 116 NIET STELLEN AAN WADLOPERS EN DROOGVALLENDE ZEILERS IN DE WADDENZEE. NB. DUS WEL STELLEN AAN DEELNEMERS CHARTERTOCHT, BOOTVISSERS, MOTORBOOTVAARDERS EN SURFERS!)

116. LAAT U ZICH WEL EENS DROOG VALLEN OP HET WAD OF MEERT U WEL EENS AF NABIJ DE SLIKKEN/PLATEN IN DEZE REGIO ALS U HIER VAART/VIST/SURFT?

- 1 nooit --> door naar vraag 132
- 2 een enkele keer
- 3 om de paar dagen dat ik hier vaar/vis/surf een keer
- 4 vrijwel iedere dag dat ik hier vaar/vis/surf

(ENQ: VRAAG 117 NIET STELLEN AAN WADLOPERS)

117. HOE VER GAAT U NAAR SCHATTING MAXIMAAL HET WAD/ZANDPLAAT OP VANAF DE BOOT/SURFPLANK GEZIEN, ALS U DROOGVALT (HOEVER VERWIJDEERT U ZICH VAN DE BOOT/SURFPLANK)

..... meter

(ENQ: VRAAG 118 NIET STELLEN AAN WADLOPERS)

118. OP WELKE SOORT LOCATIE WORDT MEESTAL DROOGGEVALLEN? (ENQ: één antwoord mogelijk)

- 1 in de nabijheid van havens
- 2 bij platen langs een geul
- 3 midden op de platen
- 4 aan de rand van afgesloten gebieden

119. WELKE ACTIVITEITEN ONDERNEEMT U (BUITEN DE BOOT) ZOAL ALS U DROOG VALT ? (ENQ: toon respondent kaart met antwoordmogelijkheden)

1 = onderneem activiteit nooit tijdens droogvallen, 2 = onderneem activiteit een enkele keer tijdens droogvallen, 3 = onderneem activiteit regelmatig tijdens droogvallen, 4 = onderneem activiteit vrijwel altijd tijdens droogvallen, 9 = geen antwoord)

119 wandelen op het wad	1	2	3	4	9
120 mosselen zoeken	1	2	3	4	9
121 zagers/pieren/wormen steken	1	2	3	4	9
122 zwemmen	1	2	3	4	9
123 zonnen	1	2	3	4	9
124 observeren zeehonden	1	2	3	4	9
125 vliegeren	1	2	3	4	9
126 vissen in de geulen	1	2	3	4	9
127 vogels observeren	1	2	3	4	9
128 jatten	1	2	3	4	9
129 hond uitlaten	1	2	3	4	9

130 barbecuen/eten	1	2	3	4	9
131 (onderwater)schip schoonmaken	1	2	3	4	9

132 DOOR DE RECREATIE IN DIT GEBIED KAN DE NATUUR ONDER DRUK KOMEN TE STAAN. DE OVERHEID WIL ALS BEHEERDER DE MOGELIJKE SCHADE ZOVEEL MOGELIJK BEPERKEN. DAAROM ZIJN OF WORDEN BEPERKENDE MAATREGELEN GETROFFEN. WILT U AANGEVEN WAT U VAN DE VOLGENDE MAATREGELEN IN ZIJN ALGEMEENHEID VINDT.

- 1 volstrekt tegen
- 2 ben ik er op tegen, maar heb er anderzijds wel wat begrip voor
- 3 kan ik begrip voor opbrengen
- 4 ben ik sterk voor

132 verbod om in bepaalde delen van het gebied te komen (voor iedereen afgesloten delen)	1	2	3	4
133 verbod om deze activiteit in bepaalde delen van het gebied uit te voeren	1	2	3	4
134 deze activiteit mag in het gehele gebied niet meer plaatsvinden	1	2	3	4
135 deze activiteit mag gedurende een bepaalde periode van het jaar niet worden ondernomen in het gehele gebied	1	2	3	4
136 er komt een pasjes/vergunningensysteem voor deze recreatie-activiteit in het gebied	1	2	3	4

DE VRAGEN 137 TOT EN MET 155 ALLEEN STELLEN AAN ZEILERS (DROOGVALLERS) EN CHARTERVAARDERS (WADDENZEE), EN MOTORBOOTVAARDERS (OOSTERSCHELDE)

137. IS DE VASTE LIGPLAATS VAN DEZE BOOT IN HET BUITENLAND?

- 1 ja --> door naar vraag 142
- 2 nee

138. WAAR (BIJ WELKE STAD OF BIJ WELK DORP) IS DE (ZOMER)THUISHAVEN (VASTE LIGPLAATS) VAN DEZE BOOT, OF WAAR IS DE BOOT GEHUURD ?

- 138 plaatsnaam (alleen in Nederland):
- 139 gemeente (alleen in Nederland):
- 140 gemeentecode:

141 provincie:	1 Noord-Holland	7 Overijssel
	2 Zuid-Holland	8 Gelderland
	3 Utrecht	9 Noord-Brabant
	4 Friesland	10 Limburg
	5 Groningen	11 Zeeland
	6 Drente	12 Flevoland

142. IS DIT DE REGIO WAARIN U MEESTAL VAART, OF BENT U OP DOORTOCHT NAAR EEN ANDERE REGIO OF BENT U VANUIT EEN ANDERE REGIO JUIST NAAR DEZE REGIO GEKOMEN OM HIER ENIGE TIJD TE VAREN?

1 vaste vaarregio

2 doortocht

3 specifieke doelregio

143. OP WELKE SOORTEN LOCATIES OVERNACHT U MET DE BOOT IN DEZE REGIO ?

(... keer van de tien overnachtingen)

143 in "vreemde" jachthaven/passantenhaven keer

144 in eigen vaste ligplaats keer

145 bij tijdelijke aanlegplaats buiten een jachthaven keer

146 voor anker keer

147 (droogvallen) op wad keer

totaal 10 keer

148. IN HOEVERRE IS DE ROUTE DIE U VANDAAG VAART OF HEEFT GEVAREN VAN TE VOREN UITGESTIPPELD DOOR U OF (EEN VAN) DE ANDERE OPVARENDEN?

1 helemaal niet

2 alleen het verste punt

3 alleen het eerste stuk

4 alleen de grote lijnen

5 de gehele route exact

6 weet niet

149. KUNT U AANGEVEN IN WELKE MATE ELK VAN DE VOLGENDE ASPECTEN VAN INVLOED ZIJN OF EEN ROL SPELEN) BIJ DE KEUZE VAN DE ROUTE DIE U VANDAAG IN DEZE REGIO VAART OF HEEFT GEVAREN. (ENQ: toon respondent kaart met antwoordmogelijkheden)

(0 = geen invloed; 1 = enigzinds van invloed; 2 = van invloed; 3 = veel van invloed; 4 = zeer veel invloed; 5 = niet van toepassing; 9 geen antwoord)

149 opnemen van aantrekkelijke stadjes/dorpjes e.d. in de route	0	1	2	3	4	5	9
150 opzoeken van rustig (niet druk) vaarwater	0	1	2	3	4	5	9
151 varen langs en tussen zandbanken/schorren/platen	0	1	2	3	4	5	9
152 volgen van de kortste route naar van te voren bepaalde bestemming	0	1	2	3	4	5	9
153 varen langs plekken waar mogelijk zeehonden aanwezig zijn	0	1	2	3	4	5	9
154 het tijdstip van de getijdenstromingen	0	1	2	3	4	5	9
155 veiligheidsaspecten ivm weer en getijdenwerking	0	1	2	3	4	5	9

DE VRAGEN 156 EN 157 ALLEEN STELLEN AAN BOOTVISSERS/SURFERS

156. HOEVER BENT U VANDAAG TIJDENS HET SURFEN/VISSEN NAAR SCHATTING MAXIMAAL VAN DE KUST VERWIJDERD (meters)?

..... meters

157. HOELANG BENT U GEMIDDELD OP HET WATER TIJDENS HET VISSEN/SURFEN IN DEZE REGIO?

..... uren en minuten

VRAAG 158 AAN IEDEREEN STELLEN

158. TENSLOTTE WIL IK U VRAGEN OF U LID OF DONATEUR BENT VAN EEN NATUURBESCHERMINGSORGANISATIE?

1 ja

2 nee --> einde enquête

159. ZO JA, WELKE? (meerdere antwoorden mogelijk)

1 Greenpeace

2 Wereldnatuurfonds

3 It Fryske Gea

4 Provinciaal Landschap

5 Vereniging tot behoud van de Waddenzee

6 Zeehondenopvang Pieterburen/Ecomare

7 Stichting Duinbehoud

8 Kritisch Faunabeheer

9 Vogelbescherming

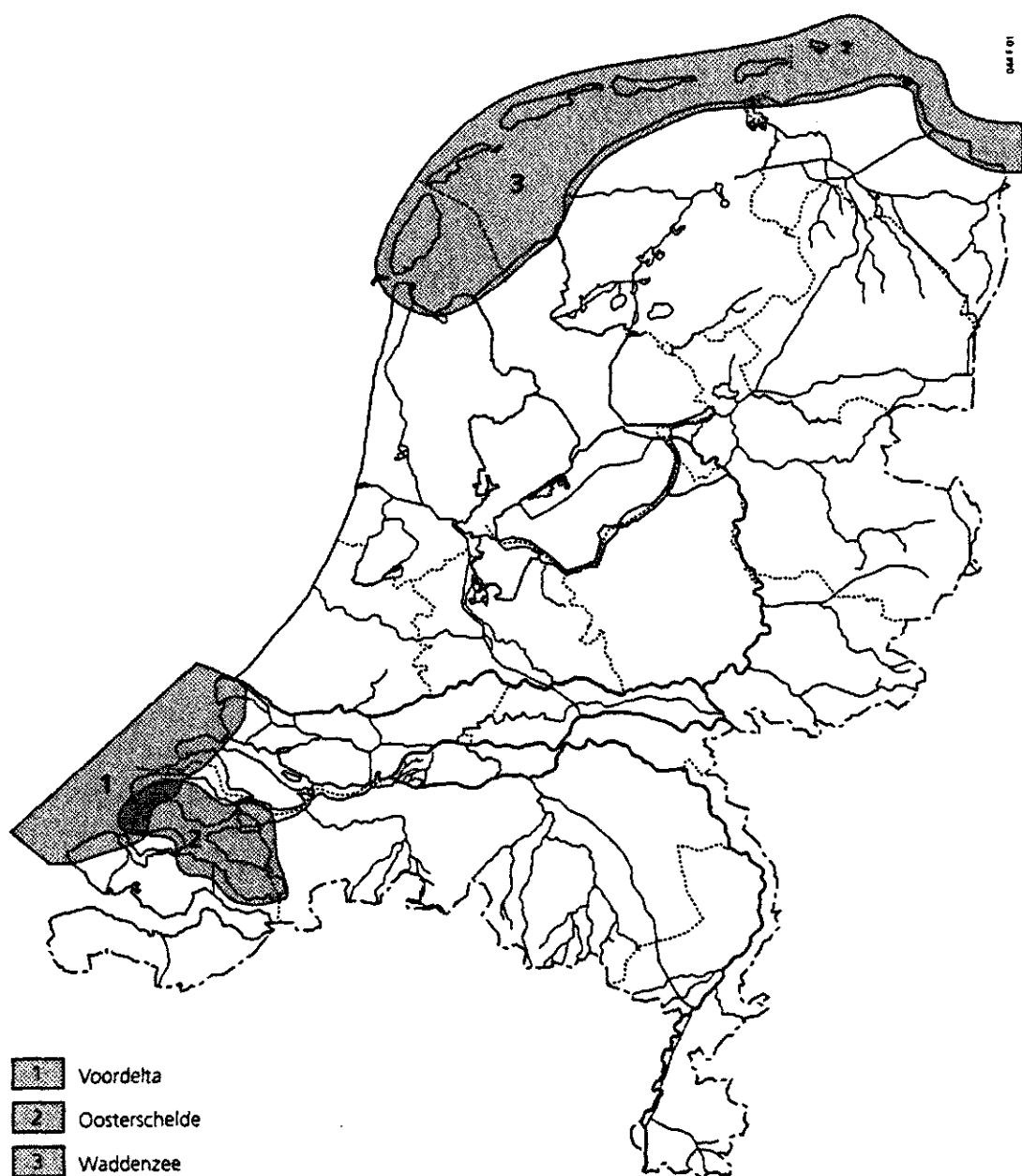
- 10 Instituut voor natuurbeschermings-educatie (I.V.N.)
 - 11 Vereniging Das & Boom
 - 12 Nederlandse Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten
 - 13 Milieudefensie
 - 25 Overig
-

160. NOTEER EINDTIJDSTIP:

uur []

minuten []

Aanhangsel 2 Begrenzing van de drie bij het onderzoek betrokken kustwateren

Aanhangsel 3 Overzicht van de interviewlocaties en het aantal afgenomen interviews

	Aantal afgenomen interviews
Voordelta (surfen)	
Brouwersdam (zuidstrand)	35
Veersegatdam	86
Westkapelle (strand)	1
Brouwersdam (noordstrand)	32
Totaal	154
Voordelta (bootvissen)	
Roompotsluis (trailerhelling)	81
Brouwersdam (trailerhelling)	29
Westkapelle (strand)	14
Anna Friso (dijkovergang)	1
Totaal	125
Oosterschelde (motorbootvaren)	
Zierikzee (jachthaven)	57
Goes (jachthaven)	66
Sofiahaven (jachthaven)	18
St. Annaland (jachthaven)	3
Totaal	144
Waddenzee (droogvallers)	
Ameland (jachthaven Nes)	60
Schiermonnikoog (jachthaven)	33
Engelsmanplaat	4
Terschelling (jachthaven West-Terschelling)	23
Vlieland (jachthaven Oost-Vlieland)	10
Harlingen (jachthaven)	22
Totaal	152
Waddenzee (chartervaart)	
Terschelling (haven West-Terschelling)	19
Texel (haven Oudeschild)	26
Vlieland (haven Oost-Vlieland)	28
Ameland (haven Nes)	29
Schiermonnikoog (haven)	22
Harlingen (haven)	21
Totaal	145

Waddenzee (wadlopers)	
Parkeerterrein tussen Wierum en Nes	39
Ameland (aankomstpunt bij Nieuwlandsrijd)	44
Schiermonnikoog (aankomstpunt bij Veerdam)	16
Wadlopersboot (Rottumeroog-Noordpolderzijl)	22
Waddenkust nabij Westernieland	22
Totaal	143

Aanhangsel 4 Het weer gedurende de interviewdagen

Donderdag 14 juli	Waddenzee: buien afgewisseld met enige zon, maximum temperatuur van 22 °C, gemiddelde windsnelheid 3,6 m/s
Vrijdag 15 juli	Waddenzee: enige wolkenvelden maar overwegend zon, maximum temperatuur van 24 °C, gemiddelde windsnelheid 4,1 m/s
Zaterdag 16 juli	Waddenzee: wolkenvelden met hier en daar een spatje regen maar ook perioden met zon, maximum temperatuur van 21 °C, gemiddelde windsnelheid 3,1 m/s
Zondag 17 juli	Waddenzee: veel zon, maximum temperatuur 21 °C, gemiddelde windsnelheid 5,7 m/s
Maandag 18 juli	Waddenzee: veel zon, maximum temperatuur 21 °C, gemiddelde windsnelheid 6,2 m/s
Dinsdag 19 juli	Waddenzee: veel zon, maximum temperatuur 23 °C, gemiddelde windsnelheid 7,2 m/s Zeeland: veel zon, maximum temperatuur 27 °C, gemiddelde windsnelheid 4,6 m/s
Woensdag 20 juli	Waddenzee: veel zon, maximum temperatuur 25 °C, gemiddelde windsnelheid 4,6 m/s Zeeland: veel zon, maximum temperatuur 27 °C, gemiddelde windsnelheid 3,6 m/s
Donderdag 21 juli	Waddenzee: veel zon, maximum temperatuur 25 °C, gemiddelde windsnelheid 3,1 m/s Zeeland: veel zon, maximum temperatuur 28 °C, gemiddelde windsnelheid 3,6 m/s
Vrijdag 22 juli	Waddenzee: veel zon, maximum temperatuur 28 °C, gemiddelde windsnelheid 3,6 m/s Zeeland: veel zon, maximum temperatuur 28 °C, gemiddelde windsnelheid 5,1 m/s
Zaterdag 23 juli	Waddenzee: veel zon, maximum temperatuur 23 °C, gemiddelde windsnelheid 6,7 m/s Zeeland: veel zon, maximum temperatuur 30 °C, gemiddelde windsnelheid 4,6 m/s
Zondag 24 juli	Zeeland: veel zon, in de avond onweer, maximum temperatuur 34 °C, gemiddelde windsnelheid 3,6 m/s
Maandag 25 juli	Waddenzee: wegtrekkende onweersstoring, daarna zonnig, maximum temperatuur 29 °C, gemiddelde windsnelheid 3,1 m/s Zeeland: wegtrekkende onweersstoring, daarna zonnig, maximum temperatuur 26 °C, gemiddelde windsnelheid 4,6 m/s
Dinsdag 26 juli	Waddenzee: veel zon, maximum temperatuur 26 °C, gemiddelde windsnelheid 5,1 m/s Zeeland: half bewolkt, maximum temperatuur 29 °C, gemiddelde windsnelheid 4,6 m/s
Woensdag 27 juli	Waddenzee: half bewolkt, maximum temperatuur 28 °C,

	gemiddelde windsnelheid 3,6 m/s
	Zeeland: veel zon, maximum temperatuur 29 °C, gemiddelde windsnelheid 3,1 m/s
Donderdag 28 juli	Waddenzee: half tot zwaar bewolkt, in de avond en nacht regen- en onweersbuien, maximum temperatuur 25 °C, gemiddelde windsnelheid 7,2 m/s
	Zeeland: half tot zwaar bewolkt, in de middag en avond regen- en onweersbuien, maximum temperatuur 23 °C, gemiddelde windsnelheid 5,7 m/s
Vrijdag 29 juli	Waddenzee: wegtrekkende bewolking, gevolgd door zon, maximum temperatuur 22 °C, gemiddelde windsnelheid 4,1 m/s
Zaterdag 30 juli	Waddenzee: veel zon, maximum temperatuur 28 °C, gemiddelde windsnelheid 4,1 m/s
Zondag 31 juli	Waddenzee: veel zon, 's-nachts regen- en onweersbuien, maximum temperatuur 32 °C, gemiddelde windsnelheid 4,1 m/s
Maandag 1 augustus	Waddenzee: veel bewolking, in de middag en avond regen en onweersbuien, maximum temperatuur 27 °C, gemiddelde windsnelheid 4,1 m/s
Woensdag 3 augustus	Waddenzee: veel zon, maximum temperatuur 27 °C, gemiddelde windsnelheid 2,6 m/s
Donderdag 4 augustus	Zeeland: drukkend, zonnig weer in de avond en nacht regen- en onweersbuien, maximum temperatuur 34 °C, gemiddelde windsnelheid 5,1 m/s
Zaterdag 6 augustus	Zeeland: half tot zwaar bewolkt maar geen neerslag, maximum temperatuur 26 °C, gemiddelde windsnelheid 4,6 m/s
Donderdag 11 augustus	Zeeland: wegtrekkende regen- en onweersbuien, gevolgd door opklaringen, maximum temperatuur 22 °C, gemiddelde windsnelheid 6,2 m/s
Dinsdag 16 augustus	Zeeland: veel zon, maximum temperatuur 24 °C, gemiddelde windsnelheid 4,1 m/s
Woensdag 31 augustus	Zeeland: In de loop van de ochtend toenemende bewolking, in de avond gevolgd door regen, maximum temperatuur 22 °C, gemiddelde windsnelheid 5,1 m/s